

múlt < kor®

negyedéves TÖRTÉNELMI MAGAZIN www.mult-kor.hu 2020. ŐSZ

**Erotika a
Kádár-korszak
filmjeiben**

92. oldal

**Nagy Töhötöm
titokzatos
életei**

100. oldal

**Rotschild
Klára
legendái**

108. oldal

HIÚSÁGUNK TÖRTÉNETE

**Divat és szépségápolás
az ókori Rómától
a rendszerváltásig**

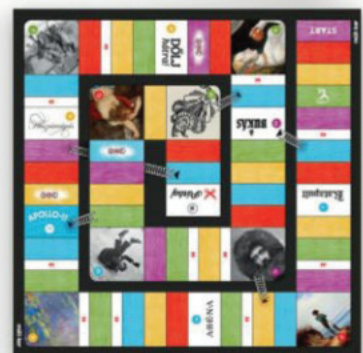
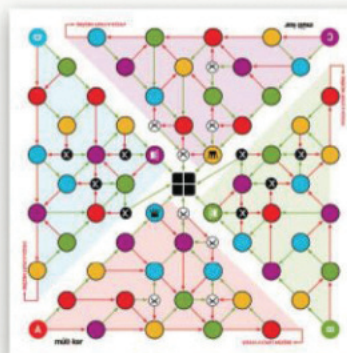
múlt-kor®

A KOCKA EL VAN VETVE

*Születésnap? Néunap? Ünnepi alkalom?
Lepje meg szeretteit a játék és a tudás örömével!*

A magyar királyok között ki uralkodott a leghosszabb ideig? Melyik évben vezették be Magyarországon a jobb oldali közlekedést? Hogy hívták a Margit-szigetet a középkorban? Ilyen és hasonló kérdések várnak Önre a Múlt-kor társasjátékában, amely valódi minőségi szórakozást biztosít.

www.mult-kor.hu/tarsasjatek

„VETÉLKEDÉS”

Sophia Loren és
Jayne Mansfield,
Beverly Hills, 1957

3

ZENERGIA

Powered by

M

V

M

SOKSZÍNŰ KOMOLYZENE ONLINE

2020. augusztus 29. 20:00 óra

A koncert kizárólag előre megvásárolt jeggyel tekinthető meg az mvmzennergia.hu oldalon.

Fellépők: **Balázs János**
Boldoczki Gábor | Csáki András
Horti Lilla | Pusker Júlia
Szegedi Csaba | Várdai István

DÖNTSE EL ÖN, KIT TÁMOGASSON AZ MVM A KONCERT BEVÉTELÉVEL!

Csalogány
EGYMI

Vakok Állami
Intézete

Autizmus
Alapítvány

JEGYEK ELÉRHETŐK AZ [MVMZENERGIA.HU](https://mvmzennergia.hu) OLDALON.

mult-kor.blogstar.hu

fb.com/multkor.tortenelmi.magazin

mult_kor

Kedves Olvasó,

vajon mondhatjuk-e, hogy az őskori barlangrajzok az emberiség fejlődéstörténetében már a hiúság első, tárgyiasult lenyomatai? Hogy az anonim ákombákomb figurák, krikszkrakszok nem csupán történetmesélés céljából kerültek a falra, hanem mert a hordák hősei, a vadászok valamit megsejthettek abból, hogy falon (címlapon) lenni mást jelent?

Kőkorszaki magaselet: a hiúság magvait visszavonhatatlanul elhintették – és nem tudtak hibázni.

Mert ugyan a Bibliában még röpködnek a hiú és kihívó magatartást elítélő intelmek

– „Ezt mondta az ÚR: Mivel Sion leányai büszkélkednek, fejüket fenn hordva, szemükkel kacsingatva járnak, kényeskedve lépegetnek, és lábpereceikkel csilingelnek, ezért kopasszá teszi az Úr Sion leányainak a fejét, és fölnyíratja halántékukat az ÚR.” (Ézs.3,16-17), –

az ókori Róma hétköznapijai már elképzelhetetlenek a szépség kultusza nélkül. Ami ugyanúgy velünk született jogunk, mint a szabadság szeretete. Maximum a hangsúlyok változhatnak, a bennünk élő vágy arra, hogy megmutassuk magunkat, egyáltalán: mutassunk magunkból valamit, nos, ez kitörölhetetlenül részévé vált az életünknek.

Divattörténeti számunk ennek a fejlődéstörténetnek, ha több aspektusból is, de csupán néhány állomását mutatja be. Biztos vagyok azonban abban, hogy lesznek olyan pillanatok, melyekben mosolyfakasztóan ismerhetünk önmagunkra.

S arra: milyen is volt hiúságunk históriája.

◀ Bartal Csaba | főszerkesztő

IMPRESSZUM

Főszerkesztő: Bartal Csaba | **Főszerkesztő-helyettes:** Ács Tibor Adrián | **Felelős szerkesztő:** Kulcsár Ádám, Müller Rolf

Szerkesztők: Báló Edina, Hajdu T. Tibor, Pásztor Kristóf | **Művészeti vezető:** Takács Barnabás | **Olvasószerkesztő:** Murányi Gábor

Korrektor: Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda | **Képfeldolgozás:** Ludányi Gergely | **Szerkesztőbizottság:** Csatári Bence, Fodor Pál (elnök), Glant Tibor, Katona Csaba, Király Ágnes, Kovács Tamás, Láng Orsolya, Major Balázs, Nagy Kornél, Pálffy Géza, Szécsényi András, Tallai Gábor, Tóth Eszter Zsófia, Turbucz Dávid **Szerkesztőség:** Múlt-kor történelmi magazin, H-1024 Buday László u. 5/B | **Telefon:** +36 70 614 7677

E: magazin@mult-kor.hu, www.mult-kor.hu/magazin | **Kiadó:** Múlt-kor Kulturális Alapítvány, K&H Bank 10402166-21605772

Előfizetés: a szerkesztőség címén, e-mailen: elofizetes@mult-kor.hu, továbbá a www.mult-kor.hu/elofizetes weboldalon.

Hirdetésszervezés: hirdetesfelvetel@mult-kor.hu | **Fotók:** ÁBTL, Bank Barbara, Fortepan (Bauer Sándor, Lakatos Mária, Urbán Tamás), Getty Images Hungary (6-10,19-27,32-39, 42-61,70-89,102,103,116-123, 130, 132-138,140, 141,145, 146), MFFA (B. Müller Magda, Demeter Miklós, Inkey Alice, Jávor István, Kende Tamás, Szóvári Gyula, Tóth Árpád), Magyar Nemzeti Múzeum Fényképtára és Történelmi Képcsarnoka, MNL Nőgrád Megyei Levéltára, MTI, OSZK (Diafilm- és Fotótár, Kézirattár, Plakát- és Késmintatár, Törzsgyűjtemény), Sebestyén László, Wikipedia

Nyomdai előkészítés: Start Design Kft. | **Nyomdai előállítás:** Pauker Holding Kft.

Minden jog fenntartva! ©2020 ISSN 2061-3563

A Múlt-kor elkötelezett híve a jogtisztá forrásból származó képi, illetve szöveges tartalom közlésének.

Tartalom

RÖVIDEN

8

AKTUÁLIS

12

67 éve szüntették meg
a recski kényszermunkatábort

A II. VILÁGHÁBORÚ A SOROK KÖZÖTT

18

1940. ősz

MÉRFÖLDKŐ

22

London Hitler célkeresztjében

NAPRÓL NAPRA

24

ÉVRŐL ÉVRE

26

1956

LIGET

28

A Városliget szobrai

KITEKINTŐ

32

A Mona Lisa titokzatos elrablása
1911-ben

10 TÉNY...

38

A magas sarkúról

DOSSZIÉ – HIÚSÁGUNK TÖRTÉNETE

40

Öltözködés és szépségápolás
a császárkori Rómában

42

A füsttől a parfümig

50

A vitatott darázsderék

52

A paróka és egyéb lakói

60

A Holzer Szalon tündöklése és bukása

62

Szakállsorsok a múltból

70

Dívat a második világháborútól
a rendszerváltásig

72

Mi van a skót szoknya alatt?

80

A tetoválás aranykorszakai

82

EXTRA

Erotikus képek

92

a szocialista korszak filmjeiből

Nagy Töhötöm életei

100

Rotschild Klára,

a divat vörös királynője

108

42

ÖLTÖZKÖDÉS ÉS SZÉPSÉGÁPOLÁS
A CSÁSZÁRKORI RÓMÁBAN

100

ÁLARCOK MÖGÖTT:
NAGY TÖHÖTÖM ÉLETEI

132

RUBENS
FEJEDELMI FALVÉDŐI

116

HÉT HALÁLÓS
DIVATTREND

92

MEZTELEN TESTEK ÜZENETEI
A SZOCIALISTA KORSZAK FILMJEIBŐL

32

A MONA LISA REJTÉLYES ELRABLÁSA

108

ROTSCHILD KLÁRA,
A DIVAT VÖRÖS KIRÁLYNŐJE

„Valójában miért is tanulunk
történelmet? Tán azért, hogy
megértsük a jelent, vagy
inkább azért, hogy megússzuk?”
(Jeffrey Eugenides)

TOP7

Hét halálos divattrend

116

RAGU

Titokzatos óriáshordók Pest-Budán

124

ROMKERT

Galgamácsa királyi vadászkastélya

128

ART POETICA

Rubens fejedelmi falvédői

132

BÚCSÚ

Benedek Tibor

142

KÖNYVAJÁNLÓ

143

JÁTÉK

Nyerjen Múlt-kor előfizetést!

144

AJÁNLÓ

Következő számunk

2020. november 27-én jelenik meg

145

AZ ÉN HŐSÖM

Az európai béketeremtő

146

Sütő Enikő manóken a Habszberg
Kötöttáruháza termékeit mutatja be
a magyar pártvezetőknek 1984 júliusában

Röviden

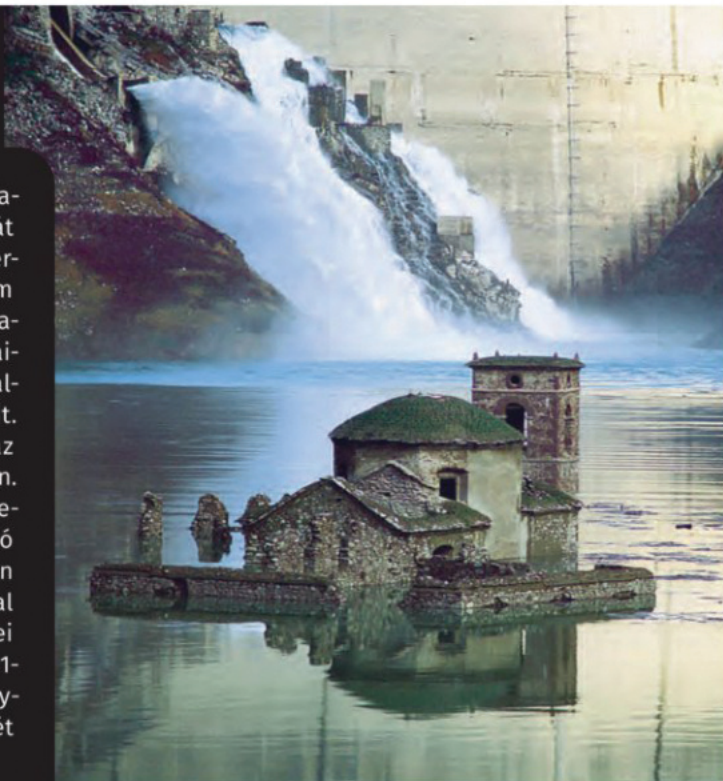

Újabb amatőr restaurátor lépett akcióba Spanyolországban

1200 eurót fizetett előre egy műgyűjtő egy magát restaurátornak állító „szakembernek” azért, hogy a tulajdonában lévő XVII. századi Szűz Mária-portrét felújítsa. A munka végén a megbízó alig tért magához: Bartolomé Esteban Murillo barokk mester igen értékes alkotása, a Virgen Inmaculada ugyanis felismerhetetlen gyermekrajzzá egyszerűsödött. A kétségbeesett tulajdonos adott egy második lehetőséget a „restaurátornak”, hogy kijavítsa hibáját, de a végeredmény hasonlóképpen értékelhetetlen lett. Az igazi szakértők megpróbálják megmenteni a képet, ám küzdelmük alighanem reménytelen. Nem ez az első eset a hasonló kontármunkára Spanyolországban. A leghíresebb gerillarestaurálásra 2012-ben került sor, amikor az észak-spanyolországi Borja városában az Ecce Homo nevű freskó Jézus-alakja moncsicsivá transzformálódott át. Ott a templomi közösség egyik, nyolcvanas éveiben járó tagja vélte úgy, hogy maga szépíti meg Elias García Martínez 1930 körül készített művét. A majomszerűvé alakított „bundás Jézust” azóta is számos turista keresi fel, hogy élőben láthassa.

Jövőre újra előbukkan egy elárasztott középkori falu Toszkánában

8 Az északnyugat-olaszországi Fabbriche di Careggine középkori falucskát 1947 óta borítja víz egy vízierőmű építése nyomán. A gát karbantartása miatt előreláthatóan 2021-ben leengedik a mesterségesen kialakult Vagli-tavat, így újra látható lesz az elárasztott, ám rendkívül jó állapotban megmaradt település. A XIII. században alapított kis toszkán község évszázadokon át híres volt kovácsmunkáiról, ám az iparosodás beköszöntével jelentősége fokozatosan elhalványult. Az 1940-es évekre már csupán 146 lakója és 31 háza maradt. Sorsa a második világháború után pecsételődött meg, amikor az olasz Enel energetikai vállalat erőművet építtetett a közeli völgyben. Az útban lévő falu lakóit elköltöztették, Fabbriche di Careggine-t pedig 1947-ben elárasztotta a víz, és azóta is a mesterséges Vagli-tó (Lago di Vagli) alatt alussza örök álmát, amely azonban nem teljesen zavartalan. Az elmúlt hét évtized során ugyanis négy alkalommal engedték le a tó vizét. Azokban a napokban kíváncsi turisták ezrei lepték el a középkori települést. Hasonló lehet a forgatókönyv 2021-ben is, a területen illetékes Vagli di Sotto helyi önkormányzat egykori polgármesterének lánya, Lorenza Giorgi szerint ugyanis ismét száraz lábbal lehet majd megtekinteni a toszkán Atlantiszt.

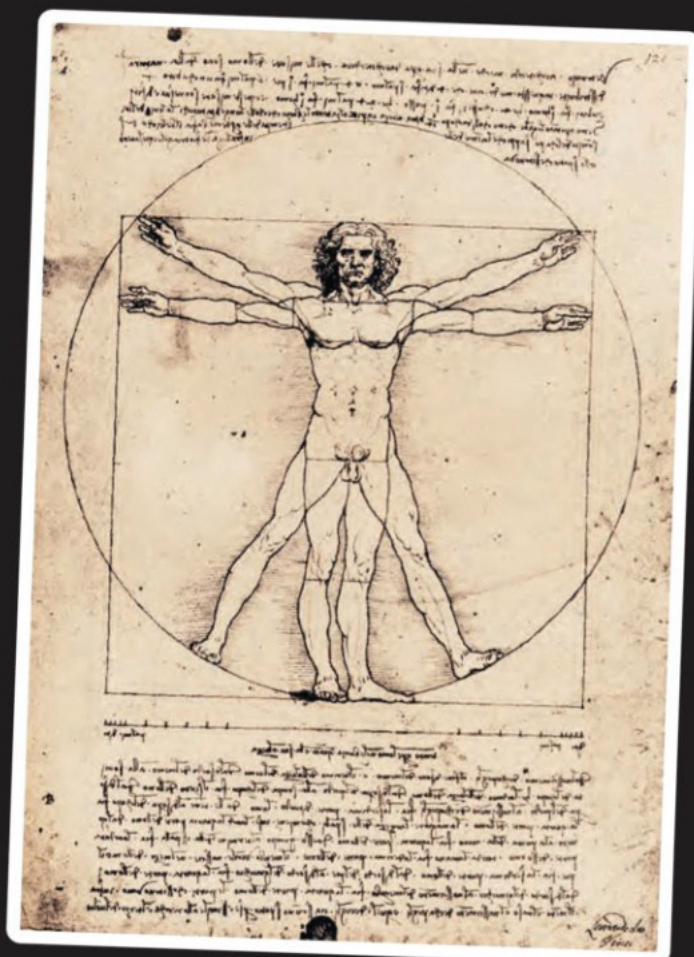

Pénzérmével a szájukban eltemetett gyermekek sírját fedezték fel

Emberi csontokra bukkantak építőmunkások a délkelet-lengyelországi Jezowe település közelében az S19-es autószertráda munkálatai során. A megkezdődő régészeti kutatás folyamán kiderült, hogy a feltárt több mint száz maradvány 70-80 százaléka gyermekeké. A szakemberek megfigyelték, hogy egykoron több halott szájában is érméket helyeztek el. Katarzyna Oleszek helyszínen dolgozó kutató szerint ez egy régi, kereszténység előttről származó hagyomány. Az obolosznak nevezett érme a görög mitológia szerint az Alvilág révésze, Kharón bére, aki a holt lelkeket szállította át ladikján az élők és a holtak világát elválasztó Sztüx folyón. Természetesen a Jezowében megtalált maradványok nem az ókori időkől származnak. Az érmeek többségét III. Zsigmond lengyel király (1587–1632) idejében verték. A feltárt sírok feltehetőleg a XVI–XVII. századi katolikus temető azon részén álltak, ahová gyermekeket temettek. Az érmeiken kívül a kutatók semmi mást nem találtak a csontvázak mellett.

Mára „kinőtte” az ember a Leonardo da Vinci által ideálisnak tartott testarányokat

Több mint 500 évvel ezelőtt Leonardo da Vinci úgy döntött, megrajzolja a tökéletesen arányos férfit. A rajtot ma szinte az egész világ Vitruvius-tanulmányként ismeri, ugyanis a reneszánsz zseni az i. e. I. században élt római építész, Marcus Vitruvius Pollio Az építészetről című művében leírt arányok és saját mérései alapján készítette el a híres alkotását. Vitruvius azt írta: „Mert, ha az embert a hátára fektetik, kinyújtott kézzel és lábbal, és körzöt a köldökéhez helyeznek, két keze és lába ujjai érintik az innen írt kör kerületét. És miként az emberi test kör alakot ad ki, úgy négyzet is rajzolható belőle.” Az ókori építész szerint a négyzet középpontja az ágyéknál van, felső és alsó oldala pedig a fej tetejénél, illetve az egyenesen kinyújtott láb talpánál érinti a testet, két másik oldala pedig az oldalra kinyújtott kéz ujjainál. A rajz arányait az amerikai légierő mintegy 65 ezer férfi és női újoncainak testarányaival összehasonlító nemzetközi kutatócsapat arra jutott, az ágyékmagasság, a vállszélesség és a térdmagasság tekintetében a mai emberek átlaga tíz százalékon belül megközelíti a Vitruvius-tanulmány arányait, míg a karfesztaólvóság, valamint a mellkas és a combhossz tekintetében többnyire meghaladják azokat. Vagyis végtagjaink ma már kilógnak Leonardo köréből és négyzetéből.

Épen őrizte meg az Alpok jege a lezuhant repülőn szállított újságokat

„India első női miniszterelnöke” – olvasható tisztán azoknak, az Indira Gandhi megválasztásáról szóló, rendkívül jó állapotban megmaradt, 1966. januári újságoknak a címoldalán, amelyeket idén júliusban talált meg a francia Alpokban egy helyi kávézó tulajdonosa. Timothée Mottin a chamonix-i síparadicsom közelében, 1350 méteres magasságban bukkant az indiai National Herald és Economic Times példányaira, amelyek 1966. január 24-e óta a Bossons-gleccserbe fagyva pihentek. Aznap reggel ugyanis az Air India Bombayból Londonba tartó 101-es járata a légiforgalmi irányító utasításának félreértelmezése miatt nekirepült a Mount Blanc-nak és lezuhant. A szerencsétlenséget senki sem élte túl, 177-en haltak meg. A klímaváltozás következtében az Alpok legmagasabb hegycsúcsa, a Mount Blanc térségében egyre több gleccser olvad el, így a következő években feltehetőleg számos hasonló lelet kerül majd elő a fagy fogságából. Mottinnak egyébként már kész gyűjteménye van a kiolvadt leletekből, amelyeket bárki megtekinthet, ha betér a kávézójába.

A hűvös éjszakai légyottok során szerzett tüdőbaj okozhatta Raffaello halálát

Vértöbblet okozta lázat diagnosztizáltak az orvosok 1520 tavaszán a mindössze 37 éves Raffaello Sanziónál, a reneszánsz egyik legismertebb és legnagyobb mesterénél. Az érvágások, valamint a piócás kezelések végül teljesen legyengíthették az itáliai művészt, aki két héttel később örökre lehunyta a szemét. Az Internal and Emergency Medicine című folyóiratban nemrég megjelent tanulmány szerint a pápa által küldött neves orvosok félredisznosztizálhatták Raffaello betegségét. A festő ugyanis – Giorgio Vasari 1550-ben megjelent írása, valamint egyéb források alapján – eltitkolta előlük, hogy az akkor még kifejezetten hideg márciusi éjszeleken rendszeresen kijárt szeretőihez. A mai szakemberek szerint a kiruccanások során alakulhatott ki Raffaello tüdőbaja (bélproblémáktól ugyanis ismereteink szerint nem szenvedett), ehhez hasonló fertőzés esetében pedig igencsak veszélyes kivéreztetni a páciens. Ezt az orvosok ugyan már akkor is tudták, ám hibás információk alapján jártak el, véli Michele Augusto Riva, a Milano-Bicocca Egyetem kutatója, aki a „lapangási időszak” miatt már eleve kizárta a köztudatban elterjedt szifilisz vagy például a kankó lehetőségét. Az orvosok által alkalmazott vérlecsapolás azonban szerinte egyértelműen hozzájárult a mester halálához.

WORLD PRESS PHOTO

KIÁLLÍTÁS 2020

Esther Horvath, The New York Times

Magyar
Nemzeti
Múzeum

09/24-10/25

1088 Múzeum krt. 14-16.

Igaz történetek, hiteles képek az elmúlt évről

Soha nem volt még ilyen nagy szükség hiteles képekre és történetekre! A kiállítás fontos ismeretekkel szolgál napjainkról, olyan történeteket vonultat fel, amelyek megállásra, átélésre, gondolkodásra készítik a nézőt. A kiállítás 151 felvételét a nemzetközi zsűri 73996 fotóból válogatta. Az utazó kiállítást világszerte 120 helyszínen több mint négymillióan tekintik meg. Idén is van magyar díjazott! Esther Horvath környezet kategóriában kapott első díjat.

Kísérő programok: **Digital Storytelling**, dokumentarista filmek, **PÉLDA-képeim**, Tóth József (Füles) portréi magyar fotográfusokról, **Next-Image Mobilfotó**, nemzetközi pályázat magyar nyertesei, meghívott fotóriporterekkel. A World Press Photo kiállítás és kísérő programjai szeptember 24-től, október 25-ig látogathatók.

Bank Barbara

Ne csak őrizd, **GYŰLÖLD IS!**

TITKOS KOMMUNISTA
KÉNYSZERMUNKATÁBOR
RECSKEN

12

RECSK KÖZSÉG HOSSZÚ IDŐN KERESZTÜL LEGINKÁBB AZ ÉRCBÁNYÁJÁRÓL VOLT HÍRES, DE EZEN TÚL KEVESEN TUDTAK TÖBBET A MÁTRA SZÍVÉBEN FEKVŐ FALURÓL. HETVEN ÉVVEL EZELEŐTT, 1950. JÚLIUS 19-ÉN MÉG AZ ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG VEZETŐI SEM FELTÉTLENÜL GONDOLHATTÁK, HOGY A TELEPÜLÉS NEVE EGYSZER MAJD AZ ÁLTALUK KÉPVISELT RENDSZER, A KOMMUNISTA DIKTATÚRA EMBERTELENSÉGÉNEK JELKÉPE LESZ.

A recski tábor őrszemélyzete legendás volt brutalitásáról, olykor azzal szórakoztak, hogy ki tud egy legyengült internáltat gyorsabban leütni (jobbra lent: 1951 telén készült légi felvétel a táborról)

Azon a napon ugyanis, szigorú titoktartás mellett, a hajnali órákban furcsa csoport jelent meg a falu feletti Csákánykőtől nem messze fekvő Birkalegelőn, amely korábban a Barkóczy család tulajdona volt. A harmincöt internáltat hét államvédelmis őr terelte. A helyszínen ekkor a birkahodályon és egy kőépületen kívül még semmi más nem volt. Őszre már több mint félezer fogvatartott dolgozott azon, hogy magukat szögesdróttal körbekerítve felépítsék az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) felügyelete alatt álló kényszermunkatábor.

KILÓS RÓZSA AZ ELVTÁRSÁKNAK

A szovjet mintára létrehozott láger teljes titokban működött. Az itt raboskodó internáltak „természetesen” nem

írhattak és nem is kaphattak levelet, csomagot, családtagjaikkal nemhogy nem találkozhattak (még az egyébként korábban szokásos havi beszélőkön sem), de azok nem is tudhatták, hogy hova vitték a szeretteiket, élnek-e még egyáltalán. Sőt, az államvédelmi bürokrácia még a megrendelt építőanyagot is fedőnévre szóló számlával egyenlítette ki. A tábor létszáma 1951 tavaszára érte el befogadóképessége határát, ekkorra már körülbelül 1250-1300 rab dolgozott a barakktábor további bővítésén és a kőbányában. Végül a nyolc internáltbarakkon kívül megépült az úgynevezett kórházbarakk (amely valódi kórháznak alig ha volt nevezhető), a fürdőhelyiség, a fogda, illetve az úgynevezett „buli-barakk” (ahol a kiemelt internáltak kaptak elhelyezést, mint az orvosok, az internált felügyelők). Öt tavat is ki-

ástak: az őrség cinizmusának megfelelően ez volt a rabok vasárnapi „pihenője”. Valójában az egyik az államvédelmi örök úszómedencéje lett, a többi főként vízgyűjtőként szolgált. Megépültek a műhelyek, az őrség lakórésze, az állattartáshoz szükséges épületek és még egy üvegház is felhúztak rózsatermesztésre. A táborba fellátogató magyar és szovjet tisztek innen szereztek be a virágokat kedveiknek, szeretőiknek. Az értékes növényeket nem szálsként számolták, hanem egyszerűen kilóra mérték nekik. A kőbánya területén átadták az új csillapályát is, amely „forradalmi” újítás volt, hiszen gyorsabban szállította a köveket a hegyről, mint ahogy a csilléket korábban saját erejükkel húzták-vonták az internáltak. 1952 tavaszán – Recsk felől Sirok felé haladva az út bal oldalán fekvő terüle-

Míg hét évtizede géppisztolyos őrk figyeltek róla, ma már csupán a látogatási idő kifüggesztésére szolgál a recski őrtorony (balra: cipőtalpak a kényszermunka-tábor területén)

ten – megnyitották az úgynevezett alsó tábort is, amely hasonló volt a fentihez, csak kisebb formában. Itt mintegy 170 internáltat tartottak fogva, akiknek valamivel jobban ment a soruk, csatornáztak, utat építettek, terepet rendeztek.

SOK „GYÜLÖLT” KIS HELYEN

1953 őszéig 1800-ra becsülhető azok száma, akik megfordultak Recskén, utoljára 1953 márciusában érkezett több mint 200 MÁV-tiszt, akiket a 8-as számú barakkban elkülönítve zártak el. A kényszermunkatáborban a magyar társadalom zöme „leképeződött”. Volt ott földműves, munkás, rendőr, csendőr, katona, vasutas, pap, mérnök, közgazdász, jogász, költő, egyetemista, szociáldemokrata, kommunista, kispap, konzervatív, fiatal és öreg, sőt még korábbi ÁVH-s is. A női internáltak viszont hiányoztak, őket Kistarcsán tartották fogva. A kommunista diktatúra a reakciónak bélyegzett, potenciálisan vagy ténylegesen ellenségnek tartott emberekkel töltötte fel a tábort. A cél nemcsak a hermetikus elzárásuk volt, hanem a fizikai és pszichikai megtorlás olyan cselekményekért, amelyeket egyáltalán nem követtek el.

A külső szögesdrót kerítést több mint száz „zöld ávosként” elhíresült, sorozott állományú ÁVH-határőr védte, a belső őrséget pedig a karhatalmisták, az úgynevezett „kék ávosok” adták. Utóbbiak a táborparancsnok és helyettesé-

Az internáltak cigarettapapírra írták azokat a híreket, amelyeket megszereztek az őrk WC-n használt újságjaiból

nek közvetlen irányítása alatt álltak. A két szervezet nem tartozott egymás alárendeltségébe. Beszédre azonban, hogy a belső őrség barakkjainak falán a következő felirat volt olvasható: „Ne csak őrizd, gyűlöld is a rabot!”.

POKOLBÉLI NAPOK

Az internáltakat válogatott kínzásokkal és büntetésekkel gyötörték a nehéz kőbányászati munka után. Mindennaposak voltak a verések, megalázások, a gúzsba kötés, a sötétzárka – az ételmegvonással járó, egy éjszakán át tartó vizes veremben való „álldogálás”. Az őrk, hogy elüssék az idejüket, és kiélhessék hatalmukat az őrzetéseik felett, többek

között azzal szórakoztak, hogy ki tud egy legyengült internáltat gyorsabban leütni. De mindezek felül a legnagyobb és legszörnyűbb ellensége a raboknak az éhség volt. Az internáltak mindent meettek, amit találtak az erdőben (csiga, gomba, rovar) még akkor is, ha ezt esetleg meglátták az őrk, és újfent megbüntették őket. Olyan eset is előfordult, hogy a teljesen legyengült, éhező emberek az őrség számára nevelt disznók moslékjából „loptak”. A szállított kenyér legtöbbször, amire a táborba ért, megpenészesedett. Ez olyannyira mindennapos volt, hogy egy külön, idősekből álló brigád alakult, amelynek tagjai kefével kaparták le a penészt a kenyerekről. Megbízható adatok hiányában megbecsülni sem lehet, hogy a végelgyengülésbe, az éhségtől való kimerülésbe hányan haltak bele. A rendszerint százas nagyságrendet emlegető visszaemlékezések alapján a telek voltak ebből a szempontból a legrosszabbak, legtöbbször ebben az évszakban vesztették életüket. A dokumentumok és egyértelmű bizonyítékok alapján jelenleg 32 recski halottról van ismeretünk, a tény-

leges szám azonban akár ennek az ötszöröse is lehetett.

A kőbányában dolgozók voltaképpen büntetésből kapták a legnehezebb munkákat, hiszen ők az államvédelem szemében a népi demokrácia

Megbecsülni sem lehet, hányan haltak bele az éhségbe

A legrosszabb sorsa az 5-ös számú barakkban (balra) lévőeknek volt. Ők dolgoztak a legtöbbet, ők kapták a legkevesebb ételt, még hétvégén és karácsonykor is kihajtották őket

legelvetemültebb és legveszélyesebb ellenségei voltak. Megkülönböztették az úgynevezett büntetőbarakkosokat, azt a közel 150 internáltat, akiket a belső őrség operatív csoportja a táborparancsnokkal együtt válogatott ki. A szállásuknak kijelölt 5-ös épületet szögessdróttal vették körbe, így még a táboron belül is elkülönítették őket. Ők kapták a legkevesebb „ételt” – már ha azt annak lehetett nevezni –, ők robotoltak a legtovább a bányában, és nem érintkezhetek senkivel. A kőfejtésen kívül voltak, akiket fakitermelésen, másokat különböző (asztalos-, cipész-, műszerész- stb.) műhelyekben dolgoztattak.

A kőbányában dolgozók büntetésként kapták a legnehezebb munkát, hiszen ők a népi demokrácia legelvetemültebb ellenségeinek számítottak (középen: egy csille maradványai)

Az őrizeteseeknek a túlélésben nagyon sokat segítettek az esténként spontán megrendezett „tábori egyetemi előadások”, ahol az atomfizikától kezdve a Shakespeare-szonettekig át a matematikáig „pallérozták” egymást, vagy épp korábbi kulturális élményeikről, koncertekről, mozifilmekről meséltek.

CSAK A KŐHÁZ MARAD

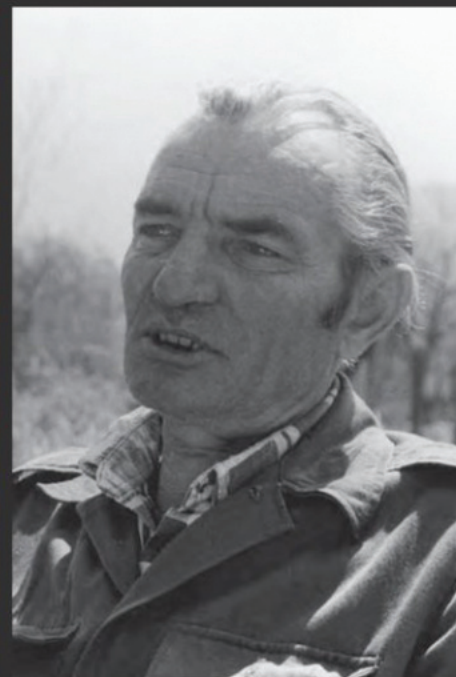
1952 nyarán felülvizsgálatot rendeltek el az internálótáborokban. Ennek az volt a lényege, hogy egyfelől pótolják azoknak a kihallgatási jegyzőkönyvét és személyi anyagát, akiknek eddig nem

volt (hiszen mindenféle dokumentáció nélkül csak egyszerűen elvették a szabadságukat), másfelől, hogy felmérjék a munkára képes emberállományt. Ezzel a feltérképezéssel a nemrég megalakult és központosított rabmunkáztatás rendszerét igyekeztek átláthatóbbá tenni. A Közérdekű Munkák Igazgatósága (KÖMI) alá került minden rabmunkahely gazdasági igazgatása az országban, így a recski kőbányán túl például a tiszalöki erőmű, a kazincbarcikai Vegyi Kombinát építése, a sajóbábonyi vagy bernátkúti kényszermunkatábor is.

A Sztálin halálát követő politikai változásokat 1953 késő tavaszán már Recskén is érezni lehetett, amikor az első fogvatartottakat szabadon bocsátották, azonban ekkor még a táborok felszámolása csupán tervezés alatt állt. Az internáltak szabadításáról az 1953. július 26-i minisztertanácsnácson határoztak. Minden táborba öttagú bizottságot jelöltek ki, amelynek a vezetője maga a tábor parancsnoka volt. Ez a testület döntötte el, hogy egy internált szabadul, vagy Kistarcsán bíróság elé állítják. Továbbá azt is mérlegelték, hogy

A világ legjobb olajkutató mérnökének tartott, meghurcolt és elítélt Papp Simon tervezte a recski tábor vízellátását (balra az általa összegyűjtött vízforrások egyik kútja)

A tábor párttitkárának, Varga Jánosnak (jobbra fent) nem tudták a nevét az internáltak, ezért a sebe miatt a „Vágottnyakú” ragadványneven emlegették

amennyiben az előbbiben részesül, akkor rendőrhatalósági felügyelet mellett és/vagy Budapestről és más érdekenyiek itélt helyszínekről történő kitiltással mehet-e haza a családjához, ha ugyan volt még hova hazamennie egyáltalán. Recskről 320 internáltat állítottak bíróság elé. Számukra a hangzatosan meghirdetett amnesztia és szabadulás helyett további rabság jutott. Csákánykövet végül 1953. szeptember 24-én hagyta el az utolsó internált. Az internálótábor területét azonban tovább őrizték, az épületeket

még nem semmisítették meg. Olyannyira lebegett felette az „újra nyitás” lehetősége, hogy 1955-ben a büntetésvégrehajtás feje, a KÖMI irányítója, Garasin Rudolf is támogatja azt az elképzelést, hogy a volt kényszermunkatábor újítsák fel és bővítsék, így mozgósítás esetén be lehetne üzemelni az objektumot. A munkálatokat három év alatt kívánták megvalósítani, ám végül 1957-ben a barakkokat és az épületeket lebontották, az építőanyagokat pedig megkapták a különböző büntetésvégrehajtási intézmények és vállalatok.

latok. Egyedül azt a kőházat nem hordták el, amely már akkor ott állt, amikor még nem volt semmi más a területen, csak a birkák.

A LELEPLEZŐ „NAGY SZÖKÉS”

A recski kényszermunkatábor bár titkos volt, a létezéséről a faluban tudtak a helyiek, de nem mertek róla nagyon beszélni, hiszen az súlyos következményekkel járt volna. A félelem pedig ekkoriban már a csontokig áthatotta nemcsak őket, de az egész magyar társadalmat. A rettegést a községben állandóan „balhét” csináló államvédelmisek csak tovább fokozták erőszakos viselkedésükkel, hatalmaskodásaikkal és részeges tivornyáikkal. A tábor végül az a Michnay Gyula leplezte le, akinek hetedmagával sikerült megszöknie Recskről 1951. május 20-án. Társait elfogták, egyedül ő tudott átjutni az osztrák határon. Az év őszén lehetőséget kapott, hogy a Szabad Európa Rádióban beolvassa a közel hatszáz recski internált előzőleg memorizált nevét. A tábor túlélői közül többen az 1956-os forradalom leverését követően elhagyták Magyarországot. Sokáig ők voltak azok, akik Recsk emlékét életben tartották, hogy a kommunista diktatúra ne tudja letagadni annak létezését és az ott elkövetett embertelenségeket. ◀◀

A II. világháború a sorok között

HÁZI-LÉGOLTALOM
Felszerelési
cikkek
HAIDEKKER
ANDRÁSSY-UT 21/17.

Ha jó
a penge
jó
a kedve!

Hogyan borotvál-
kozhatsz igazán
jó! Kell ennél
gyorsabb
és eredményesebb
nem? Azt csak a
ROTBArt-penge
biztosítja
dőlő fud-
ja.

ROTBArt
ROTBArt
ROTBArt
BOROTVAPENGÉK

ne tiszítsa
buzgalommal
hanem **VIM**-mel
VIM mindent tisztít

Gyergyó
felől
hírt hoz
a
Standard
RADIO

ALIGÁTOR A STRANDON
Amint Berlinből jelentik, a város mellett az egyik tóban, amely mellett hatalmas fürdőstrand van, aligátort lőttek. Megállapították, hogy a szomorú véget ért berlini aligátor már hetek óta a strand közelében tartózkodott. Az aligátor úgy került a tóba, hogy gazdája rendszeresen oda vitte ki fürdőzni. A hulló, úgy látszik, a víz mellett jobban érezte magát, mint a szárazföldön, elsőként a gazdájától, aki hiába próbálta visszacsalogatni. Végül is a strand tulajdonosa megunt a dolgot, halálra ítélte a szökevény hullót és agyonlőtte.

(Népszava, 1940. szeptember 1.)

VÍZBE ÖLTE MAGÁT A PÁSZTOR, MERT LETÖRT A TEHÉN SZARVA

Békés község határában, a Körös árterületén legeltette a csordát Berecz István 63 éves tehénpásztor s egyszer ijedten vette észre, hogy két tehén összekakaszkodott szarvval öklelni kezdi egymást. Mire azonban a pásztor szétválasztotta őket, az egyik tehénnek mindkét szarva letört a birkózásban. Az idős pásztor nagyon elkeseredett, hogy nem adhatja át gazdájának épségben a csordát, ezért a Körösbe ölte magát. A szerencsétlen ember holttestét a folyó nemsokára partra vetette.

(Esti Újság, 1940. szeptember 3.)

KOLOZSVÁR UJJONGÓ LELKESEDESSSEL FOGADTA A MAGYAR KATONÁKAT

Kincses Kolozsváron húsz esztendőn át meggyötört tizezrekből kiszakadó könnyzár fogadta szerdán a honvédeket. Sem az emberek, sem az Ég nem bírta már mosollyal, derűvel ezeket a boldog napokat s együtt sírt a túlradó örömtől a felszabadult magyarság az Éggel. A boldogság fuldokló sírása árnyékolta a szónokok szavait, fátyolozta a Himnusz énekét, aminek hangjai úgy szálltak felénk, hogy éreznünk kellett belőle az elmúlt húsz esztendő minden gonoszságát, fájdalmát, gyötrelmét.

(Magyar Jövő,

1940. szeptember 12.)

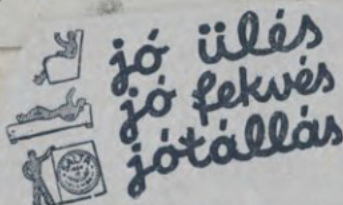
MANJU-GÁRDISTÁK RÁLÖTTEK EGY HONVÉDZÁSZLÓALJRA

Szeptember 9-én az Ördögkúton áthaladó határőrszázlójára a faluban elbújt Maniu-gárdisták lövéseket adtak le, aminek következtében négy határőrszázlós súlyosan megsérült. A magyar csapatok a falut körülzárták. A román parasztok maguk segítettek a határőrszázlósoknak a támadók rejtékhelyét felfedezni, akiket a határőrszázlósok rövid harc után ártalmatlanná tettek. E közben 16 Maniu-gárdista életét vesztette. A halottakat megvizsgálva, a határőrszázlósok meglepetten állapították meg, hogy közülük négynek manikűrözött keze volt, ami élénken elűtött a magukra öltött parasztgúnyáktól.

(Pesti Hírlap, 1940. szeptember 12.)

Igyunk **Kneipp malátakávét!**
Est Kneipp maga adta az emberiségnek.

SALTA
TARTÓSRUGÓ
 a jóállási plombával.

KAPHATÓ KÁRPITOSOKNÁL ÉS LAKBERENDEZŐKNÉL

ELTÚNT A NEWYORK – LONDONI UTASREPÜLŐGÉP

Az Északamerikai Egyesült Államok és az angol szigetország között közlekedő „Clatre” angol óceánrepülőgép, amelynek vasárnap reggel kellett volna Londonba érkeznie, hétfőn délig nem érkezett meg. Ellenőrizhetetlen hírek szerint a repülőgép a grönlandi partok közelében lezuhant. Utasainak sorsáról még nincsenek megbízható értesülések.

(Népszava, 1940. szeptember 17.)

EGY PÁSZTORFIÚCSKA SIKERES PÁRBAJA AZ ÓRIÁS SASKESELYŰVEL

Athénből jelentik: Egy kis macedóniai faluban hihetetlennek hangzó kalandja akadt egy tízéves pásztorgyerekeknek: véres párbajt vívott egy hatalmas saskecskével és a harcban ő maradt felül. A kecskényű lecsapott a nyájra, amelyet a fiú őrzött és el akart ragadni egy juhott. A gyerek vakmerő elszántsággal felragadt egy keze ügyébe eső sarlót és megtámadta a ragadozó madarat. Elkeseredett harc után sikerült is a kecskényűt több vágással leterítenie. A hatalmas állat súlya, mint utólag megállapították, húsz kilogramm, kiterjesztett szárnyainak szélessége három méter.

(Magyar Élet, 1940. szeptember 21.)

AMERIKAI ÁLLAMPOLGÁRSÁGOT KAPOTT EINSTEIN ALBERT

Einstein Albert Nobel-díjnyertes tudós, aki 1933-ban hagyta el Németországot és azóta, rövid angliai tartózkodását leszámítva, az Északamerikai Egyesült Államokban élt, most amerikai állampolgárságot nyert. Einstein Albert különösen a fizika terén ért el nagy eredményeket és a relativitás elmélete által világhírnevet szerzett. A relativitási elméleténél azonban tudományos szempontból jóval értékesebbek azok a kutatások, amelyeket Einstein a szinképelemzés terén végzett.

(Népszava, 1940. október 2.)

LÖVÖLDÖZÖTT, MERT MELEG VOLT A SÖR

Zolcsák Miklós gyári munkás vasárnap éjszaka betért a Frangepán ucca sarkán lévő vendéglőbe és sört kért. A sör azonban meleg volt. Zolcsák felelősségre vont a kocsmároszt és rövidesen összeveszett vele. A személyzet a vendéglős pártjára állott és Zolcsák Miklóst kiutasították a kocsmából. Zolcsák elvesztette önuralmát, revolvért rántott és a vendéglős felé lőtt. Két lövése a falba fúródott, a harmadik azonban a közelben tartózkodó Söllei Ferenc géplakatosmunkás lábát találta el. A járőrelők üldözőbe vették Zolcsák Miklóst, rövidesen elfogták, majd bekísérték a rendőrségre.

(Népszava, 1940. október 8.)

KELET FELE...

A magyar
hadsereg
diadalutja
és bevonulása
ERDÉLY
visszacsatolt
részeibe!
Székelyföld
hazatérése!

Az egész estét
betöltő filmko-
lás a bevonulás
minden mozza-
natát megörökíti.

Premier
csütörtökön:
**URÁNIA
ÁTRIUM
CITY**

Két munkát — egy kalap alatt?
Nehéz feladat! A Tungsram Krypton
lámpának mégis sikerül. Nemcsak
jobban világít — de ugyanakkor
kevesebb áramot is fogyaszt.

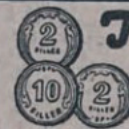
Tudja-e instálom,
hogy kolozsváriak vezetése
alatt/készül a

DETEX
NADRAG

ÉS
DETEX
KOMBINÉ

GYÁRTJA:
DEMETROVITS
MÉRNÖK TEXTILGYÁRA.
BUDAPEST, HERMINA-UT 29. SZ.

Jó és olcsó

a Darmol. Beváltja, amitígér.
Nincs vele bajlódás, teafozés,
rossz íz — Jóízű hashajtó a

Már 14 fillért is gyógyszerárban. **DARMOL**

LELEPLEZTÉK A POTYAUTAS KUTYÁT

A vasutasok megfigyelték, hogy az utóbbi időben München és Freising között az egyik állomáson mindennap reggel menetrendszerű pontossággal megjelent egy nagy kutya; felugrott az áthaladó vonatra és néhány állomásnyira utazott, délutánként pedig ugyanolyan pontosan visszatért. Hosszas utánjárással sikerült a kutya gazdáját kinyomozni. Megoldódott az a rejtély is, hogy mi készítette a kutyát erre a sűrű utazásra. Kiderült, hogy úticél-pontjában gazdájának barátja lakik, aki maga is kutyát tart a háznál, még pedig egy nőtényt. Gazdájának távollétét felhasználva, mindennap megszökött hazulról, hogy vonaton keresse fel barátját.

(Esti Újság, 1940. október 14.)

PÁNIKOT OKOZOTT EGY SVÉD VÁROSRA ZUHANÓ METEOR, MERT ANGOL BOMBÁNAK HITTEK

Stockholmból jelentik: Enköpingsvéd városka lakói a minap éjszaka félelmetes robajra riadtak fel. Első pillanatban arra gondoltak a megrémült emberek, hogy eltévedt angol repülő bombázza a várost. A robaj azonban nem repülőtől származott, hanem egy hatalmas meteortól, amely vakító fényével az egész égboltszót besugározta és robbanásszerű dőrejek közben darabokra pattant.

(Esti Újság, 1940. október 19.)

IGAZI TARZAN ÉL BELGIUMBAN

Brüsszelből jelentik: Az egyik belga gazdaságban valódi Tarzan él. Kisgyermekkorában Belga-Kongó egyik fehér telepéről emberszabású majmok közé került és köztük nevelkedett fel, míg majomvadászok ki nem szabadították. Felőtt korában tanult meg beszélni, írni és olvasni. Később visszavándorolt a belga anyaországba és most nagy érdeklődéssel várják különösen az állatbúvárok, gyermek- és fiataloktól szóló emlékiratait.

(Esti Újság, 1940. október 19.)

BETÖRÉSRE CSÁBÍTOTTA AZ ALKOHOL

Rákospalotán az Ősz ucca egyik házának ablakán behatolt egy lakásba Raucsik János asztalos-segéd. Éppen a szekrény feszítése közben fűltek le. Előállították a főkapitányságra, ahol az erősen ittas Raucsik János azzal védekezett, hogy az ital ellenállhatatlanul betörésre csábította. Már tizennégyeszer volt büntetve betörés miatt, s minden esetben erősen ittas állapotban követte el tettét. Letartóztatták.

(Népszava, 1940. október 25.)

A szentpéteri igazl. szentpéteri
A CIRKUSZ CSODÁI
 A szentpéteri igazl. szentpéteri
3 TURUL
PICKARD
FENYES CIRKUSZ

+ AUTOKRAT +
 Törv. véd. amerikai rend-
 szerű, rugónélküli
SÉRVKÖTŐ
 Ejjel-nappal viselhető,
 könnyű, kellemes
 egyoldali P 16.-
 kétoldali P 22.-
MAUTNER
 V. Báthory-utca 15. 10-es
 vill. végall. Telefon 117-943
 Prospektus díjtalan.

Jobbat szív
 kevesebbet költ
 ha
Senator
 papírba
 sodor vagy tölt!

MIT FÖZZÜNK? HETI ÉTREND

november 4-től november 10-ig
HÉTFŐ. Ebéd: Velőleves reszelt tésztával, sárgarépa-főzelék májszeletekkel. Vacsora: Tarhonyás paprikás burgonya, gyümölcs.
KEDD. Ebéd: Birkasült paradicsom-mártással és csőtesztával. Vacsora: Túrós rakott burgonya, gyümölcs.
SZERDA. Ebéd: Libamellesontleves daraguskával, libaprólepkörköt főtt burgonyával, savanyúsággal. Vacsora: Abált szalonna, hársfa- vagy magyar tea.
CSÜTÖRTÖK. Ebéd: Lencsefőzelék frissen sült vegyes húsával, krumplipogácsa. Vacsora: Délről sült hurka zsíron párolt burgonyával, sült tök.
PÉNTEK. Ebéd: Savanyú tődlőves, krumplivagdálék. Vacsora: Galuska pirított savanyúkáposztával, sajt.
SZOMBAT. Ebéd: Tőkfőzelék pirított szalonnaszeletekkel, mákos guba forró mézzel. Vacsora: Kecsonya, sült tök.
VASARNAP. Ebéd: Székely gulyás, mézes lepény. Vacsora: Előző napról kecsonya, hársfa- vagy magyar tea, mézes lepény.

Májszeletek. Kétszer ledarálunk 30 deka disznómáját, adunk hozzá 4-6 megtisztított reszelt burgonyát, leve nélkül, száj szerint sőt, töröttborst, két tojás sárgáját a két tojás kemény habját és annyi morzsát, hogy elég lágy legyen. Most forró zsírban kanállal szeleteket rakunk és kisütjük. Bármely főzelékre adhatjuk.

Birkasült. A szép birkacombot sűrűn megtűzeljük vékony szalonnával, besózzuk és állni hagyjuk egy órát. Aztán egy megfelelő edénybe tesszük, leöntjük forró vízzel hígított zsírral és mindkét oldalát pirosra sütjük, közben mindig kis meleg vizet hozzáadásával, hogy a hús puha legyen. Adhatunk mellé főtt burgonyát, rizst, búrát, paradicsommártást, csőtesztát vagy vastag metéltet.

Krumplivagdálék. Egy kiló megtisztított nyers burgonyát megreszelünk, adunk bele kevés sőt, egy gerezd finomra vágott fokhagymát, töröttborst és annyi lisztet, hogy inkább lágy legyen. Palacsintatőben forró zsírban kisütjük, mint a palacsintatésztát szoktuk, szép pirosra mindkét oldalát. Melegen tálaljuk.

Pirított savanyúkáposzta. Egy fej vöröshagymát zsíron aranyárgára sütünk, aztán beleadjuk a félkiló savanyított, hordós káposztát, puhára pároljuk, majd kissé sütjük. Adhatunk mellé sőt vizben főtt burgonyát, galuskát, zsemlyegombócot.

Csapó Sámuelné

Szülők figyelmébe!
EREDETI SALAMANDER
Gyermekcipők
 a közmert „FUSSARZT” kivitellen is
SALAMANDER

CSONKA-MAGYARORSZÁG LEGMAGASABB HEGYCSÚ- CSÁNAK ÚJ NEVE: HORTHY-CSÚCS

A Magyar Földrajzi Társaság Erdély egy részének visszatérése alkalmából rendkívüli ünnepi közgyűlést tartott. Cholnoky Jenő elnöki megnyitóbeszédében méltatta az erdélyi és keletmagyarországi részek visszatérésének jelentőségét és hódolattal emlékezett meg a kormányzóról. Nagy lelkesedéssel elfogadták azt az indítványát, amely szerint Csonka-Magyarország legmagasabb hegycsúcsának, a radnai havasokban lévő Nagy Pietrosz-nak nevét Horthy-csúcsra változtassák. Az új elnevezéshez a kormányzó is hozzájárult.

(Népszava, 1940. október 26.)

KÖLCSÖNVETT KISGYERMEKKEL AKART SEGÉLYHEZ JUTNI

Zsófoni Károlyné 21 éves asszony megjelent a kispesti polgármesteri hivatalban és azt állította, hogy férje bevonult fegyvergyárra és két kisgyermekével együtt segélyre jogosult. Mikor kiment a nyomozó Zsófonié lakására, az asszony áthívta a két szomszédaszony kisgyermekét és ezekkel igazolta, hogy két gyermeke van. Később kiderült, Zsófonié férjétől különváltan él és valóban van két kisgyermek, de azok állami menhelyen vannak. Ilyen előzmények után az ügyészség Zsófoni Károlyné ellen közokirathamisítás vétségéért emelt vádat.

(Esti Újság, 1940. november 12.)

LONDON MÁR OLYAN, MINT POMPEJI

Nehéz elképzelni, milyen lehet az élet az angol fővárosban, melyet második hónapja a nap és az éjszaka különböző óráiban minden kapacitásával támad a német légi haderő. A madridi ABC londoni tudósítója részletesen leírja benyomásait. „Míg az utcákon a robbanások hangjai hallatszottak, addig választékosan öltözött emberek táncoltak egy néger zenekar muzsikájára, amelyhez a kísézőzenét a bombabecsapódások szolgáltatták. Különösen kellemetlenek voltak az utóbbi éjszakák, mert már tizenhárom órás légi riadóban is volt részünk” – írja a spanyol újságíró.

(Pesti Hírlap, 1940. november 15.)

A TOLVAJ LENYELTE A LOPOTT BRILIÁNSGYŰRŰT

Az ügyészség vádat emelt Varga Gyula magántisztviselő ellen lopás büntetése címén. A vád szerint Varga jelen volt dr. Weber Józsefné lakásán, amikor az egy ékszeresszel új foglalatba akarta tétetni briliánsgyűrűjét. Varga nézegette a gyűrűt, majd egy hirtelen mozdulattal a szájába vette és ettől kezdve Weberné a gyűrűt többé nem látta. Varga a törvényszéki egyesbíró előtt azzal védekezett, hogy ittas volt, a gyűrűt tréfából tette a szájába és ijedtében nyelte le. Utána orvoshoz ment, de a gyűrű nem került elő. A törvényszék Vargát lopás büntetése miatt nem jogerősen nyolc hónapi börtönrre ítélte.

(Pesti Hírlap, 1940. november 20.)

London Hitler célkeresztjében

1940.

SZEPT. 7.

„A forró nyári levegő remegett a vakító kék égen húzó, de letről nem látható bombázók motorjainak egyenletes zúgásától. Azután megérkezett a Királyi Légierő, a monoton zümmögést szétszaggatta a nagy sebességgel forgoló vadászok acsarkodása, és megjelentek a hatalmas kondenzcsíkok” – emlékezett vissza a londoni Middlesex ezredben újoncként szolgáló Desmond Flower, aki olykor a rózsakertben hanyatt fekvé szemlélte a nem mindennapi látványt. Hitler 1940 júliusában szánta rá magát a Luftwaffe angliai támadására. A célja az volt, hogy rávegye Churchill kormányát a Harmadik Birodalommal való békekötésre. Anglia azonban az ellenállást választotta. A kissé elbizakodott Hermann Göring rögtönzött haditervei nem érték el a kívánt hatást, és a körülbelül 2500 főnyi angol pilótaállomány fel tudta venni a harcot a németekkel. Egészen augusztus végéig, amikor a repülőgépgyárak és a repülőterek bombázásait végre előtérbe helyező Luftwaffe kezdett felülkerekedni. A türelmetlen és egyben felbőszült náci vezetőség azonban (Berlin légitámadása után, amely válasz volt egy pontatlan, polgári célpontokat eltaláló német bombázásra) stratégiát váltott, és az angliai csata szeptember 7-én új szakaszba lépett: a célpont az addig szándékosan megóvott hétmillió világváros, London lett. A következő év májusáig tartó – később a britek által „Blitz” névre keresztelt – hadművelet során több mint 40 ezer londoni halt meg, s több tízezer sérült meg. Az eleinte nappali, majd éjszakai támadásokban a főváros épületeinek közel 60 százaléka pedig elpusztult. Hiába lángolt London nagyobb területen, mint az 1666-os tűzvésznél, hiába kapott találatot a British Museumtól a parlamentig számos ikonikus épület, a britek nem törtek meg, és végül a németek úgymond ideiglenesen lemondtak Anglia inváziójáról. A képen a kensingtoni Holland House könyvtára látható a szeptember 27-i éjjeli bombázást követően.

Napról napra

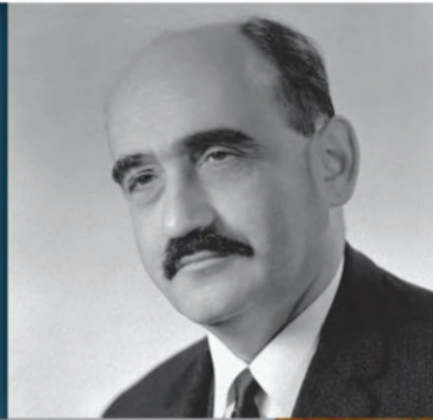
SZEPT. 8.

1853.

A föld alól kerül elő a Szent Korona

Az osztrák kormányzat négyéves nyomozást követően, besúgókat és tekintélyes mennyiségű pénzt mozgósítva megtalálta a Szemere Bertalan által a szabadságharc leverése után Orsovánál elásott koronázási ékszereket. A magyar államiság legfőbb

szimbólumait tartalmazó láda siralmas állapotban került elő. Az iszapos föld miatt a kard berozsdásodott, az országalma besötétedett, a koronázási palást teljesen átmedvesedett, a védőtokban lévő korona és a jogar azonban viszonylag sértetlen maradt.

OKT. 14.

1918.

Hitler elveszíti látását

A későbbi Führer egy hónappal a nagy háború vége előtt az Ypres melletti déli fronton, a Wervik közelében fekvő magaslaton egy mustárgáztámadás során megsérült. Az örvetőként szolgáló katonát átszállították a pomerániai Pasewalkban található kórházba.

Hitler egy időre elveszítette látását, amit egyes feltételezések szerint nem is a gáztámadás, hanem hisztériás, pszichoszomatikus eredetű betegsége okozott. Bár novemberre állapota jelentősen javult, a kapituláció bejelentése után valósággal összeomlott.

OKT. 17.

1814.

Gyilkos sörhullám London utcáin

Nem bírta a terhelést a The Horse Shoe nevű londoni sörgyár fatartályának egyik vaspántja, és elpattant. Egy órával később már az egész tartály meghasadt, és olyan félelmetes erővel szabadult ki belőle az erjedésben lévő forró, barna sör, hogy a gyár hátsó

kökerítését is átszakította. Összesen 1,47 millió liternyi sör ömlött ki az utcákra. A több mint négy és fél méteres, nyolc ember halálát okozó hullámok nyomában azonnal beindult a katasztrófaturizmus, amely a meghökkentő látvány mellett ingyen sörrel is kecsegtetett.

NOV. 1.

1755.

Lisszabon percek alatt romba dől

A portugál főváros lakóinak zöme mindenszentek napján szentmisén vett részt, amikor Lisszabont délelőtt 9.40-kor a Richter-skála szerinti 9-es földrengés ráta meg, amelynek epicentruma az óceánban volt. Európa egyik legnépesebb és leggazdagabb városa

rövid időn belül füstölgő romhalmazzá vált. Néhány perccel később cunami érkezett, majd az apokalipszis tűzviharral folytatódott. Az épületek 85 százaléka megsemmisült, több tízezer lelték halálukat, a portugál gyarmatbirodalom pedig végleg megroppant.

NOV. 20.

1949.

Véget ér a „Böske” pontonhíd pályafutása

Mivel a visszavonuló németek felrobbantották a Duna-hidakat, a két városrész közötti zavartalanabb közlekedés érdekében a szovjetek és a magyar hatóságok többnyire fából készült úszóhidakat állítottak fel. Az egyik ilyen volt a város központjában

1945-ben felépült Petőfi pontonhíd, amelyet Böskének is becéztek, mivel az elpusztult Erzsébet híd mellett állt. A rögtönzött átkelőt a Lánchíd 1949-es újraavatása után elbontották, alkotórészeit később a Boráros téri átkelőnél használták fel.

SZEPT. 15.

1973.

Forró öntögödörbe esik a magyar miniszterelnök-helyettes

A reformokat szorgalmazó Vályi Péter, a Minisztertanács elnökhelyettese a miskolci Lenin Kohászati Művek martin-acélművében tett látogatása során beleesett egy 700 Celsius-fokon fortyogó acélöntő formába. Habár felmerült, hogy Kádár, a KGB, esetleg

a CIA ügynökei segítették a halálba Vályit, feltehetőleg a baleset azért következhetett be, mert az – egyesek szerint ittasan érkező – látogatók a legegyszerűbb biztonsági rendszabályokat sem tartották be. Vályi négy nap kórházban, majd otthon hunyt el.

OKT. 12.

1960.

Hruscsov a cipőjével csapkod

Nyikita Hruscsov, a heves vérmérsékletű szovjet főtárgy az ENSZ 902. plenáris ülésén – a Fülöp-szigeteki küldött Moszkvát kritizáló megjegyzéseire válaszul – állítólag verni kezdte az asztalt a cipőjével. A szemtanúk mind máshogy emlékeznek a szür-

reális esetre: van, aki szerint a dühkitöréseiről híres politikus előbb letessékelte az Amerika talpnyalójának nevezett szónokot a pulpitusról, majd utána került elő a lábbeli, míg mások fordított sorrendben idézik vissza – a többek által kétségbevitelt – epizód megtörténtét.

OKT. 27.

1954.

Azonosítatlan repülő tárgy a focimeccsen

Egy hűvös őszi napon tízezer szurkoló drukolt a Fiorentina–Pistoiese-rangadón a Stadio Artemio Franchiban, amikor a pályára hirtelen csend borult. Minden szem az égre meredt. „Ez a valami úgy nézett ki, mint egy ezüstösen csillogó tojás, és nagyon

lassan mozgott az égen” – emlékezett vissza az egyik játékos. A később több toszkán városban is látott jelenséget sokan földönkívülieknek gondolták, ám valószínűleg a szél segítségével vándorló pókok által szórt, igen vékony fonalú hálóról lehetett szó.

NOV. 4.

1696.

Könnyezni kezd a máriapócsi ikon

A Szabolcs megyei falu egykori fatemplomában imádkozó hívek egy liturgia alatt azt vették észre, hogy a Mária-ikon könnyezni kezdett. A jelenség – kisebb megfigyelésekkel – egészen december 8-ig tartott. A korabeli feljegyzések szerint ekkor már olyan hideg volt, hogy a bor és a víz megfagyott a templomban, de Mária könnyei ekkor is bőségesen hullottak. A kegyképet a helyiek akarata ellenére később Bécsbe vitték. Többé nem hullajtott könnyet, ám a Máriapócsra vitt másolata viszont megint könnyezni kezdett.

NOV. 24.

1974.

Megtalálják Lucyt, a híres előembert

Lucy, a 3,2 millió éve élt Australopithecus afarensis nőtény csontvázát 1974-ben tárták fel az etiopiai Afar-medencében. Az előember feltehetőleg már ugyanolyan lábfejjel rendelkezett, mint a modern ember, felegyenesed-

ve járt, ám valószínűleg még jól érezte magát a fák lombjai között is. Nevét a Beatles Lucy in the Sky with Diamonds című számáról kapta, amelyet az ásatás során a kutatótábor magnetofonján gyakorolta lejátszottak.

NOV. 18.

1307.

Tell Vilmos letövi fia fejéről az almát

Azzal lett a svájciak nemzeti hőse, hogy megtagadta a Habsburg-helytartó parancsát, miszerint annak távollétében egy botra tűzött kalap jelképezze őt, és ugyanolyan tisztelettel köszöntse, mintha személyesen állna előttük. A monda szerint a később a függetlenség-

gi harcok jelképes figurájává váló – ám történészek szerint sohasem létező – Tell Vilmosnak amiért protestált a rendelet ellen, büntetésül száz lépésről le kellett lőnie egy almát a fia fejéről. A „mutatvány” sikerült, pimasz válaszáért az íjászt mégis börtönbe vetették.

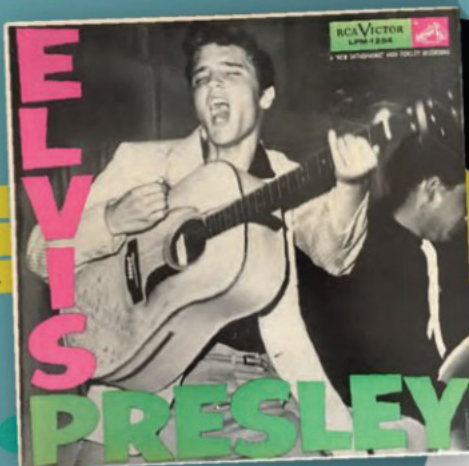

Évről évre: 1956

Megkezdődik az új, 816 lakásos lakótelep építése az Üllői úton.

Megjelenik
Elvis Presley
első nagylemeze.

Hét ország
részvételével
megrendezik
az első
Eurovíziós
Dalfesztivált
a svájci
Luganóban.

Összeházasodik
Grace Kelly Oscar-díjas
amerikai színésznő
és III. Rainier
monacói herceg.

A magyar csapat
9 arany-, 10 ezüst-
és 7 bronzéremmel
zárja a melbourne-i
olimpiát.

Bécsbe repül
a MALÉV
legelső
menetrend
szerinti nyugati
járata.

A 28. Oscar-gálán
4 díjat - köztük
a legjobb filmét -
zsebel be a Marty
című amerikai
romantikus dráma.

Az Uránia Filmszínházban
Törőcsik Mari és Soós
Imre főszereplésével
bemutadják Fábri Zoltán
Körhinta című filmjét.

A nándorfehérvári
diadal 500. évfordulóján
visszatér a déli harangszó
a Kossuth Rádióba.

Kifizetik a totó addigi
rekordnyereményét,
648.789 forintot.

Felavatása óta az egyik legnépszerűbb
magyar köztéri alkotás, amelyet a
történelem viharai is megkíméltek,
Anonymus mester szobra

Lovas Dániel

A Városliget szobrai

ANONYMUSTÓL SZENT KRISTÓFIG

A VÁROSLIGET TERVEZŐJE, NEBBIEN HENRIK A XIX. SZÁZAD ELEJÉN A NEMZET NAGYJAINAK EMLÉKSZOBRAIT SZERETTE VOLNA ELHELYEZNI A PARKBAN. A KÉT ÉVSZÁZADA MEGFOGALMAZOTT TERVÉT AZ EGYMÁST KÖVETŐ NEMZEDÉKEK NEMCSAK MEGVALÓSÍTOTTÁK, HANEM TÚL IS TELJESÍTETTÉK. A VÁROSLIGET FŐBEJÁRATÁNÁL A MILLENNIUMI EMLÉKMŰ MÉLTÓSÁGTELJES SZOBOREGYÜTTÉSE FOGADJA A LÁTOGATÓKAT. BELJEBB PEDIG, A SÉTÁNYOK MENTÉN, AZ ORSZÁG EGYIK

LEGGAZDAGABB, VÁLTOZATOS TEMATIKÁJÚ SZOBOR-EGYÜTTESÉNEK AD OTTHONT A NAGY MÚLTÚ KÖZPARK. VEGYÜK SORRA KÖZÜLÜK A LEGRÉGEBBI – A TÖBB MINT SZÁZ ÉVE, AZ I. VILÁGHÁBORÚ ELŐTT FELAVATOTT – ALKOTÁSOKAT, AMELYEK JELENLEG IS LÁTHATÓK A VÁROSLIGET KÜLÖNBÖZŐ PONTJAIN! NAPJAINKBAN, A SZOBORDÖNTÖGETÉSEK KORÁBAN TALÁN NEM MEGLEPŐ, HOGY LEGTÖBBJÜK TÖRTÉNETE IGENCSAK KALANDOSAN ALAKULT.

Az ülő alak tájolása olyan, hogy napsütésben a szerzetesi csuklya árnyéka az egész arcot elfedi

A Városliget egyik
legszebb pontján áll több
mint száz éve George
Washington szobra,
amelyet amerikai
magyarok adományaiból
állítottak 1906-ban

Kalandos sors

A Városligetben felállított első szobor Szécsi Antal (1856–1904) alkotása: a ligeti termálvíz-kincs feltáróját, Zsigmondy Vilmost ábrázolja bányászöltözetben. Az 1895-ben elkészült, 1,5 méteres mellszobrot annak idején az Ártézi-fürdő udvarán állították fel. Már ennek a legelső ligeti szobornak is kalandosan alakult a sorsa. Amikor ugyanis a mai Széchenyi gyógyfürdő 1913-ban megnyílt, elődjét, az Ártézi-fürdőt sorsára hagyták az udvarán álló szoborral együtt. 1929-ben azután a fürdők világegyesülete Budapesten tartotta kongresszusát. A londoni egyesületi központban összeállított programban – hogy, hogy nem – szerepelt Zsigmondy Vilmos szobrának megkoszorúzása is. Amint a koszorúzás terve az itthoni szervezők tudomására jutott, fejvesztve elkezdtek keresni a feledés homályába merült Zsigmondy-büszttöt. Szerencsére előkerült a Londonban számontartott, itthon elfeledett szobor. A koszorúzáshoz díszes helyre állították, szemben az új fürdő bejáratával. Azóta is a Városligetben áll, igaz, 1967-ben egy területrendezés alkalmával kis- és odébb helyezték.

A ragyogó toll

A városligeti szoborpark kiépítése az 1900-as évek elején vett lendületet. Mégpedig I. Ferenc József, az idős korára a magyarokkal látványosan barát-

kozó király jóvoltából, aki szóvá tette, hogy köztéri szobrok híján túl kopár a főváros. Ezért felajánlotta, hogy a bécsi kincstár állja tíz új budapesti szobor felállításának költségeit. Közülük az ötödik a Városligetbe került, 1903-ban avatták fel. Az első magyar történetíró alakját örökíti meg, akit – mivel nevét, kilétét nem tudni – Anonymusként (Névtelen) emlegetünk.

A megbízást elnyerő ifjú szobrász, Ligei Miklós (1871–1944) szerzetesként ábrázolta a „Gesta Hungarorum” íróját, akinek arcát misztikus homályba burkolta. A szobor tájolása olyan, hogy napsütésben a szerzetesi csuklya árnyéka elfedi a karakteres vonásokat nélkülöző arcot. Az Anonymus-szobrot az arcnélküliség különleges megoldása, a Béla király névtelen jegyzőjét körüllebegő misztikum, az elmélyülten gondolkodó szerzetes művészi megformálása legnépszerűbb köztéri alkotásaink közé emeli.

A patinás bronzalak a főváros „szerencsehozó” szobrai közé tartozik. A kezében tartott toll feltűnően ragyog, mivel az ide látogatók közül sokan megsimogatják. A legenda szerint ugyanis kedvezően alakul a sorsa annak, aki megérinti az íróeszközt. Művészek is megfordulnak időnként a szobornál: úgy tartják, Anonymus tolla képes elűzni az alkotói válságot is.

Tengerentúli vendég

Kevesen tudják, hogy az európai országok közül elsőként Magyarországon emlékeztek meg szobor állításával George Washingtonról, az Egyesült Államok első elnökéről. Az Amerikába kivándorolt magyarok 1902-ben Clevelandben Kossuth-szobrot állítottak, majd ennek kedvező fogadtatásán felbuzdulva mozgalmat indítottak, hogy Budapesten is legyen szobra egy amerikai szabadsághősnek. A városligeti Washington-szobor az ő áldozatvállalásuknak köszönhető. A szobor felavatása valódi népnépenné vált, mivel az eseményre nagy létszámú, kinti magyarokból álló küldöttség érkezett a fővárosba az Atlanti-óceán túlsó partjáról.

A finom tollú esztéta, Elek Artúr 1925-ben a Nyugat folyóiratban így méltatta az emlékművet és alkotóját, Bezzerédi Gyula (1858–1925) szobrászt: „Az amerikai magyarok pénzén hamarosan meg is csinálta itthon Bezzerédi a Washington-szobrot. 1906-ban leplezték le ott, ahol ma is áll: a városligeti tó partján, zöld gyepek és zöld fák között az égre terülő silhouette-jével. Ez a szobor lett Bezzerédi főműve és Budapest újabb

monumentális szobrainak a legkülönbje. Szerencsés egyensúlyhelyzetű a mozdulata, kiválóan bronz-szerű a kompozíciója és plasztikusan ízes, ha a kellenél kissé részletezőbb is a megmintázása. Nemes és harmóniás alkotás, a legjava annak, amire a kor magyar szobrászművészete képes volt.”

A Városliget egyik legszebb pontján álló Washington-szobor történetéhez tartozik, hogy még az 1799 óta működő, ütött-kopott vendéglőt is elbontották mögüle a megfelelő háttér kedvéért. A másik különlegesség, hogy a II. világháború során szinte mindent lebombáztak a környéken az amerikai gépek, de első elnökük szobra sértetlen maradt.

Impozánsan ül

Az egyik legkiválóbb magyar szobrász, Strobl Alajos (1856–1926) formálta meg a magyar mezőgazdaság modernizálásáért küzdő, a Hangya szövetkezeti hálózatot életre hívó gróf Károlyi Sándor (1831–1906) padon ülő alakját. Károlyi kórházat épített, idősotthont alapított, egész életében sokat jótékonykodott Újpesten és Fót környékén. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának. Strobl Alajos impozáns ülőszobra a Mezőgazdasági Múzeum udvarán a kezét könyveken nyugtató, tudós embert ábrázolja.

A vadász

Rudolf főherceg Erzsébet királyné és Ferenc József egyetlen fia, az Osztrák–Magyar Monarchia nagy reményű

trónörökös volt. 1858-ban született, és 31 évesen, máig tisztázatlan körülmények között, szeretőjével együtt öngyilkosságot követett el. Ezzel semmi-vé vált Ferenc József trónutódlási terve. Haragjában megtagadta elhunyt fiát. Leromboltatta a mayerlingi kastélyt is, ahol a haláleset történt, és helyére kolostort építtetett.

Rudolf trónörökös kedvelte a magyarokat, az 1885-ös Országos Általános Kiállítás fővédnöki tisztségét is elvállalta. A Rudolf-émlékszobor állítása az Uránia Magyar Tudományos Egyesület ötlete volt 1903-ban. Létrehoztak egy szoborbizottságot, és megszerezték a bécsi udvar engedélyét is.

Az Anonymus-szobor alkotója, Ligeti Miklós készítette el a 2,7 méteres bronzszobrot, amelyet annak a helynek a közelében állítottak fel, ahol a trónörökös 1885-ben megnyitotta az első jelentős városligeti kiállítást. A mű egy kétféletes talapzatra került, amelybe a Rudolf nevet vésték. A trónörökös városligeti szobrát születésének ötvenedik évfordulóján, 1908-ban avatták fel. Az ünnepségen – megtörve a haláleset utáni teljes elzárkózást – megjelent I. Ferenc József király és az uralkodói család több tagja is. Amilyen zaklatott életű volt a trónörökös, ugyanolyan hányatott sors jutott szobrának is. A Ru-

Gróf Károlyi Sándor szobra

1908-ban a Mezőgazdasági

Múzeum udvarán

dolf főherceget egyszerű vadászuhanban, királyi külsőségek nélkül ábrázoló alkotás fogadtatása kezdettől fogva igen vegyes volt. De az időről időre fellobbanó heves kritikák ellenére is a helyén maradt a szobor egészen 1950-ig. A Rákosi-korszak kezdetén – a többi Habsburg-szoborhoz hasonlóan – elbontották, egy múzeumi raktár mélyén hevert egészen 1980-ig. Ekkor elővették, és felállították a Balatonnál, a Nagybereki Állami Gazdaság főépülete elé – mint egy névtelen vadászt ábrázoló szobrot. A rendszerváltozás után, 1995-ben került vissza eredeti helyére, a Városligetbe. Ott áll ma is, a felújított Millennium Háza mellett.

A csonka Kristóf

A Műcsarnok mellett felállított, Szent Kristóf a gyermek Jézussal címet viselő szobor sorsa még a Rudolf-émlék-műnél is kalandosabban alakult. Alkotója, Botfai Hűvös László (1883–1976) az 1900-as évek elején Párizsban kezdett szobrászattal foglalkozni. Tanulmányai során Rodinnel is kapcsolatba került. A nagy mester hatása érezhető a Párizsban faragott Szent Kristóf-szobrán. A nagy méretű, karrai márványba faragott alkotást 1910-ben kiállította a nevezetes párizsi Szalonban, ahol különdíjat kapott. A kitűnő párizsi kritikákkal rendelkező szobrot a művész a magyar fővárosnak aján-

Rudolf trónörökös emlékszobra
ma ismét annak a helynek a közelében áll, ahol 1885-ben megnyitotta az első jelentős városligeti kiállítást

**Az eredeti, kőből
készült Szent Kristóf
az 1920-as évek
végén, még ép
állapotban,
a Múcsarnok
melletti fás,
bokros
területen**

dékozta, így került 1913-ban a Városligetbe. Hosszú ideig békésen állt a helyén, a Múcsarnok mellett, majd megkezdődtek a több évtizedes bonyodalmak. Szent Kristófot, aki a kis Jézust egykor a vállán tartva vitte át a megáradt folyón, az úton járók, így a gépkocsi-tulajdonosok is védőszentjüknek tekintik. Emiatt a városligeti szoborról az 1930-as évek végén több bronzmásolatot is készítettek. Az egyik bronz hasonmást 1939-ben Balatonszántódon helyezték el. A Királyi Magyar Automobil Club állíttatta az országút mellé közadakozásból. A világháborút sértetlenül átvészelte, ám 1955-ben harcos ateisták ledöntötték. A balatonföldvári templomban rejtgették 22 évig. Hosszú küzdelem után, 1980-ban sikerült újra felállítani. Mai helyére, a szántódi bevásárlóközpont előtti térségbe 1989-ben került. A szobor másik bronzmásolatát 1943-ban a katonai gépkocsizó csapatok Ezredes utcai központi telepének díszud-

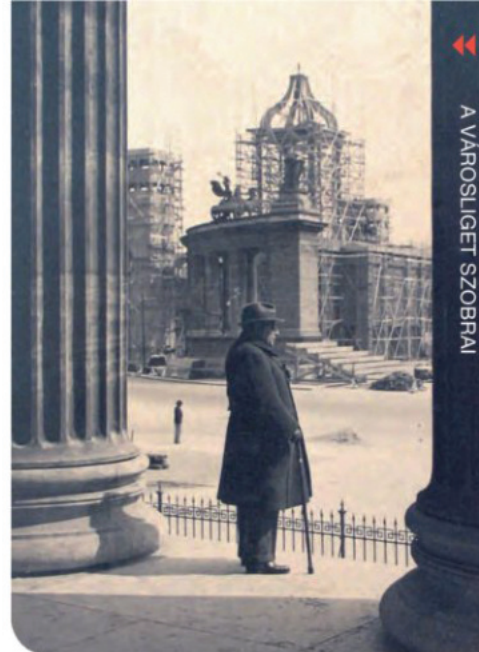
varán állították fel. Angelo Rotta pápai nuncius áldotta meg a tábori szentmise keretében, majd a gépkocsizó katonai egységek autós díszmenettel tisztelegtek a szobor előtt.

Visszatérve az eredeti, városligeti márványszoborhoz: a második világháborúban súlyosan megsérült, 1945 után évekig csonkán állt a helyén, majd eltűnt. Az utolsó híradás a kőszoborról Krach Ernő szobrász-restaurátortól származik, aki az egyik bronzmásolat 1989-es, szántódi áthelyezése előtti restaurálást végezte. A szántódiakat arról értesítette, hogy a városligeti sérült márványszoborral 1990-ben egy véletlen folytán találkozott. A Fiumei úti temető kertészete mögött látta a megsemmisítésre váró kőemlékek között. Igen rossz állapotban hevert ott, de a restaurátor szerint akkor még menthető állapotban. Azóta nem érkezett újabb hír, a márványszobor bizonyára végleg megsemmisült. Napjainkban a Múcsarnok mellett az eredeti márványszobor bronzmásolata látható, amelyet 1955-ben állítottak a megsérült kőszobor helyére. Ekkor még élt az alkotója, Hüvös László, akinek neve itthon azért kevésbé ismert, mert a művész a második világháború után emigrált. New Yorkban 1947-től elismert portrészobrászként tevékenykedett, itt hunyt el 1976-ban.

A népharag áldozatai

A száz évnél régebben felállított városligeti szobrokat bemutató körképünk nem lenne teljes, ha nem emlékeznénk meg a Millenniumi emlékmű 1914 előtt elkészült szobrainak sorsáról. Mint köztudott, az emlékmű szoboregyüttesén 1898-tól

uralkodót ábrázoló szobrot a domborművekkel együtt kicserélték. Az emlékmű szoboregyüttese 1958 óta változatlan.

több évtizeden át folyamatosan dolgoztak neves művészek. A munkálatokat Zala György szobrászművész irányította, aki az oszlopcsarnok 14 szobrának elkészítésébe bevonta a kor legjobb szobrászait. A királyszobrok többsége, köztük az öt Habsburg uralkodót ábrázoló alkotás az 1910-es évek elejére el is készült. 1914-ben egy király, hat honfoglaló vezér szobra és öt dombormű hiányzott még, amikor az első világháború kitörése megakasztotta a további munkát. A félig kész szoboregyüttest a háborús vereséget követő felfordulásban a felszínre törő Habsburg-ellenesség szimbolikus jelzéseként megbontották. A Millenniumi emlékmű oszlopcsarnokából 1919 tavaszán központi utasításra eltávolították az összes Habsburg uralkodó szobrát. A Tanácsköztársaság idején jelent meg nálunk (maig tartó hagyományt teremtve) az utcai politizálás új, radikális módszere: az emlékműdöntés és szoborrombolás. A háborús szenvedésekért felelősnek tartott I. Ferenc József kolonnádról leemelt, huszár egyenruhás bronzszobrát a „népharag” jegyében nyilvánosan összetörték. Ezzel megkezdődött a Millenniumi emlékmű vitatott történelmi szemlélyiségeket ábrázoló szobrainak fél évszázadon át tartó kálváriája. ◀◀

(A városligeti szoborpark bemutatását a két világháború között felállított alkotásokkal – a Vízhordó fiúval, az Íjással és társaival –, valamint a Millenniumi emlékmű szobrainak drámai fordulatokat sem nélkülöző történetével folytatjuk.)

**A Millenniumi emlékművet
1919-ben megrongálták,
a II. világháború idején megsérült,
1951-58 között pedig, ideológiai
megfontolásból, az öt Habsburg**

Kanyó Ferenc

Legalább a kerete megvolt

A MONA LISA TITOKZATOS ELRABLÁSA 1911-BEN

MANAPSÁG MÁR RENDKÍVÜLI BIZTONSÁGI INTÉZKEDÉSEKKEL ÓVJÁK A LOUVRE-BAN LEONARDO DA VINCI LEGISMERTEBB ALKOTÁSÁT, A MONA LISÁT. ERRE A PÁRIZSI MÚZEUMNAK MINDEN OKA MEGVAN, HISZEN 1911-BEN A FESTMÉNYT EGÉSZ EGYSZERŰ MÓDSZEREKKEL LOPTÁK EL. DE VAJON KI TERVELTE KI EZT A BRILIÁNSNAK TŰNŐ BÜNTÉNYT, ÉS HOGYAN SIKERÜLT ELEMELNI A VILÁGHÍRŰ MŰALKOTÁST?

PÁNIK A MÚZEUMBAN

1911. augusztus 22-én Louis Bérard francia festő felkereste a Louvre-t, mert néhány vázlatot akart készíteni a Mona Lisa au Louvre című képéhez. Amikor a híres festménynek helyet adó terembe lépett, a Mona Lisa helyén csupán négy vasszeget látott, amelyekre korábban a képet felfüggesztették. A festő meg is kérdezte a személyzetet, hogy mi történt az alkotással, de ekkor még azt a feleletet kapta: bizonyára elvitték fotózni. Ez egyébként nem számított ritkaságnak, különböző képeslapokhoz, prospektusokhoz számtalanszor fényképezték a Mona Lisát. Amikor azonban Bérard órákkal később visszatért, és a festmény még mindig nem lógott a helyén, kérdőre vonták a fényképészeket, hogy mi tart ennyi ideig. Kiderült, hogy a fotográfiai műhelyben egyáltalán nem tudtak arról, hogy elkérték volna a remekművet, így az egész épületben lázasan keresni kezdték. Miután rájöttek, hogy a festmény eltűnt, értesítették a rendőrséget. A hatóságok délben lezárták a múzeumot, és a látogatókat csak egyesével engedték ki. A végigkutatott múzeumban csupán a kép rájáratát és az üvegét találták meg egy kis lépcsőházi átjáróban, de sem a tettes, sem pedig a Mona Lisa nem került elő. Az eset hatalmas hullámokat vetett Franciaországban.

Megdöbbenően sok műtárgynak kélt lába a századfordulón a Musée du Louvre-ból (balra), amely egyébként egykor királyi palotaként funkcionált. Egyes elméletek szerint a Mona Lisa ellopásában többen is segédkeztek.

A TOLVAJ KÖLTŐ ÉS AZ ORGAZDA FESTŐ

A párizsi rendőrség a legújabb módszereket is bevetette, hogy a festmény nyomára akadjon. Kikérdezték a múzeum személyzetét, eljátszották a bűnesetet, ujjlenyomatot vettek. A francia határokat lezárták, és a távozó vonatokat és hajókat átvizsgálták. A nyomozás azonban nem vezetett eredményre. Furcsa módon ezeket vonzott a hiányzó kép a Louvre-ba, hogy a saját szemükkel lássák a tolvajlás következményét. Ráadásul amatőr nyomozók százai kívántak bekapcsolódni a kutatásba. A Paris Journal nyomraveztői díjat ajánlott fel azoknak, akik használható információt oszthatnak meg velük a bűncselekményről. Jelentkezett is náluk

egy névtelenséget kérő tolvaj, aki egy kis méretű szobrot juttatott el a szerkesztőségbe. Mint később kiderült, a „feladó” Honoré-Joseph Géry Pieret, a főként a biszexualitásáról ismert férfi volt. Fény derült arra is, hogy a műtárgy valóban a Louvre-ból származik. Pieret korábban Guillaume Apollinaire titkáráként (és egyesek szerint szeretőjeként) dolgozott, aki – amikor tudomására jutott az eset – bepánikolt, ugyanis nála is akadt olyan szobor, amelyet a múzeumból lopott. Ráadásul korábban, a modern művészetek heves támogatásának okán, még a Louvre porig égetését is javasolta. Annál komolyabb jelzésértékű tettet

HOGYAN KERÜLT FRANCIAORSZÁGBA?

Peruggia többször emlegette, hogy a kép Olaszországot illeti. Látott ugyanis egy tudósítást arról, hogy Napóleon csapatai mennyi kulturális kincset hurcoltak a francia fővárosba, és valószínűleg azt gondolta, hogy a Mona Lisa is ezek között lehetett. Valójában sokkal prózaibb körülmények között került Párizsba. I. Ferenc király meghívására Leonardo da Vinci Franciaországba ment, hogy a királynak dolgozzon. Vélhetően már korábban elkezdte festeni a Mona Lisát, és Franciaországban fejezte be. Valószínűleg a francia uralkodó a művész halála után megvásárolta Salaitól, Leonardo segédjétől. Ezt követően a francia forradalomig a királyok palotáiban függött. Napóleonnak azonban egy kis köze mégis volt hozzá: uralkodása idején a festményt a Tuileriák palotájában lévő hálósobájába vitette.

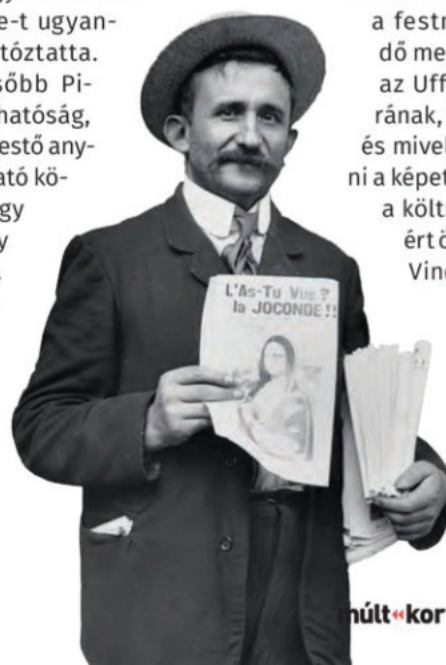
Vincenzo Peruggia állítólag a munkaköpenye alá rejtette a végül a rájáratól és a védőüvegétől is megfosztott alkotást

pedig, minthogy a világ talán legismertebb festményét elloppja, nehezen lehetett volna kitalálni. Ráadásul az ügybe még Pablo Picasso is belekeveredett. A mester ugyanis Pierettől két ibér szobrocskát vásárolt, amelyek szintén a Louvre-ból származtak. Mivel a költő itáliai, a festő pedig spanyol illetőségű volt, attól is féltek, hogy mint idegeneket kiutasítják őket az országból. Ezért úgy döntöttek, megszabadulnak a szobroktól, és éjjel behajítják őket a Szajnába. Csakhogy az ötlettel elkéstek, Apollinaire-t ugyanis a rendőrség letartóztatta. Néhány nappal később Picassót is behívta a hatóság, de csak kikérdezni. A festő annyira megijedt a várható következményektől, hogy még azt is tagadta, hogy ismerné Apollinaire-t. Az eljárás végül eredménytelenül zárult: a költőt elengedték, mivel semmi nem bizonyította, hogy részt vállalt volna a rablás kivitelezésében.

A szélsőjobboldali szervezetek zsidó összeesküvést sejtettek a kép ellopása mögött, egy szakértő arról nyilatkozott, hogy a tolvaj egy szexuális pszichopata, aki élvezetét leli a Mona Lisa megcsonkításában és megszenteltelenítésében. A Le Petit Parisien pedig ironikusan nyugtázta a tényt: legalább a kerete megvan.

OLASZ FESTMÉNYT OLASZ FALRA!

1913. november 29-én Alfredo Geri firenzei műkincsforgalmazó levelet kapott egy Leonardi Vincenzo nevű alaktól, aki jelezte, hogy hajlandó Olaszországba juttatni a festményt. A kereskedő megmutatta a levelet az Uffizi képtár direktorának, Giovanni Pogginak, és mivel ő meg akarta nézni a képet, Geri megegyezett a költségei megtérítéséért ötszázezer lírát kérő Vincenzóval. Egy dupla fenekű kofferben a Mona Lisa el is jutott Firenzébe. Poggi és Geri a képen látható törésvonalak alapján megállapították, hogy a kép valóban a Mona Lisa.

Az Uffizi képtár munkatársai büszkén mutatják be 1913-ban a rablást követően restaurált művet (lent: Peruggia a bíróságon)

pította, hogy valóban eredeti a kép – értesítették a rendőrséget.

A hatóságok azonnal letartóztatták a férfit, akiről kiderült, hogy eredetileg Vincenzo Peruggiának hívják, 1908-ban költözött Párizsba, ahol szobafestőként, valamint üvegezőként dolgozott. Később a Louvre is alkalmazta, sőt ő maga készítette a Mona Lisa üvegeretét. 1911. augusztus 20-án este Peruggia az alkalmazottak fehér munkaköpenyében jelent meg a múzeumban. Elbújt a raktárban, majd amikor kiürült a múzeum, a műalkotást a köpenye alá tette. Az őrség akkoriban mindössze egyetlen idős veteránt jelentett, aki végigcaplatott az épületen, így nem vette őt észre. Másnap délelőtt a munkaköpenye alá rejtve akarta kijuttatni a festményt az épületből, de a korábban kinézett menekülőutat biztosító ajtót zárva találta. Egy csavarhúzó segítségével a kilincset leszerelte, ám ekkor egy Sauvet nevű vízvezeték-szerelő tévedt arra. Bár

az épületben addigra már sejtették, hogy rablás történt, erről a szerelő még nem tudott, és Peruggia kérésére előzékenyen kiengedte az ajtón a saját kulcsával.

A rendőrség ugyan korábban begyűjtötte Peruggia ujjlenyomatát, de csak a jobb kezéről, a Mona Lisa ellopása után viszont csak a bal kezéről

származó ujjlenyomatot találtak. A vízvezeték-szerelőt is kikérdezték, de nem tudta azonosítani a Louvre alkalmazottainak fényképéről az elkövetőt. Peruggiát a lakásán felkeresték a hatóságok, ám alibi

bit igazolt a rablás idejére.

Az olasz sajtó természetesen hősként és hazafiként ünnepelte a rablót, aki többször kijelentette, hogy azért lopta el a képet, hogy visszajuttassa Olaszországnak, ahonnan Napóleon rabolta el. A lakásán lefoglalt levelei azonban másról árul-

Előzékenyen kiengedte az ajtón a saját kulcsával

kodtak: arról, hogy elsősorban pénzt akart szerezni. A bíróság egy évre ítélte, abból azonban csupán hat hónapot ült le. Peruggia később Piétró-

Tudta-e, hogy...?

- Franz Kafka is meglátogatta a Mona Lisa hült helyét, hogy megörökítse egy írásában.
- 1956-ban a Louvre-ban egy kövel dobták meg a képet, ami a címszereplő bal könyökénél felsértette a vásznat.
- A festményről az is elterjedt, hogy egy fiatal francia művész öngyilkos lett miatta.
- A legelterjedtebb vélemény szerint Lisa del Giocondót, egy itáliai nemes feleségét ábrázolja.

ra változtatta a nevét, és a korábbi szakmáját folytatva Párizsban telepedett le. 1925-ben halt meg Franciaországban. (Néhányan tévedés-

A sokat megélt műalkotás (a vérmesebb állítások szerint: egyik hamisítványa) 1914 januárjában került vissza a Louvre-ba

ből egy névrokona 1947-es halálhírét szokták feltüntetni).

ÖSSZEESKÜVÉS?

Hiába került meg az ellopott kép, a korábbi nagy sajtóhírvetésnek köszönhetően nem csillapodtak a kedélyek. Többen is úgy vélték, hogy valószínűtlen a magányos tettes verzió. Peruggia ugyanis alacsony termetű, körülbelül 160 centi magas volt, és ugyan a Mona Lisa egy kifejezetten kis méretű kép, de sokak szerint nem tudta volna azt elrejteni egy munkaköpeny alatt, így társak nélkül nem hajthatta végre a rablást.

Gabriele D'Annunzio, az ismert olasz nacionalista költő állította először azt, hogy ő áll a rablás mögött. Ez az elmélet annak ellenére sem terjedt el, hogy Peruggia maga is folyamatosan a hazafias motivációit hangoztatta.

Egészen más sztorival állt elő egy Karl Decker nevű újságíró a The Saturday Evening Post hasábjain 1932-ben. Állítása szerint Marokkóban találko-

zott egy Eduardo Valfierno nevű, magát márkinak kiadó argentinval, aki elmesélte neki, hogy a Mona Lisa elrablása csak egy nagyobb terv részét képezte. Ezek szerint Peruggiát Valfierno győzte meg a rablásról, és ő bízta meg Yves Chauldront, a biztos kezű francia hamisítót, hogy készítsen hat másolatot Leonardo művéről. Miután ez megtörtént, Valfierno eladta a hamisítványokat darabonként 300 ezer dollárért, ezt követően pedig Peruggia lebukásával már visszakerülhetett a múzeumba az eredeti festmény.

Bár a történetet még mindig gyakran emlegetik, valójában semmilyen adatunk sincs arról, hogy Valfierno létezett volna. Ugyanez a helyzet Yves Chauldronnal is, akinek a neve kizárólag ebben a történetben fordul elő, és akinek nem ismerni egyetlen hamisítványát sem. Az emlegetett hat másolatból nem került elő soha egyetlen darab sem. Sokkal valószínűbb, hogy az egész történet Decker fantáziájának szüleménye, aki fel akarta kelteni a gyanút, hogy a Párizsban manapság látható kép esetleg egy hamisító mesterműve. ◀◀

10 TÉNY

Hajdu T. Tibor

A MAGAS SARKÚRÓL

01

A magas sarkú lábbeli a lovasok elengedhetetlen kelléke volt a középkori Perzsiában. A nyeregből felemelkedő katonát ugyanis a cipósarok segítette „stabilizálni”, s így íjával pontosabban tudott célozni.

02

Európában az első dokumentált viselője I. Erzsébet angol királynő volt. Az uralkodó ruháit felsoroló 1595-ös listán többek között egy pár ilyen kialakítású spanyol bőrcipő is szerepelt.

03

Az európai uralkodók között a közös ellenség, az oszmánok ellen szövetségre lépő perzsa sah, I. Abbász követői 1600 körül terjesztették el széles körben.

04

Lelkes fogadtatásra talált az arisztokraták körében, akik így hirdették: nem kell a földeken dolgozniuk, és sárban dagnyázniuk, mivel hintóval járnak.

05

Bár a legendával ellentétben XIV. Lajos nem volt alacsonyabb a korabeli átlagnál, valóban a történelem egyik legnagyobb magas sarkú cipőgyűjteményével rendelkezett.

06

A kora újkorban – az akkori divatnak megfelelően – az elegáns sarok és talp kivétel nélkül piros volt.

07

Bár a magas sarok eleinte a férfiaság jelképe volt, a XVII. század folyamán a nők a férfidivat számos kellékéhez – például a kalaphoz – hasonlóan az ilyen kialakítású cipőket is adoptálták.

08

A férfiak a felvilágosodás korában elkezdtek praktikusabb ruhákat hordani, és felhagytak a magas sarkú viselésével, a francia forradalom pedig a nők ruhatárából is száműzte a viseletet.

09

A XIX. század közepén ismét megjelenő lábbelit az erotikus képeket készítő fényképészek pucér modelljei is előszeretettel hordták. Részben ez az oka annak, hogy a magas sarkú cipő máig a nők erotikus kelléktárához tartozik.

10

Ugyanakkor volt még egy felhasználói kör, amely ragaszkodott a hátsó talprész megemeléséhez: az amerikai cowboyok funkcionális okokból máig magas sarkú westerncsizmát hordanak.

HIÚSÁGUNK TÖRTÉNETE

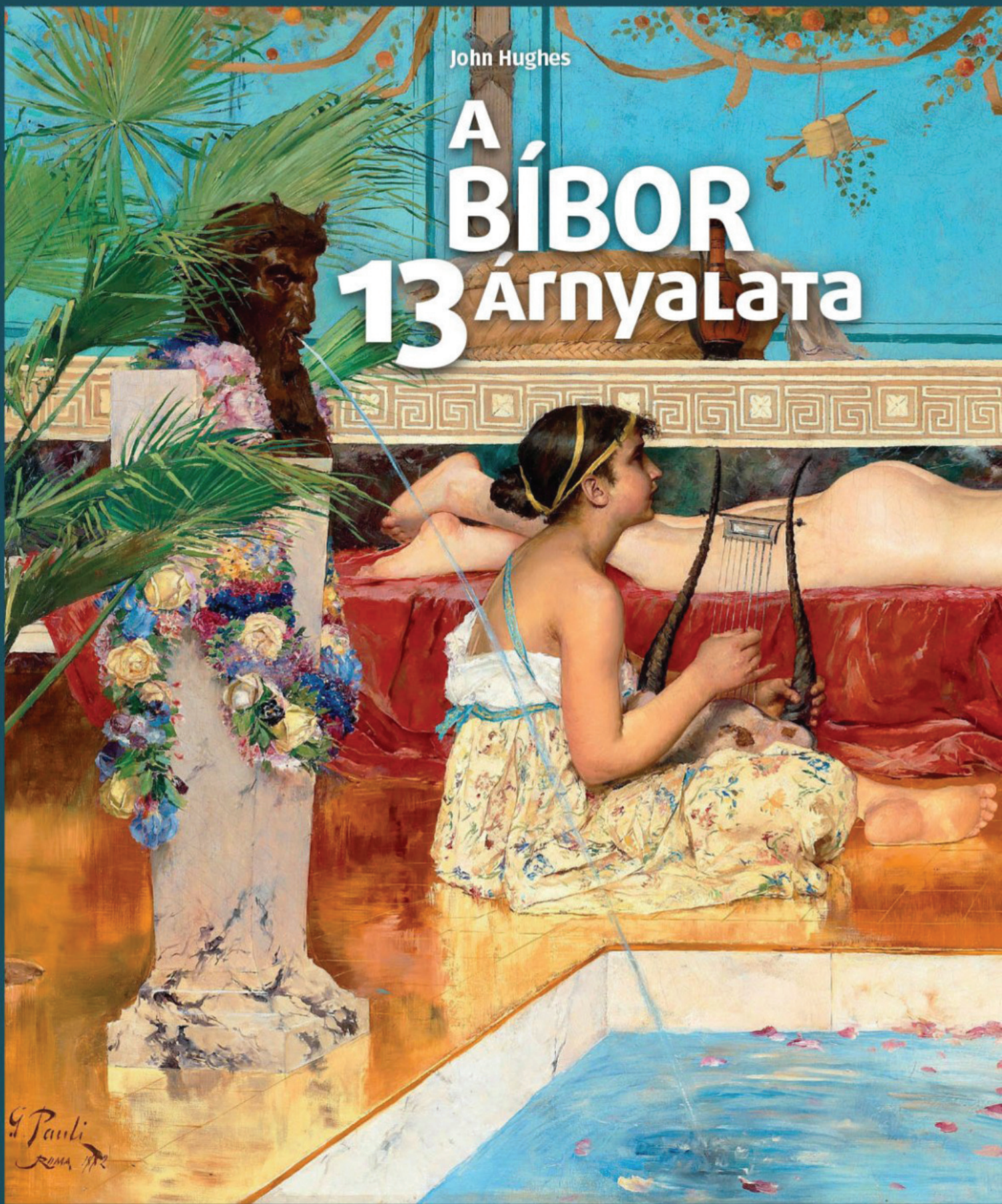
- 42 Öltözködés és szépségápolás a császárkori Rómában
- 52 A vitatott darázsderék
- 62 A Holzer Szalon tündöklése és bukása
- 72 Divat a második világháborútól a rendszerváltásig
- 82 A tetoválás aranykorszakai

John Hughes

A BÍBOR 13 Árnyalata

ÖLTÖZKÖDÉS ÉS SZÉPSÉGÁPOLÁS A CSÁSZÁRKORI RÓMÁBAN

IUVENALIS, AZ I–II. SZÁZADBAN ÉLŐ RÓMAI KÖLTŐ EGYIK SZATÍRÁJÁBAN DÖBBENTEN SZÁMOL BE EGY, AZ ELŐKELŐ RÓMAI HÖLGYEK ÖLTÖZŐSZOBÁIBAN MINDENNAPOS JELENETRŐL, MIKOR IS EGY JÓMÓDÚ ASSZONY BARÁTNŐI TÁRSASÁGÁBAN KORBÁCSOLJA MEG A FRIZURÁJA ELKÉSZÍTÉSÉVEL MEGBÍZOTT RABSZOLGÁJÁT. A BÜNTETÉST A SZOLGÁLÓLÁNY A VÉRLÁZÍTÓ HANYAGSÁGA MIATT KAPTA: A SÜTŐVASSAL BEGÖNDÖRÍTETT TINCSEK A GAZDA ELVÁRÁSAI ELLENÉRE NEM LETTEK EGYFORMA HOSSZÚAK. BÁR HAJLAMOSAK VAGYUNK AZT GONDOLNI, HOGY ÓRIÁSI KÜLÖNBSÉG VAN A MAI ÉS A KÉTEZER ÉVVEL EZEЛŐTTI SZÉPSÉGÁPOLÁSI TECHNIKÁK KÖZÖTT, EZ A KIS EPIZÓD IS BIZONYÍTÉKUL SZOLGÁL A MÓDSZEREK ÉS AZ ESZKÖZÖK HASONLÓSÁGÁRA. AZ ÓKORI RÓMÁBAN A LÁNYOK ÉS ASSZONYOK LEGALÁBB ANNYIRA ODAFIGYELTEK ARRA, HOGY CSODÁS HAJKORONÁVAL, ÁPOLT BŐRREL ÉS FELTŰNŐ ÉKSZEREKKEL CSÁBÍTSÁK EL A FÉRFIAKAT, MINT A MAI – A TESTI FENYÍTÉSTŐL SZERENCSÉRE MÁR ELTEKINTŐ – HÖLGYEK. MÍG AZONBAN MANAPSÁG A FILMSZTÁROK, ÉNEKESEK ÉS MODELLEK HATÁROZZÁK MEG A TRENDEKET, A CSÁSZÁRKORI RÓMÁBAN AZ URALKODÓK FELESÉGEI VOLTAK A DIVATDIKTÁTOROK.

MERÉSZ FRIZURÁK

A római nők különös figyelmet fordítottak a hajápolásra. Míg a köztársaság időszakában az egyszerű, hátrasímitott és hátul kontyban összefogott hajviselet vált meghatározóvá, a császárkor évszázadait már a frizuradivat állandó változása jellemezte.

Az I. évszázadtól kezdve a magasabb társadalmi osztályokból származó nők hajviseletének tekintetében a római udvar által meghatározott divat vált mérvadóvá. Annak döntő szerepére jellemző, hogy egyes ókori faragványokat csak az azokon ábrázolt nők frizurája alapján lehet datálni.

Egyes korokban az uralkodófeleségek újíto törekvései extravagáns hajkölteményeket eredményeztek, amelyeket manapság már csak megmosolyognánk. Traianus felesége, Plotina császárné a diadém-

A rómaiak egyértelműnek tekintették, hogy egy nő idejének jelentős részét tölti hajszobrásszal, vonzerejüket ugyanis többek között a hajápoltságához kötötték

Egykoron a prostituáltakhoz társították a szőke hajszínt, később birodalomszerte divattossá vált

mal kettéválasztott, Elvis Presley-s beütésű hajkoronát viselt, Iulia Domna – Septimius Severus felesége – egy bírói parókára emlékeztető frizurának hódolt.

Mint a Iuvenalis által megörökített jelenetből is kiderül, a rómaiak már ismerték a göndör fűrtöket varázsoló hajsütő vasat. Mivel az eszközt faszénen forrósították fel, használata töredeztette tette, kiszárította a hajszálakat. Begöndörítés előtt a haj roncsolódásának megakadályozására illatos olajokat használtak. A zselé akkori megfelelője a gyanta volt, és a hölgyek haját gyakran gyöngyök-

kel díszített vagy aranszálból font hajháló fogta össze.

A SZŐKE TINCSEK BÜVÖLETÉBEN

Ám nemcsak a haj formája, a színe is lényeges volt. Mint a II–III. században élő korai keresztény szerző, Tertullianus írja Az asszonyi cicomáról (De cultu feminarum) című művében, a római nők már ekkor is irigyelték az Appenninektől északra fekvő területeken élő germán nők szőke hajkoronáját. A vörös vagy szőke hajért cserébe még azt is hajlandók voltak elviselni, hogy a rendszeres hajfestés következményeként kihullhatott a hajuk, vagy kisebesedhetett a fejbőrük. Elterjedtek akkoriban a parókák is, amelyeket általában a germán nők levágott hajából készítettek.

A hajfestés gyakorlata az erősebbik nemet is utolérte: gyakran az őszülő aggastyánok is

befestették a hajukat. A férfiak esetében az arcszőrzet kérdése is nagy súllyal esett latba. Rómában sokáig a simára borotvált arcból volt divatban (Nero kivételével minden császár ezt preferálta), ám az ókori görög kultúra szerelmese, Hadrianus császár a II. század első felében meghonosította a szakállvise-

ÓKORI SMINK

Természetesen a sminkkészlet sem hiányzott a római asszonyok szépségápolási kelléktárából. A korabeli nők krétaporttal vagy ólomfestékekkel kenték fehérre az arcukat, a piros-pozsgás arcszínre vágyók pedig szederlevet használtak.

Hidratálókrém

krokodilürülékből

lést. Az új divat egészen Nagy Konstantin császár uralkodásáig tartott. A szőrtelenítésre mindkét nem képviselői gondot fordítottak. A „mindössze” a hónalj-szőrzetüket eltávolító katonákon kívül a férfiak és nők egyaránt a teljes testfelületüket leborotváltatták a római fürdőkben.

A szemet általában korommal, elszenesedett rózsaszirmokból készült krémmel vagy datolyacsont hamujával festették ki. Különös szokás volt a halánték festése és a szemöldök korommal történő kihúzása – rómaiak által kedvelt – dúsabb hatás érdekében.

Az ókori rómaiak nem használtak szappant, olajokkal kenték magukat, és speciális fadabokkal dörzsölték tisztára a bőrüket

Nők és férfiak egyaránt látogatták a fürdőket, ám csak egymástól szeparáltan, egy szomszédos komplexumban fürödhetek. A nők számára a belépő általában drágább volt.

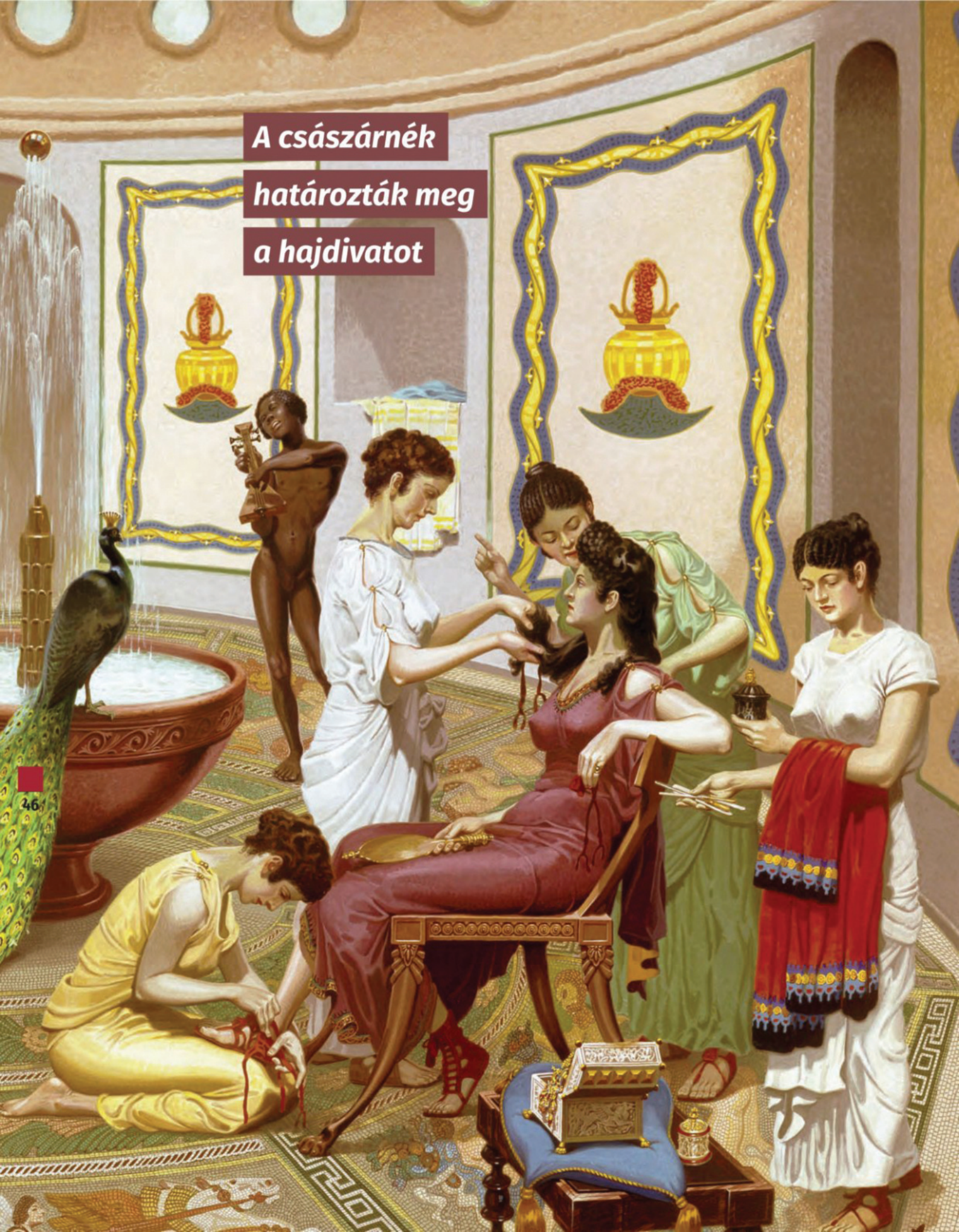
A hölgyek igyekeztek elfedni arcuk kisebb hibáit is, ehhez bablisztból előállított készítményt vagy kenyérmasszát használtak. Iuvenalis ezekről a praktikákról sem volt túl jó véleménnyel: „Undor csak ránézni! Nevetség, mennyi kenyérből duzzad az arcán” – fakadt ki egy helyen.

Az ókori Róma bővelkedett különböző kenőcsökben, illatszerekben és testápolókban, amelyekről idősebb Plinius számolt be kimerítő részletességgel. Már ekkoriban is léteztek hidratáló- és ránctalanítókrémek, amelyeket mandulaolajból, mézből, állati zsiradékból és olykor krokodilürülékből készítettek.

A birodalom lakosai tisztálkodáskor illatos olajat kentek magukra, amelyet az úgynevezett strigillel, egy begörbített végű fémtárgyval kapartak le. Parfümként olajos krémeket használtak. A legkedveltebb illatok a nárcisz, a fahéj és a rózsa voltak.

**A császárnék
határozták meg
a hajdivatot**

IDEGSZÁL A SZÍVBE

Bár a császárkori szerzők a feltűnő ékszerhasználatot az erkölcsi züllés megnyilvánulásként értékelték, ez nem akadályozta meg a római hölgyeket abban, hogy karkötőkkel, fülbevalókkal és nyakláncokkal ékesítsék testüket.

A legdrágább ékszerek természetesen aranyból készültek, de az ezüst és a bronz is gyakori alapanyagnak számított, elsősorban a tehetősebbek drága csecsebecseit utánzó szegényebb rétegek körében. Nem volt ritka a borostyánkő, a vas, az üveg és a különféle állati csontok felhasználása sem. A drágaköveket gyakran igazgyönggyel helyettesítették, amelyek nagyobb értéket tulajdonítottak, mint a többi drága- vagy féldrágakőnek, mivel ez utóbbiak nem voltak kellőképpen lecsiszolva.

A római hölgyek nemcsak a csuklójukon, hanem a karjukon is viseltek karperecet. Kedvelt volt a tekerő kígyót utánzó karkö-

tő, és léteztek huzalból készült, valamint nagy méretű gyöngyszemekből álló karperecek is.

Nők és férfiak egyaránt viseltek gyűrűket, ezek valamilyen társadalmi pozíció jelzésére is szolgáltak. Az ékszerfajta kört formázó alakja miatt az istenekkel való szoros kapcsolat kifejezésére is alkalmas volt. Bár minden ujjon hordhatták, legtöbbször a bal kéz gyűrűsujjára húzták fel az ékszert, mivel – amint Gellius, a II. században élő író leírásából tudjuk – úgy gondolták, innen egy vékony idegszál egyenesen a szívbe vezet. A magyarázat persze téves, a szokás azonban mindmáig kitartott.

TÍZEZER CSIGAÉLET EGY GRAMM FESTÉKÉRT

A legelterjedtebb római ruhadarabot, a gypjúból vagy lenből – a gazdagabbak esetében selyemből – készült tunikát korra, nemre és társadalmi státuszra való tekintet nélkül mindenki vi-

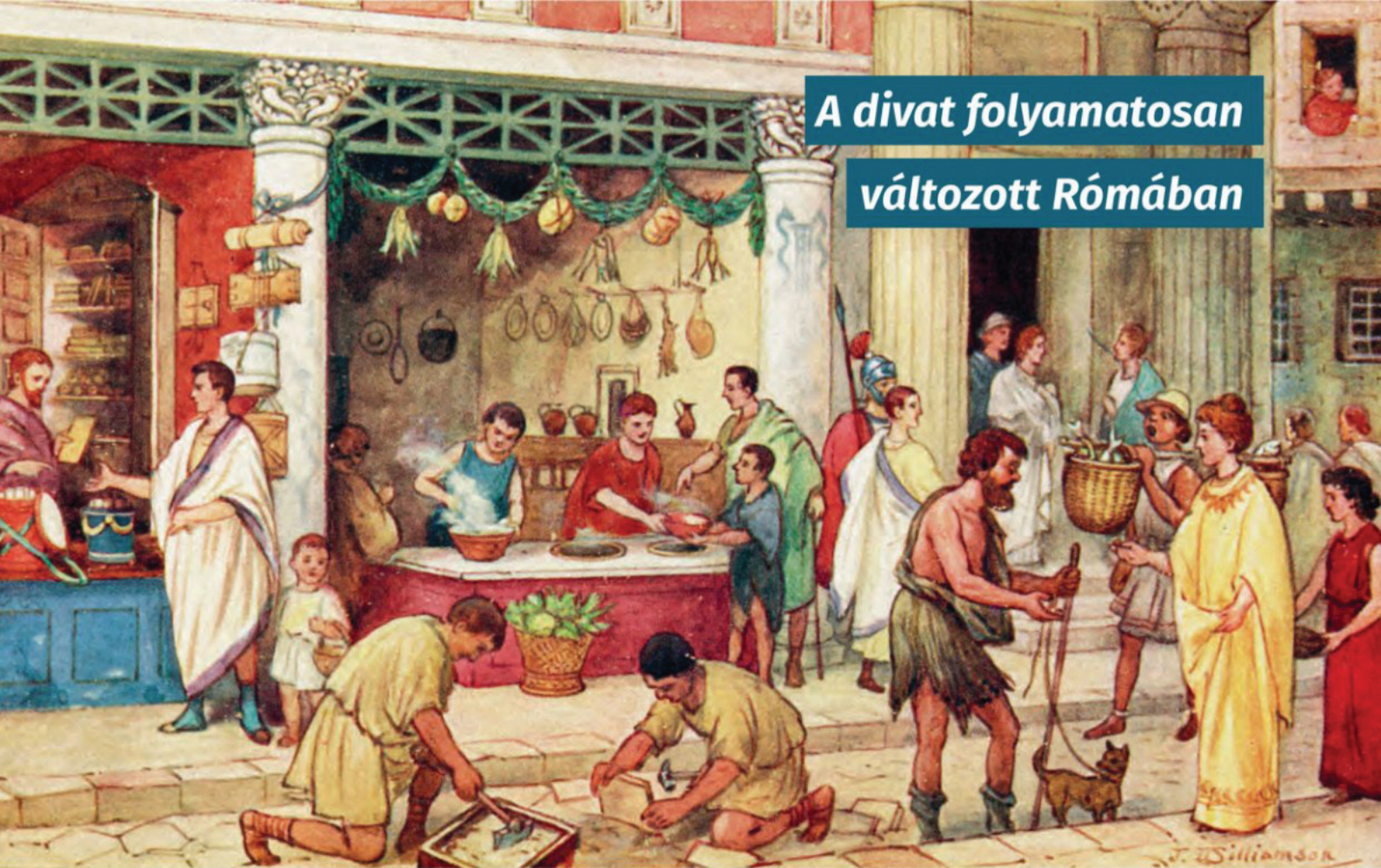
Pompejiben is volt egy tepidárium (langyos melegedő) nevű helyiség (fent balra), ahol különféle gőzök és izzadás nélkül melegedhettek, illetve száradhattak meg a fürdőzők

selte. Bár manapság megszokhattuk, hogy a nők ruhái rövidebbek a férfiakénál, az ókori Rómában ez még fordítva volt. Míg a tunika az utóbbiak esetében lábszárközépig ért, sőt a centurióké még ennél is rövidebb volt, az előkelő hölgyeknek viszont még a lábfejüket is eltakarta.

A férfiak általában fehér vagy világos ruhákat hordtak, a nők azonban már akkoriban is szerették a színbeli változatosságot. A tunikák díszei a ruhadarab elején és hátulján is függőlegesen egymás mellett futó csíkok, a clavusok voltak. A szenátorok tunikáján minden esetben egy, a többi ruhán megtalálható sávnál szélesebb, bíborszínű szegély, a latus clavus futott. A legnépszerűbb festéket, a bíbort különböző növényi anyagokból is elő lehetett állítani, de legtöbbször két tengeri csigafaj, a murex trunculus és a murex brandaris által kibocsátott váladékból készítették. Egy gramm festékhez tízezer ilyen puhatestűre volt szük-

A divat folyamatosan változott Rómában

ség, a mirigyfolyadékából előállított bíborszínek pedig jelentősen eltérhettek egymástól; Plinius nem kevesebb, mint 13 árnyalatról számolt be. Ami azonban a szemnek ragyogó esztétikai élményt jelentett, a szaglószervet már sokkal inkább megviselte: a részben vizelet segítségével kinyert bíborcsiga-váladékkal színezett tunika bűzét már messziről érezni lehetett.

KÉNYELMETLEN HAGYOMÁNY

A tunika felett hordható legismertebb ruhadarab, a tóga nem számított a birodalomban általánosan elterjedt viseletnek. A kezdetben félkör alakú, később ellipszis formájú, gyapjúból készült öltözetet csak polgárjoggal rendelkezők viselhették, és általában a városok lakói körében terjedt el. A II. századtól kezdve a férfiak mellett már csak a gye-

A nők már az ókorban is szerették a színbeli változást, ám a mai divattal ellentétben akkoriban a hölgyek ruhája volt hosszabb, az uraké pedig rövidebb

A nem túl robusztus alkátú Augustus császár a szóbeszéd szerint olykor négy tunikát is magára vett, hogy vaskosabbnak tűnjön

rekek ölthették magukra. Az idővel egyre nagyobb méretű – Augustus idejében már öt méter széles – tógák redőit nem lehetett összefogni, így viselésük meglehetősen kényelmetlennek vált. Tertullianusnak annyira elege lett a nehezen hordható ruhadarabból, hogy a filozófusok öltöztette el hordani. Mivel polgártársai megütköztek a kihívó cselekedeten, kénytelen volt megírni önmaga védelmében A palliumról (De pallio) című munkáját. A tógadivat a császárkor alatt fo-

lyamatosan változott. A ruhadarab a III. században sokszor már rövidebb volt, mint az általában viselt tunika. Akik nem engedhették meg maguknak a jelentős anyagmennyiség felhasználásával elkészített öltözeteket, togulákat, vagyis rövid, olcsóbb tógácskákat hordtak.

A nők esetében a lábfejet félig eltakaró, tunika felett hordott stólát – a tógához hasonlóan – csak egy szűk réteg viselte. A Iulius-Claudius dinasztia alatt még bármely, római polgárjoggal rendelkező férfi felesége magára ölthette, a Flaviusok idejében azonban már csak a sze-

A státuszszimbólumnak tekinthető, egyre nagyobb méretű, nehéz, drága és izzasztó tógák alkalmatlannak bizonyultak a kétkezi munkát végzők számára. A redők megfelelő elrendezésére nagyon ügyeltek.

A tekergő kígyót utánzó karkötő igen népszerű volt Rómában

nátorok hitvesei hordhatták ezt a ruhadarabot.

Egy patrícius asszony tekintélyét növelte, ha keveset mutatott meg magából. Az utcára kilépő nők ezért a stóla mellé viselt nagy méretű, négyyszögletes kendővel, a pallával sokszor a fejüket is befedték. Még a köztársaság korából, a II. századból származó anekdota szerint Rómában egy bizonyos Sulpicius Gallus azért vált el feleségétől, mert az nem húzta fejére a pallát, így bájait illetéktelenek is megcsodálhatták. Bár a császárkorra már lazultak az erkölcsök, egy asszony méltóságát nagyban növelte, ha legtöbb testrészét eltakarva lépett a nyilvánosság elé. ◀◀

Az ILLAT, amely ÖLTÖZTET

A FÜSTTŐL
A PARFÜMIG

„A nőnek, aki nem használ parfümöt, nincs jövője” – mondogatta gyakran Coco Chanel, a divat koronázatlan királynője. Amennyire rejtélyes azonban az eljövendő, olyan izgalmas az illatszerek évezredek múltja is.

A parfüm szó latin eredetű, a per fumum azt jelenti: füstön át, füst révén. Őseink egykoron illatot ajándékoztak az isteneknek, tűz fölött melegített különféle balzsamok, gyanták, majd a tömjén segítségével igyekeztek kiengesztelni az égi hatalmakat. Később az illatokat a halandók vették birtokba, Mohamed próféta például már azt állította, hogy a parfümök keltik életre a gondolatait.

Az illatszerek alapanyagainak köre idővel jelentősen kibővült: legtöbbször levendulát, liliomot, rózsát vagy mandulát áztattak valamilyen olajba. A sajtolási, kifőzési, szárítási, porítási technika, valamint a zsírban történő oldás után megjelent a desztillálási módszer is. Az első európai alkoholbázisú parfümre azonban a XIV. századig kellett várni. A királynévíznek vagy magyar víznek nevezett illatszer a hagyomány szerint Károly Róbert magyar király lengyel felesége, Erzsébet parancsára készült. Eredeti receptje mára már elveszett, a későbbi beszámolók szerint főként rozmaringot és kakukkfűvet tartalmazott.

Míg a keleti világban az illatok az érzékek birodalmába vezettek be, a középkori európaiak a fertőző betegségek megelőzésére használták a különféle aromákat. A parfümiparág fellendülése többek között a járványoknak köszönhető, egykor ugyanis a kórok elterjedéséért a mérgező gőzöket és szagokat tartották a fő bűnösöknek, az illatot pedig az ellenszernek.

A kora újkorban nyakláncokon vagy karkötőkre fűzve vitték magukkal az egyre változatosabb illatú, amulettként is viselt illatgolyókat, amelyek a XVI. századtól olykor a cibetmacska végbélnyílásánál található mirigyek erős illatú váladékát, de akár mérgező ólomércet is tartalmazhattak. A XVIII. században már nem egy esetben lehetett találkozni a nagyvárosok útjain olyan, sűrű parfümfelhőbe burkolózott piperkőcökkel, akik úgy illatoztak, mint ha egy egész illatszerbolt omlott volna rájuk. Idővel ez a – többnyire a higiéniai hiányosságokat elfedni hivatott – szokás visszaszorult, és a fiolákba rejtett illatok jelentették a visszafogottabb örömet a szaglószervek számára.

Szentesi Réka

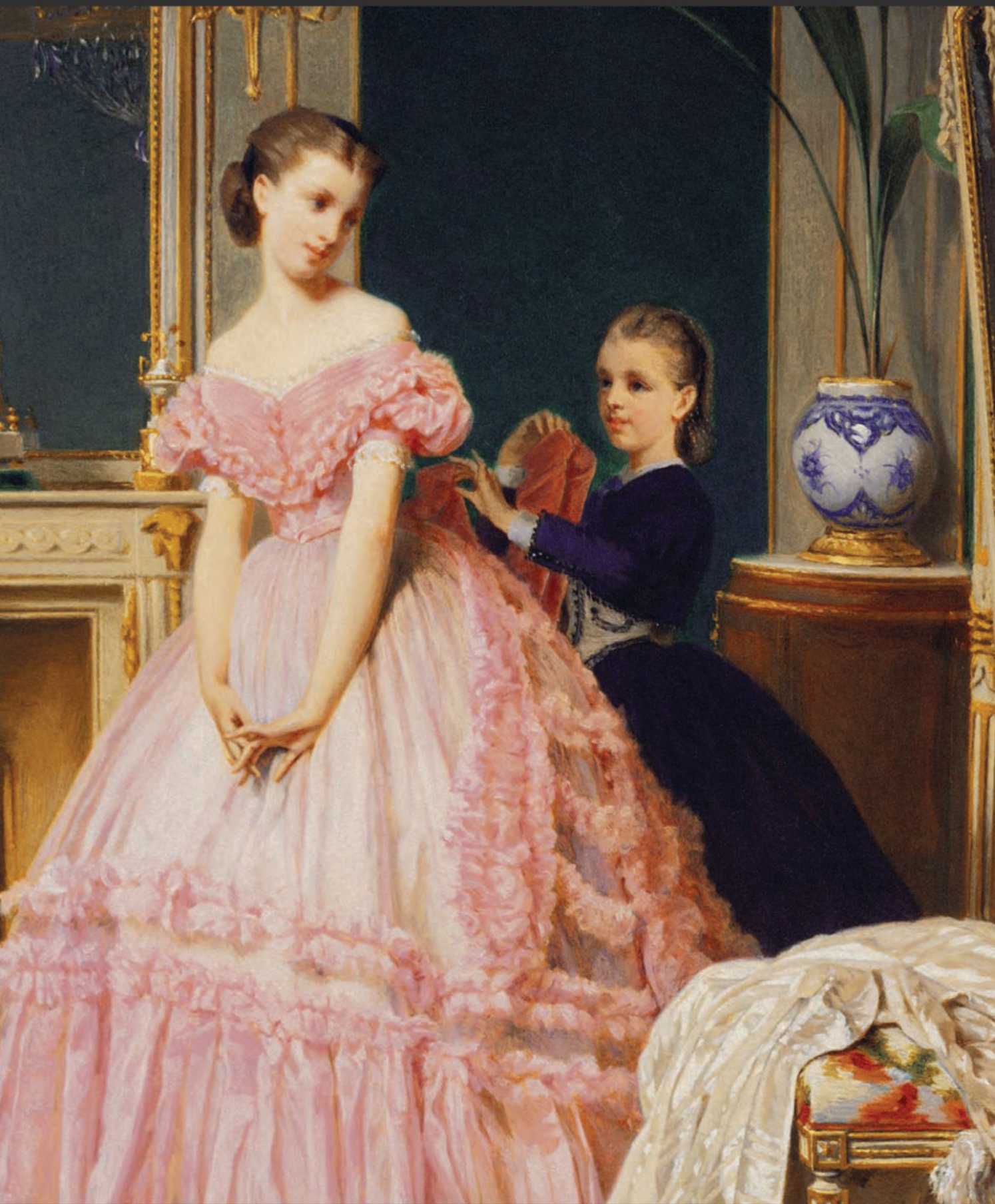
Vonzóra fűzve

A VITATOTT
DARÁZSDERÉK

A RUHA AZ EGYÉNISÉG LAKÓHELYE,
ÍRJA BALZAC AZ ELEGÁNS ÉLET
FIZIOLÓGIÁJA CÍMŰ ELMÉLKEDÉSÉBEN.
DE VAJON EGYÉNISÉGET FEJEZ-E KI
A DIVATKÖVETŐ MAGATARTÁS? MIT
TEKINTHETÜNK EGYÁLTALÁN DIVATNAK,

UGYANAKKOR RÉSZE LEHET-E
ANNAK EGY OLYAN RUHANEMŰ,
AMELY REJTVE VOLT A KÍVÁNCSI
TEKINTETEK ELŐL, VAGY LEGALÁBBIS
CSAK A LEGBEAVATOTTABBAK
LÁTHATTÁK VISELŐJÉN?

A DIVAT MONDJA MEG, HOGY KI VAGY?

A divat egyik lényegi része, hogy jelentős követőtábora van. Aktuális, a korszellemnek megfelelő információhalmaz, amely az utánzás révén széles körben elterjed, és semmiképpen nem statikus. Másik jellemzője a változékonyság, ha ugyanis túl nagyra nő követőinek száma, elveszti erejét, elcsépelletté, közhelyessé válik, majd megújul. Komplex jelenségről van szó, amely folyamatos kölcsönhatásban áll korának és közegének társadalmi, gazdasági, technológiai, kulturális változásaival. Ha pedig leszűkítjük értelmét, a divat az emberi megjelenéshez kapcsolódó, elsősorban ruházati eszközök csoportját jelöli.

A divatnak tehát kell, hogy legyen közönsége. A nyilvánosság kulcsfontosságú a létrejöttében és az elterjedésében, hiszen csak akkor képes manifesztálódni, ha van kinek megmutatni. Nem meglepő, hogy Thorstein Veblen közgazdász, szociológus 1899-ben a hívalkodó fogyasztásról szóló írásában (A dologtalan osztály elmélete) minden

A századfordulón az öltözékekkel lehetett a leginkább megjeleníteni a társadalmi és vagyoni helyzetet Thorstein Veblen amerikai szociológus (fent balra) szerint. A legalapvetőbb státuszjelölő pedig maga a fűző, illetve a „fűzőt” feleség volt.

A miderben pihegő asszonyok megengedhették maguknak, hogy ne végezzenek kétkézi munkát

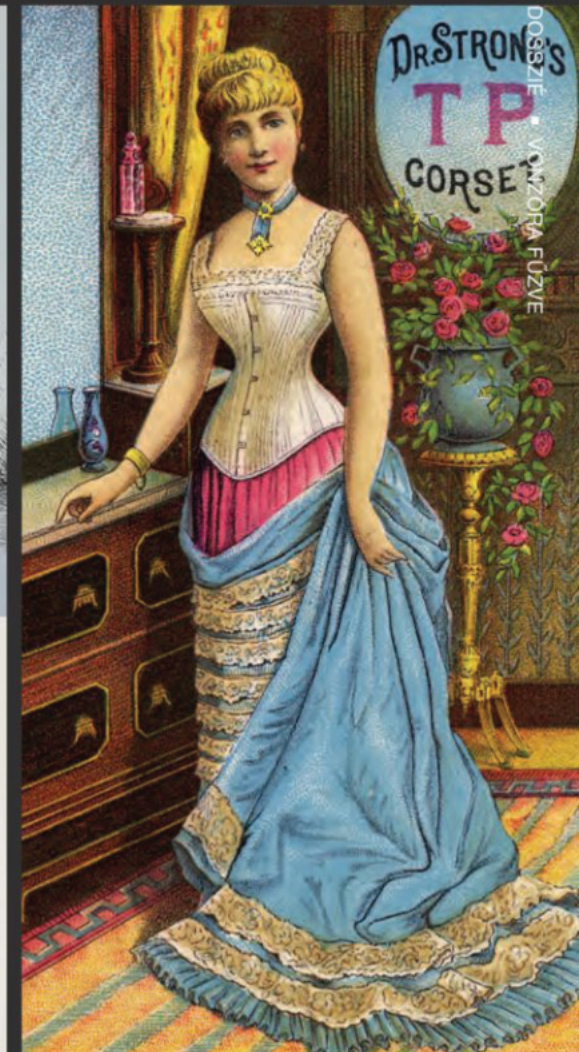
fogyasztási cikk közül az öltözéket tartotta a legalkalmasabbnak a társadalmi és vagyoni helyzet jelölésére. A tárgyalt korszakban a ruházat tehát státuszszimbólum is: a hozzáértő szemek egyértelműen és első pillantásra megállapíthatták belőle az illető hovatartozását, mégpedig márkajelzések nélkül. (Az öltözék ilyen értelemben vett szerepe persze elsősorban Veblen korára vonatkoztatható, mai világunkban a divat demok-

ratizálódásával és az egyre növekvő számú fogyasztási cikkel a megjelenés státuszjelölő szerepe már kevésbé egyértelmű.)

BŐSÉGSZIGNÁL

A nyilvánosság számára a ruházat tehát elsődleges jelként funkcionált. De vajon betölthetett-e hasonló szerepet az olyan ruhanemű, amely nem-hogy nem látszott, de nem is illett megmutatni?

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a fűző a divattörténet egyik legvitatottabb ruhadaraja. Különböző formáit (kis megszakítással Napóleon idején) a XVI. század óta viselték, történetének egyik legizgalmasabb fejezete pedig az 1800-as évek nyúlik vissza. A XIX. század második felében és a XX. század elején rendkívül széles körű diskurzus övezte a viseletét és a darázsderék jelenségét, hiszen nem elsősorban egy ruhadarab, hanem sokkal inkább egy testforma divatjáról volt szó. A fentebb említett vebleni elmélet a korban viselt összes ruházati cikk közül a fűzőt tartotta a legalapvetőbb státuszjelölőnek, hiszen a darázsderék egyértelműen azt üzent: a „tulajdonosa”

**A test
igazodjon
a divathoz!**

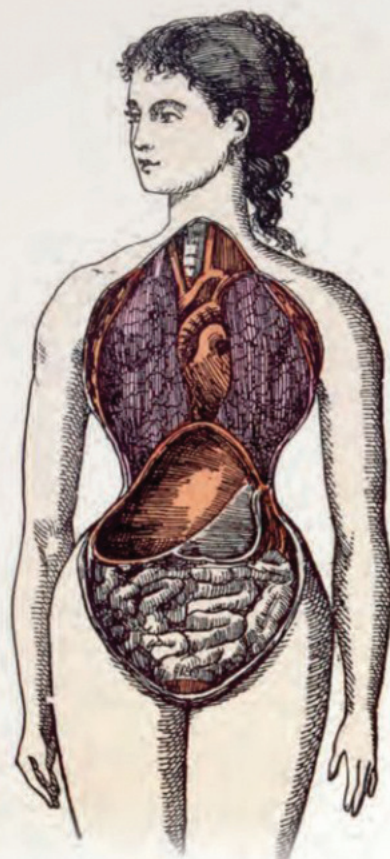
nem végez munkát, termelés nélkül fogyaszt, azaz egy életforma és a vagyon (hajadon esetében az édesapja, férjezett asszony esetében a férje vagyon) reprezentációs eszközének számított. (Természetesen csak a polgárság és az elit körében, de divatról elsősorban amúgy is csak ezeknél a rétegeknél beszélhetünk.) A fűzőviselet azonban nem pusztán ezért érdemel figyelmet. Sokrétű, összetett történeti különlegesség, amely nem csak divatcikként elemezhető, hiszen története többek között kapcsolódik a nőideál, az egészség, a feminizmus problémaköréhez is. A kortársak körében komoly vita övezte a szoros fűző használatát. Ellenzői, az úgynevezett ruharefor-

Számos karikatúra született az ideális darázsderék tekercselőgéppel történő „előállításáról” (fent balra)

A fűzőreklámok a kényelmet, az egészséges támasz jellegét emelték ki, és tagadták, hogy szűk acélbörtönbe zárnák a nőket

merek elsősorban egészségkárosító, a női szabadságot (fizikai és átvitt értelemben is) korlátozó mivolta, valamint a derék esztétikája miatt támadták. A második ipari forradalom, valamint a nagyvárosok kialakulása nyomán a divat komolyabb követőtáborra tudott szert tenni, hiszen egyfelől a textíliák és ruhanemük előállítása gyorsabb és olcsóbb lett, másfelől a nagyvárosi új típusú nyilvánosság, valamint a kommunikáció felgyorsulása, a földrajzi távolságok lerövidülése lehetővé tette a divat nagyobb mértékű terjedését. A korszak divatos sziluettje viszonylag gyorsan változott, de a karcsú-

ra formált derék körülbelül a század közepétől a húszas évekig – a ruhareformelvek ellenére – alapvető volt a polgárság és az elit női megjelenésben, amelyet anyagi és életmódbeli lehetőségekhez mérten az alacsonyabb rétegek is igyekeztek utánozni.

A SZÉPSÉG ZÁLOGA

Minden kor kialakítja a maga képét arról, hogy milyen az ideális emberi külső. Az ember a világ minden részén korszakonként valamilyen esztétikai mérce, egy ideál alapján módosította külsejét, testének felszínét, formáját. Az öltözközés, az ékszerek, de még maga a test is, a különböző részeinek formája, felülete, szőrzete, a bőr színe is a divat tárgyát képezheti, és ezek mindegyike aszerint alakít-

Szélsőséges esetben akár 16-18 hüvelyknyire, azaz 40-45 cm kerületűre is lecsökkenthették a derék méretét

A XIX. században több ábra is készült a túlszorosra fűzött ruhadarab egészségkárosító és „szervmozgató” hatásairól

ható, hogy a megjelenés a lehető legjobban illeszkedjen az aktualitáshoz. A szépségideál nem egy előre meghatározott eszmény, hanem a mindenkori korszellem produktuma.

Az itt tárgyalt korszak hölgyei számára (is) a vonzó, mintaszerű megjelenés kulcskérdés volt, a szépség elérésének vágya a női szocializáció részét képezte, a korabeli ideál egyik alappillére pedig kétségtelenül a karcsú derék volt. Ennek eszköze pedig a fűző volt.

A fűzött derék jelenségének komplexitását jelzi, hogy míg egyfelől a jó családból való lányoknak egyáltalán nem illett fűző nélkül megjelenni, mert az átvitt értelemben vett tartást, valamint a bonyolult öltözködési etikett ismeretét (értsd jó neveltetést) jelezte, másfelől a fűző éppen a női test másodla-

gos nemi jellegeit hangsúlyozta: megemelte a kebleket, valamint felnagyította a derék- és a csípőbőség közötti különbséget, amely arányszám az evolúciós pszichológia értelmében termékenységi mutató. Magyarul mindazzal együtt, hogy a korban a lányokat óvták a házasság előtti szexuális élettől, ezzel együtt a promiszkuitástól (a partnerek gyakori váltogatásától), a női vonzerő szabászati megjelenítése a korszellem által diktált kereteken belül társadalmilag teljesen elfogadott volt. Sőt, az olyan alkalmakkor, amelyek a lányok kiházásítását helyezték előtérbe, például a bálokon, a szokásosnál jó pár centiméterrel összébb húzták a hölgyek derekát. Vagyis a fűző vi-selete a polgári berendezkedésben kettős értéket képviselt: egyfelől a feddhetetlenséget,

Hangsúlyozta

a női vonzerőt

a tartást, a társadalmi háttérhez kapcsolódó normák ismeretét és betartását, másfelől pedig a feltűnő vonzerőt.

1885-ben bizonyos Denise grófné divatcikkében úgy fogalmazott, hogy „nincs az a hibás természet, amelyet egy hivatott fűzőkészítő csinossá ne tudna tenni.” Tehát a test a maga természetességében nem volt elfogadható, a korabeli ízlés azt megkreált szépségében kívánta látni. A fűzőellenes csoport tagjai gyakran érveltek a milói Vénusz természetes szépségével. Úgy vélték, hogy nincs szebb annál, mint amit a természet alkotott. A fűzőt védelmező divathölgyek erre azzal vágtak vissza, például a Vasárnapi Újság hasábjain, hogy ha a szobor megelevenedne, megbotránkozva néznék bő derekát, amely a divatos ruhában esetlennek, nehézkesnek hatna. S valóban, a milói Vénuszra fel sem lehe-

Nem volt ritka a fűzőt viselő nők között a rövid ideig tartó eszméletvesztés (balra), amely általában az agy átmeneti vérellátási zavara miatt alakult ki

A szépség ókori görög istennőjét, Aphroditét ábrázoló milói Vénusz labdába sem rúghatott volna a fűző aranykorában

tett volna adni a korabeli módi szerint készített öltözeteket, hiszen a kurrens toalettet eleve fűzőtt derékra szabták. A lapok a kifogástalan női alakot „ruhaszerűnek” nevezték, a kifejezés mögött az a felfogás bújt meg, amely szerint a testnek kell igazodnia a divatos ruhához és nem fordítva.

ORVOSOK ÉS FEMINISTÁK

A XIX. század második felében és a XX. század elején igen heves vita folyt a fűző problémájáról, elsősorban a sajtó hasábjain, de különálló orvosi értekezések, feminista kiáltványok is foglalkoztak a kérdéssel. A Magyarországon ekkoriban megjelent, a témával foglalkozó orvosi írások több mint 40 különböző betegséget írtak a szoros fűzőviselet számlájára. A leggyakrabban említettek között találjuk a különböző csontok deformációját, a gerincfer-

dülést, a légzőszervi megbetegedést, a légszomj okozta gyakori ájulást, az izomsorvadást, a gyomor- és bélrendszeri bántalmakat, a vetélést, a nőgyógyászati problémákat. Gyanakvásra ad okot azonban, hogy olyan betegségek kialakulásával is a szoros fűzést vádolták, mint a tuberkulózis vagy a rák. Fontos megjegyezni, hogy bár a szóban forgó viselet nyilvánvaló kényelmetlenséggel járhatott, komoly és tartós egészségügyi problémát csak szélsőséges esetben okozhatott.

Századfordulós értekezésében Lantos Emil nőgyógyász lemondóan úgy fogalmazott, hogy „amit az orvosi igyekezet nem tudott megoldani (tudniillik a fűző elvetését), majd megoldja a feminizmus.” Valóban a női ruha reformjáért küzdők másik nagy csoportját alkották a nemek közötti egyenjogúságért küzdő aktivisták, hiszen a társa-

Nem tűnt el, csak átalakult

dalmi státuszt jelölő öltözék elvetése jól összeegyeztethető volt elveikkel. Egy olyan társadalmi berendezkedésben, ahol a nők boldogulása jellemzően azon múlt, hogy mikor és kihez tudnak férjhez menni, a divatos megjelenés alapvető jelentőséggel bírt számukra. Érthető tehát, hogy a szabad mozgást erősen korlátozó, a nők anyagi függését egyértelműen jelölő korabeli divatos ruha megváltoztatását az emancipációs mozgalom kulcskérdésének tekintették.

AZ ÚJ SIKK A LAPOS

A divathölgyek minden orvosi és emancipációs érv ellenére ragaszkodtak a karcsú derekukhoz mindaddig, amíg a korszellem ezt diktálta. A szorosra fűzött derék ideáljával tulajdonképpen ma-

Ironikus, hogy a varrógépek előtt görnyedő, fűzőket gyártó munkásszonyok (balra) a kezük alól kikerülő termékekben hosszú távon képtelenek lettek volna dolgozni

A darázsderék ideálját tulajdonképpen maga a divat zúzta szét. Az 1920-as évektől már a fiús-lapos volt a sláger.

ga a divat végzett: a női testideál változása már az első világháború előtt megindult, de igazán csak az 1920-as években csúcsosodott ki. A társadalmi változásokkal, a nők tömeges munkába állásával, az emancipáció nagy fokú terjedésével párhuzamosan váltak mellőzötté a nőies vonalat kihangsúlyozó ruhadarabok. A divatos öltözék alapját azonban megint egy testideál képezte, amely ezúttal a fiús alakot élte. A fűző nem tűnt el, csak átalakult ennek az új típusú szépségesszmenynek megfelelően: már nem darázsderekat varázsolt, hanem a lapos formákat segített kialakítani, amelyeket a ruhák egyenes szabásvonalukkal és ejtett derékvonalukkal tovább erősítettek. Nem a fűző ment ki tehát a divatból, hanem a karcsú derék túlhangsúlyozása. ◀◀

„Ha túléli, és kopaszsága miatt nem jelenhet meg nyilvánosan, nagy szégyen lesz az nekem” – írta 1664-ben naplójába Samuel Pepys angol politikus a fivérééről, akinek foltos hajhullása a szifilisz egyértelmű jele volt. Szerencsére a hasonló helyzetben lévőkön is segített a paróka.

Az emberi hajból, növényi rostokból vagy báránygyapjúból készült, méhviasszal vagy gyantával rögzített parókának már az ókori Egyiptomban is nagy divatja volt. Akkoriban többek között azért is viselték, hogy megvédjék a nap sugaraitól leborotvált fejüket.

Az asszíriaiak, a föníciaiak, az izraeliták, a görögök és a rómaiak körében sem ismeretlen hajpótlék a Római Birodalom bukását követően mintegy ezer évre kiment a divatból. A XVI–XVII. században lett ismét népszerű olyan uralkodóknak köszönhetően, mint a Tudor-házból való I. Erzsébet, aki a római stílust elevenítette fel a szigetországban, vagy az akkortájt a gyengeség jelét, a kopaszságot elrejteni kívánó XIII., majd XIV. Lajos francia királyok, valamint a száműzetéséből 1660-ban már hosszú fekete álfürtökkel hazatérő II. Károly angol uralkodó. Az eleinte még főként szőke vagy világosbarna árnyalattal hódító parókák kifejezetten praktikusnak tunk: eltakarták az előbukkanó fejbőrt, a leborotvált saját haját nem kellett ápolni, a paróka tisztítása pedig a korabeli trend szerint elintézhető volt csupán azzal, hogy időnként forró vízbe áztatták. A Velencében 1668-ban betiltott, ám ennek hatására még népszerűbbé váló álhaj olcsóbb darabjai lovak sörényéből vagy kecskeszörből készültek. A mellkast és a hátat is beterítő, majd egyre rövidebb paróka hamarosan az arisztokraták alapvető, sőt kötelező kellékévé vált.

A következő században az uralkodó szín a fehér, a szürke, illetve a törtfehér lett, de nem volt ritka a különféle extravagáns színárnyalat sem. A finomra őrölt rizssporral vagy egyéb fehérítő púderrel behintett, akár több mint egy kilogrammos, meglehetősen kényelmetlen, meleg, állandóan illatosított parókák azonban a parazitaferőzések melegágyai lettek, a tetvek mellett olykor még lepkék, szélsőséges esetben akár egerek is tanyát ütöttek bennük.

Bár Bécsben a főurakat gyakran lehetett rizsporos parókában látni, és divatból a magyar köznemesség is elkezdte viselni a fehér póthaját, a közvélemény maró gúnya erről hamar leszoktatta őket. A kora újkori Európa arisztokratáinak ez a hóbortja a XVIII. század végén a francia forradalommal, valamint különféle, rizsponra kivetett adókkal zárult.

Rizsporos láz

A PARÓKA
ÉS EGYÉB LAKÓI

Szatmári Judit

AKI ELHOZTA PÁRIZST BUDAPESTRE

A HOLZER SZALON TÜNDÖKLÉSE ÉS BUKÁSA

A HOLZER-CÉG NEVE ÉVTIZEDEKEN KERESZTÜL FOGALOM VOLT MIND AZ ELŐKELŐ, MIND A KÖZÉPOSZTÁLYBELI HÖLGYEK SZÁMÁRA. TULAJDONOSAI UGYANIS GENERÁCIÓKON ÁT JÓ GAZDASÁGI ÉRZÉKKEL VEZETTÉK ÉS FEJLESZTETTÉK ÜZLETÜKET, MINDIG SZEM ELŐTT TARTVA A DIVATIPAR VÁLTOZÁSAIT, KIHÍVÁSAIT. AZ EXKLUZÍV SZALONOKKAL SZEMBEN AKTÍV REKLÁMTEVÉKENYSÉGET FOLYTATTAK, ÉS JELENTŐS SZEREPET JÁTSZOTTAK ABBAN, HOGY A DUNA-PARTI KORZÓ KÖZÖNSÉGE A SÉTÁLGATÓ HÖLGYEK LÁTTÁN EGY IDŐRE A CHAMPS-ÉLYSÉES-N ÉREZHETTE MAGÁT.

A cég története a kiegyezés előttre nyúlik vissza. Egy cégbíró-sági iratban olvasható, hogy Holzer Simon 1862-ben „mint szabómester a pesti szabadalmazott német szabóczéhbe bekebelezetett, és nevezett czéhnek az ipartörvény értelmében történt feloszlása óta az abból alakult alulírott ipartársulatnak rendes tagjai közé tartozik”. Erre az igazolásra alighanem azért volt szükség, mert az 1884. évi XVII. tc. átszervezte az iparigazgatást, és ettől kezdve ipartársulatot, majd ipartestületi tagsághoz kötötték az iparigazolványok kiadását.

A KONFEKCIÓ IS LUXUS

A vállalkozás székhelye, mely „szabóságból, a műhely mellett berendezett, és női konfekciórúhát árusító ruhaházból” állt, az elegáns Kígyó tér 1. szám alatt volt. Szabóságát Holzer 1876-ban már egyéni céggé alakította át, a működés helye nem változott. Az 1880-as Budapesti Cím- és Lakjegyzékben viszont már Kígyó tér 2. szerepelt.

Holzer Simon egykori üzlete a belvárosi Kígyó téren egy királyi udvari gyógyszer-tár szomszédságában állt. Mára már jelentősen megváltozott a Ferenciek tere környékének városképe.

Csakúgy, mint a járókelők öltözete.

Az üzletház ingyenes Dívat-értesítője évente négy alkalommal mutatta be az egyre csak terjeszkedő áruháznak a luxustól az egyszerű viseletig terjedő kínálatát

A Holzer tehát egyike volt a legelőbbi, elegáns pesti divatárú-kereskedéseknek, ám a XIX. században még nem ért el vezető pozíciót, mivel az Alter és Kiss, illetve a Monaszterly és Kuzmik voltak a legjelentősebbek, egyben udvari szállítók, később pedig az Áts és társa, Girardi József, valamint Árvay János lettek a szakma prominensei.

A cég eleinte konfekciót – azaz készen vásárolható, rendkívül igényesen díszített és ezért borsos árú darabokat – árusított, de idővel nyitott az olcsóbb készruhák felé is, mert azokra nagyobb kereslet mutatkozott. E mögött az húzódik meg, hogy a konfekció szó a megjelenésekor mást jelentett, mint a XX. században: a finom és drága, de jellegénél fogva nem méretfüggő, és így előre elkészíthető ruhadarabokat illették ezzel a kifejezéssel. Elsősorban a sok kézimunkával készült, gyönggyel, csipkével díszített, nagyon elegáns gallérokat, vállgallérokat, köpenyeket, blúzokat árulták készen. Így tehát Holzer Simon kifejezetten a luxusszegmensben indult.

SZINTELMEKEDÉS

A szalon csak a század végén nyitotta szélesebbre a forgalmazott divatárú körét, ekkortól már egyrészt olcsóbb darabokat, másrészt párizsi nagy szalonok eredeti modelljeit is „forgalmazták”. Ezeket – sajátokkal kiegészítve – szezononként mutatták be, majd megrendelés után méretre készítették vevőiknek. Mint Holzer későbbi terjeszkedése is bizonyítja, ez nagyobb nyereséget biztosított a sok kézimunkát

igénylő konfekcionált darabok készítésénél. Sikerük abban rejlett, hogy egyszerre több piaci területen is működtek, és így a lehető legszélesebb úri közönséget tudták megcélózni. A néhány évtized alatt felfutó cég a század végén, amikor apja halála után

mek, felvonók biztosították vevőik körük kényelmét. Igazán jelentős ugrást azonban az jelentett, amikor Holzer Sándor új, többemeletes épületbe tudta költöztetni az áruházzá átalakított szalont. Holzer Sándorról írja F. Dózsa Katalin divattörténész: „a Kossuth

A legszélesebb úri

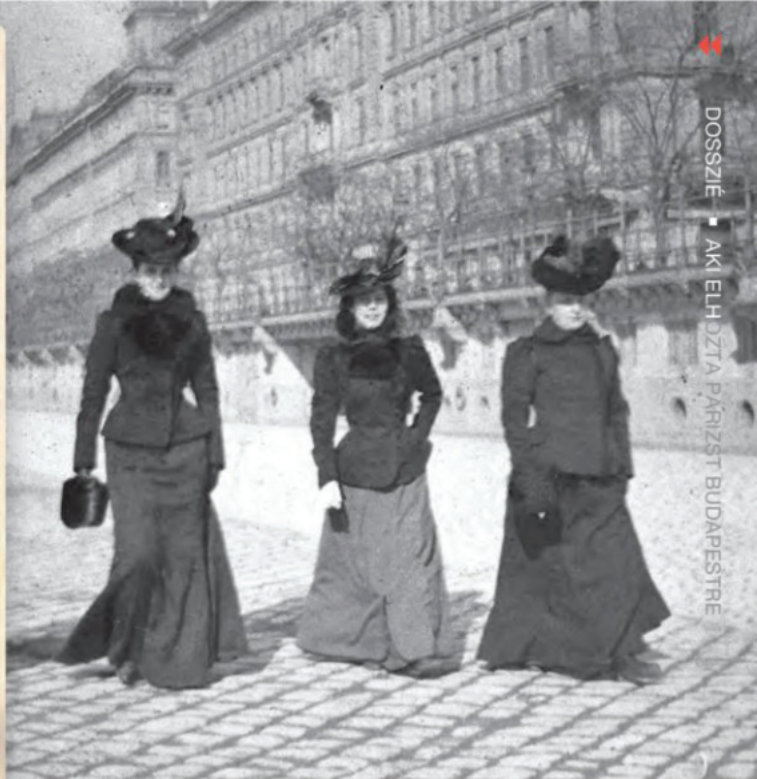
közönséget célozták meg

Holzer Sándor megörökölte, már „az ország legnagyobb és legtekintélyesebb női felöltő-üzleteként” hirdethette magát. Jelzi ezt az is, hogy a fényűző palotában külön próbatermek, olvasóter-

Lajos utca 9. számban nagyszabású divatáruházat rendezett be 180 alkalmazottal, a földszinten ernyő-, kalap- és gyermekruhaosztállyal, az emeleten ruha- és kabátrészleggel, az alagsorban

„Aki belép Holzer divatházába, azt káprázatos fény veszi körül. Hatalmas velencei tükrök alatt sűrög-forog a vásárló-közönség s az alkalmazottak serege” – írta a Pesti Hírlap 1907 tavaszán, miután a Kossuth Lajos utca 9. szám alá költözött szalon megnyitotta átépített divatházát

..... ■ .....
Az aktuális divatnak megfelelően darázsderekű hölgyek a századfordulós Duna-parton

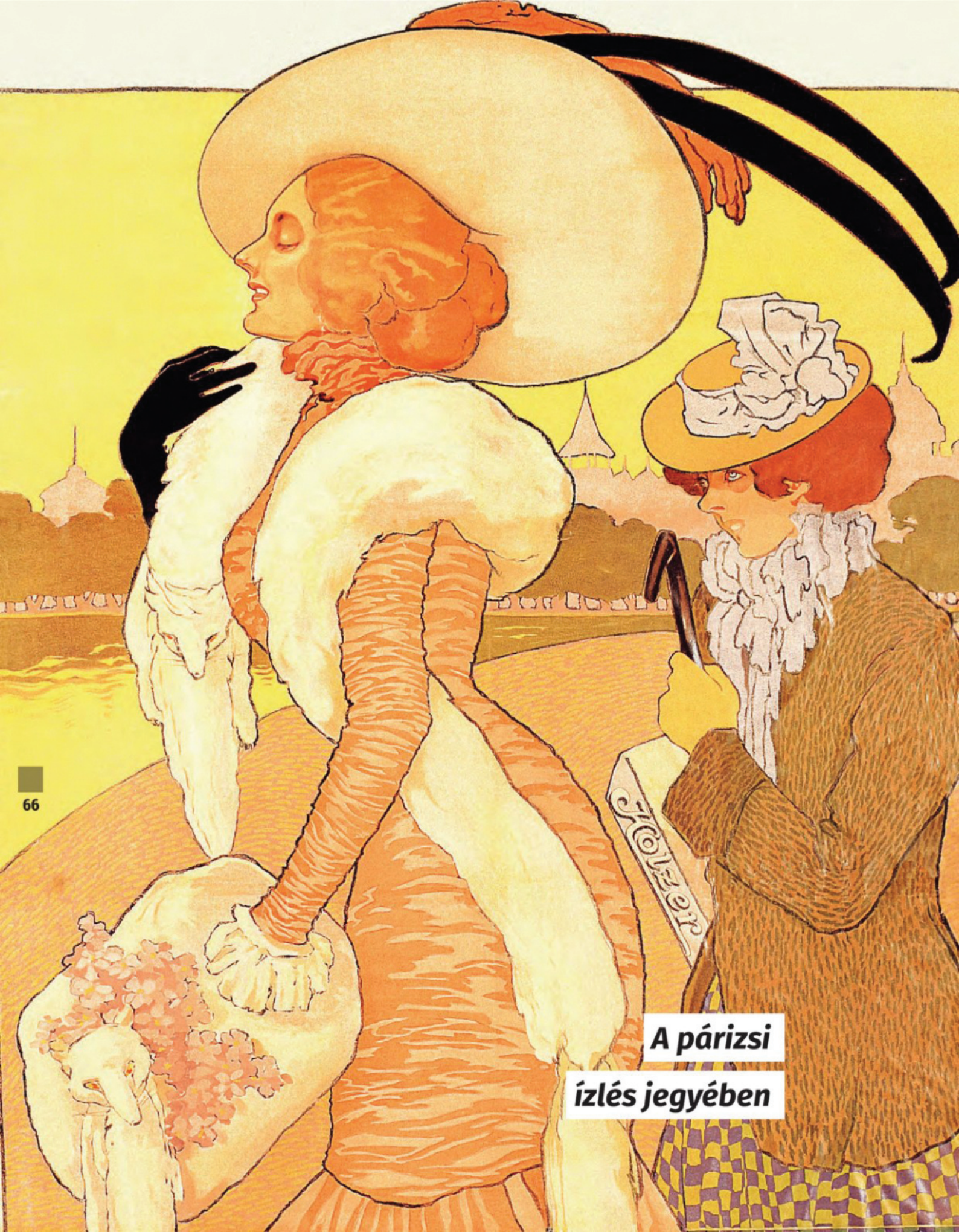

az ún. occasio-osztállyal, ahol az előző évről megmaradt modelleket árusították mélyen leszállított árakon. A termékeiket saját üzemükben állították elő. [...] Komoly exportjuk is volt, nem csupán a Balkán és Törökország, de Ausztria felé is, sőt több fióküzletük volt, például Karlsbadban, Klagensfurtban, Triesztben stb.”

JÓ KIS TÁRSASÁG

A Budapesti Kereskedelmi- és Iparkamarába 1905-ben választották be először Holzert. Itt többek között a szakmai oktatás – például tanoncnevelés, vidéki vándortanfolyamok, konfekciósok továbbképzése, 1911-ben a Technológiai Múzeum által szervezett színvonalas mestertanfolyamok megmentése – kérdéseivel foglalkozott. Elérte a divatszalonok szempontjából igen jelentős lövészenyek szezonjának meghosszabbítását, hogy „a Király-díj minél később futtassék le, s ezzel az előkelő divathölgyek az egész tavaszi szezont Budapesten töltsék, úgyhogy a nyári divat is még Budapesten

**A párizsi
ízlés jegyében**

legyen bemutatható” – emelte ki jelentőségét az általa alapított Nőruhakészítők Országos Szövetségének lapja, a Magyar Divatipar. Ezenkívül az első világháború idején sürgette, hogy a kispárosok bedolgozóként részt vehessenek a hadseregszállításokban – például a fegyházak ellenében –, és ennek érdekében két szabókongresszust is szervezett. Az őszirózsás forradalom alatt szembehelyezkedett az ágazat tervezett korlátozásával, és szintén bátran képviselte a munkaadói érdekeket a proletárdiktatúra idején, amiért elfogták. A börtönben történekről írott beszámolóját 1920-ban az említett szakfolyóirat folytatásokban közölte. Eszerint letartóztatására 1919. húsvét vasárnapjának éjszakáján került sor, teherautón többekkel együtt a Markó utcai börtönbe szállították. Végül, ahogy a Tanácsköztársaság 133 napja a végéhez közeledett, mindenkit elengedtek, különösebb atrocitás nem érte. Utólag Holzer ironikusan még

azt is megjegyezte, hogy jó társaság ekkor kizárólag a börtönben volt, itt viszont valóban „elsőrangú úriemberek” – gyárosok, ismert politikusok – találkoztak.

A DIVAT IDEGENLÉGIÓSA SZOLGÁLATBAN

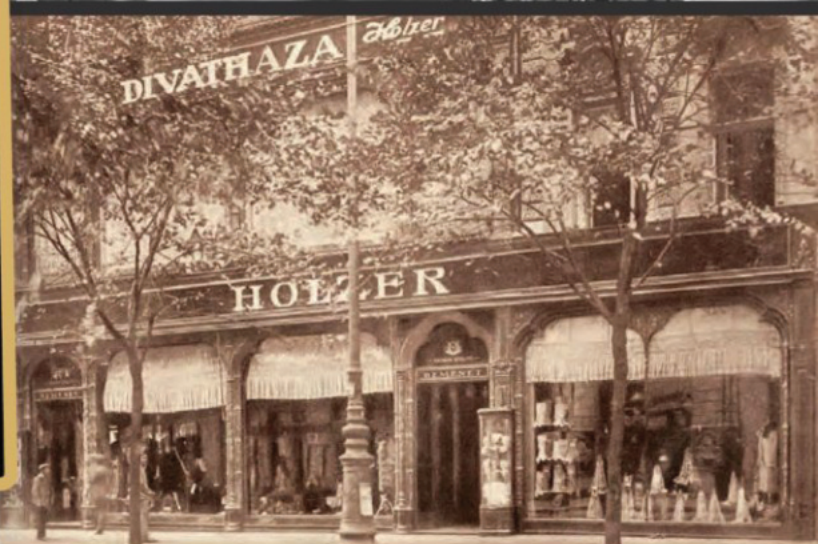
Az exkluzív szalonok zártsága, ami a vevőkör izolálásában, az alacsonyabb társadalmi rétegektől való elzárkózásban, illetve a szalon ruháinak, új, párizsi modelljeinek minél tovább való titokban tartásában jelentkezett, az első világháború után fokozatosan gyengült egész Európában. Magyarországon részint a háború és az azt követő forradalmak, részint pedig az ország nagy részének elvesztése miatt a korábban szinte korlátlan forrásokkal rendelkező, és helyzetének reprezentálása céljából ezt az öltözködésre is szívesen fordító kiváltságos, szűk elitnek mind anyagi ereje, mind száma lecsökkent. A kiváló hazai üzletember ezekben a nehéz és inflációval sújtott

Budapest legnagyobb divatházában két márványlépcső vezetett fel az emeletekre, a vásárló hölgyekre várakozó urak és kísérőik pedig egy olvasóteremben üthették el az időt

Már a vasszerkezetű épület külsején is látszott, mekkora pompa várja az oda betérőt. A vevőközönség kívánságait 120 alkalmazott leste, és 400 szabó serénykedett a negyedik-ötödik emeleten.

években is különleges megoldást választott a párizsi divat naprakész követésére és terjesztésére: drága, eredeti ruhamodellek vásárlása helyett egy titokzatos fiatal francia hölgyet szerződtetett, aki magával hozta hazája legfrissebb divatúj-donságait, és akinek feladatául immár új, pesti modellek tervezését is szánták. Holzer lépését nemcsak a „párizsi” mint hívószó reklámértéke támasztotta alá, de az is, hogy nemigen akadt megfelelő magyar jelölt erre a pozícióra, akinek mindaz a művészi és szabászati tudása meglett volna, amely az addig megszokott, francia színvonalú ruhatervezéshez kellett. A Holzer új direktisze korábban bevált a világhírű Paquin-nél, az Avenue des Champs Élysées-n működő Maison Madeline-nél, és végül a Callot Sœurs cégnél. Merész és bizonyára költséges megoldása nagy sikerrel járt. A Színházi Élet a következőképpen számolt be egyik divatbemutatójára

ról 1922-ben: „Páris ontja ragyogó és felejthetetlen divatkreációit, de milyen kevés kreáció ér el a messzi Pestre. [...] Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy a pesti divatművészet nem áll Európában egyikén az első helyeknek, de igen kevés Pesten az olyan divatház vagy olyan szalon, amelynek alkotásai egytől-egyig a párisi ízlés jegyében születtek, s az onnan kikerülő modellek mindig nyugati, előkelő kultúrát jelentenek.” Ezeket a ruhákat az említett párizsi hölgy tervezte. A beszámoló értékéből levon Holzernek a lappal ápolt rendszeres és jó kapcsolata: az ott megjelenő számos hirdetése és több olyan, szinte reklámnak is beillő „irányított” cikk, melyben őt kérdezték a legújabb divatról, újdonságokról. A jelenség és a törekvés azonban nyilvánvaló: a drágán és nehezen elérhető külföldiek helyett saját modelleket tervezni, amelyeknek szín-

„Szigorúan szabott árak mellett minden tekintetben pontosan és kifogástalanul szolgálja ki t. vevőkörzségét” – írta a szalonról a Divat-értesítő.

A Holzer család igyekezett a háború utáni nehéz években is megőrizni hozzáállását.

Az áruház szörmeosztályán volt a magyar főváros egyik legnagyobb kínálata

vonala és divatossága ugyanakkor a párizsiakéval ér fel.

SZÍNESEBB ÉS HOSSZABB?

A háború utáni alapanyaghiány jelentős nehézségeket okozott az 1920-as évek elején. Ennek, valamint a pénzügyi nehézségeknek ellenére a Holzer finom selyemszöveteket és csipkéket tudott beszerezni külföldről. Erre a hazai divatszalonok közül mások is törekedtek, de a vásárláshoz szükséges külföldi valutát évekig csak korlátozott mennyiségben lehetett kiváltani. 1922-ben divatba jöttek a színek – talán a háború szürkése és a gyász feketéje utáni ellenhatásként. A kosztümöt, amely az 1910-es évek legjellemzőbb

darabja volt, letaszította trónjáról a ruha és a mutatós, lehetőleg szörmedíszítésű kabát kombinációja. Ebben az évben a Holzer őszi bemutatóján legkedveltebb színeként a hideg almazöldet és a korallt említették, ám továbbra is rendszeresen feltűnt a fekete, amely – jól kombinálható, sok helyzetben megfelelő és mellelleg karcsúsító hatású alapszíneként – ez idő tájt újra népszerűvé vált, és az is maradt. Aztán mégis tovább „világosodtak” a ruhák: a halványszürke és

A háború után

divatba jöttek

a színek

a drapp uralkodott. A szabásvonalak szempontjából 1921-ben a csípőre került a derékvonal, egy év múlva pedig a hosszabb, bokáig vagy alig boka fölé érő, napnál inkább egyenes, este drapériaszerűen redőzött, lágyabb vonalú szoknya vált divattossá. Az estélyi ruhák a húszas évtized elején különösen hosszúak voltak, sőt nem volt ritka az uszály sem – de nem hátul, hanem oldalt. Díszítésként pedig fém-szálalás hímzések, látványos mintájú csipkék, nagy virágdíszek szolgáltak. A szezononként változó párizsi divat pesti interpretálásában Holzer évtizedeken át élen járt, és bár francia szalonvezető alkalmazásáról nem tudunk a későbbiekben, arról igen, hogy mindkét fiát külföldön taníttatta: Andort Párizsban, Si-

mont pedig Amerikában. Így egyikük a divat és a szabás, másikuk az üzlet szakértőjévé vált.

VÉGNAPOK

Végezetül érdemes felidézni a Holzer-divatcég végnapjait, melyek a XX. század történetének legnehezebb időszakához kötődnek. A csaknem száz éven keresztül működő többgenerációs családi cég fénykora a századfordulón volt, amikor egy modern szemléletű üzletember-tulajdonos irányította. Holzer Sándornak 1932-ig orosz-lánrésze volt szakmájának felvirágoztatásában, és nem kevésbé abban, hogy az úgynevezett Holzer-filálékon keresztül a magyar konfekcióipart külföldön is elismerték. Ennek hátterében az állt, hogy a tulajdonos a gazdasági világválság miatt nem akart létszámcsökkentést végrehajtani, így – előremenekülve – terjeszkedésbe fogott, és még az an-

**A 1930-as évekig
tündöklő szalon
épülete a háború
után szövetkezeti
kézbe került,
1950-ben pedig az
Úttörő és Ifjúsági
Állami Áruház
kapott benne
helyet.**

**Az új évezred hajnalán egy új tulajdonos a jelentős tiltakozás ellenére lebontatta a nagy múltú épületet.
Ma egy szálloda és irodaház áll a helyén.**

gol piacra is sikerült betörnie, ami pedig egy kontinentális vállalat számára addig lehetetlennek tűnt. A cégéről úgy fogalmazott, mint egy fészekről, melyből kirepültek a „madarak”: a nála tanuló és utána megerősödő korábbi alkalmazottak. A gazdasági világválság idején megrendülő vállalat azonban minden próbálkozás ellenére csaknem csődbe ment. Sikerült ugyan megmenteni és tovább működtetni, de csak nagy anyagi és presztízsbeli áldozatok árán, így vezető szerepét az 1930-as években elvesztette. Végül pedig az 1944. március 19-i német megszállás arra indította a céget akkor már régóta fia, ifj. Holzer Simon segítségével irányító Holzer Sándort, hogy vállalkozásukat egy színlelt, antedatált szerződéssel átadják egy keresztény szabónőnek. Hogy hogyan élték túl a vészorszakot, nem ismert, de 1945 folyamán neki kezdtek a termelés újjászervezésének, ami azonban néhány év múltán megszakadt. A szovjet típusú diktatúra kiépítése együtt járt az államosítással és jó ideig a polgári divatnak mint burzsoá jelenségnek az üldözésével. ◀◀

ARCKERTÉSZET

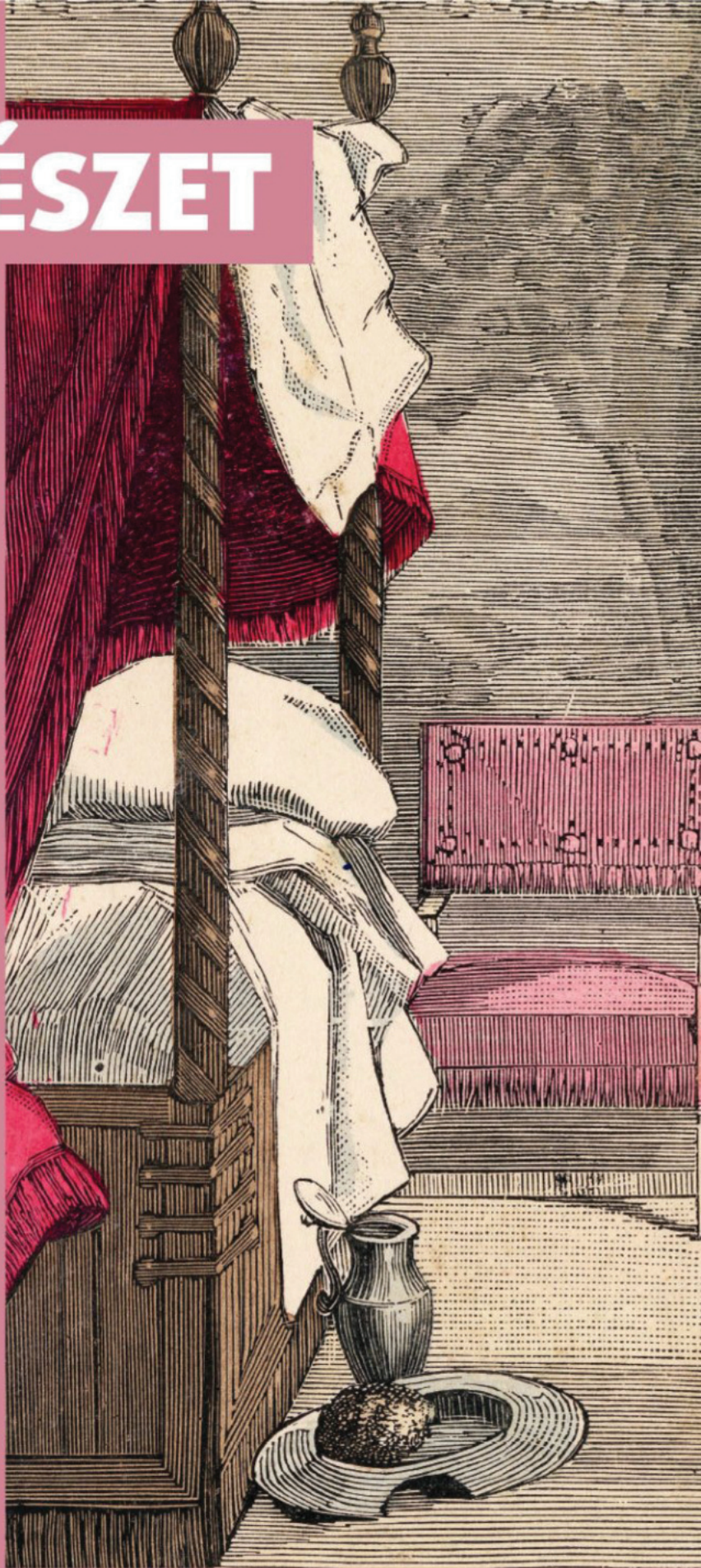
SZAKÁLLSORSOK A MÚLTBÓL

Az arcszörzet pontos evolúciós szerepe ugyan korántsem tisztázott, annyi azonban bizonyos, hogy viselése, formálása a kezdetek óta fontos a férfiak számára. A kőkori barlangrajzokról hiányoznak a hosszú szakállas ábrázolások, így lehetséges, hogy az ősember rövidre vágta arcszörzetét, amelyet akár csipeszként használt kagylóhéjak segítségével is eltávolíthatott.

Egyiptomban és Indiában i. e. 3000 körül jelentek meg a rézborotvák. A fáraók és hitve-seik egész testüket szörtelenítették, a hajuk helyett parókat viseltek. Az őkorban állandóan változott a divat: Görögországban a férfiaság, illetve a bölcsesség jelképének tartották a dús szakállat, Julius Caesar azonban csipesszel szedegette ki szőrszárait, míg Hadrianus császár arca elfedésére már ismét szakállat növesztett.

A középkorban a divatot az aktuális uralkodó ízlése alakította az egyes országokban. Különleges jelentősége a borotváltságnak az egyházban volt: a papok a tonsúra (a csupaszra nyírt fejbűb) mellett az arcukat is borotválták. A kora újkorban a tisztaság jelképévé vált a szörtelen arc, és a rizsporos parókat hordók többsége a haját is teljesen lenyírta. A csupasz arc elterjedéséhez 1740-től hozzájárult a tégelyacélgyártás feltalálása is: a jobb minőségű anyagból élesebb és tartósabb pengék készülhettek, így már nem volt kellemetlen a borbély székébe ülni. A borotvakészítők egyre kedvezőbb áron tudták a termékeiket kínálni. Bár a XIX. században újra hódított a dús szakáll, a századfordulóra ismét elterjedt a szörtelen arc, részben a biztonsági borotvának köszönhetően. 1901-ben King Camp Gillette előrukkolt ennek cserélhető pengéjű változatával, amely különféle formákban máig az otthoni borotválkozás legnépszerűbb eszköze az 1930-as évektől elterjedő elektromos készülékek mellett.

A XX. században a borbélyokból fodrászok lettek, szinte teljesen megszűnt a borotválkozás közösségi gyakorlata. Ám ma ismét népszerű a szakállviselés, a borbélyszakma pedig újabb reneszánszát éli.

Valuch Tibor

„A dolgozó nő öltözködjék egyszerűen és jól!”

DIVAT A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚTÓL A RENDSZERVÁLTÁSIG

A MAGYARORSZÁGI VÁROSI ÖLTÖZKÖDÉS TÖRTÉNETE AZ 1945 UTÁNI ÉVTIZEDEKBEN ÖT NAGYOBB PERIÓDUSRA OSZTHATÓ. ELEINTE APRÓ MÓDOSULÁSOKKAL, DE LÉNYEGÉBEN A KÉT HÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐSZAK VISELETKULTÚRÁJA FOLYTATÓDOTT. AZ ÖTVENES ÉVEK ELSŐ FELE EZZEL ELLENTÉTBE A KÉNSZERŰ UNIFORMIZÁLÓDÁS, A NEMZETKÖZI ELSZIGETELŐDÉS, A RUHA- ÉS ANYAGHIÁNY JEGYÉBEN TELT. 1956/57 FORDULÓJÁTÓL A HATVANAS ÉVEK VÉGÉIG LASSÚ VÁLTOZÁS KEZDŐDÖTT: ISMÉT ÁLTALÁNOSSA ÉS TERMÉSZETESSÉ VÁLT A DIVAT KÖVETÉSE, AZ ELLÁTÁS IS FOKOZATOSAN JAVULT. A NYOLCVANAS ÉVTIZED KÖZEPÉIG TARTÓ ÚJABB SZAKASZT AZ EGYSZERŰSÖDÉS, EGYÜTTAL A DIVATTRENDEK NAPRAKÉSZ KÖVETÉSE JELLEMEZTE, EKKOR MÁR CSAK EGYES TERMÉKEK ÉS A KURRENS CIKKEK HOL ÁTMENETI, HOL TARTÓSABB HIÁNYA FORDULT ELŐ. A RENDSZER ALKONYA PEDIG ELHOZTA A STÍLUSOK GYORS KÖVETÉSÉT ÉS KEVEREDÉSÉT, VALAMINT A (TÖMEG)FOGYASZTÁS FELÉRTÉKELŐDÉSÉT ÉS ÁLTALÁNOSSA VÁLÁSÁT.

EGY IDEIG MÉG A RÉGIBEN

A városiak ruházata 1948-ig igyekezett lépést tartani a viszonylag gyorsan regenerálódó európai divattal. Ennek fontos jellemzője volt, hogy a korábban meghatározó szögletesebb formákkal ellentétben a ruhák felső része a test vonalát követte. A vékony derék megint hangsúlyossá vált, a szoknyák lágy redőzéssel kifelé szélesedő formát öltöttek, és majdnem a bokáig meghosszabbodtak. A felsőruházat változásait a nagy gallérok és a szélesen omló kabátok tették teljessé.

Az öltözködéssel kapcsolatos társadalmi elvárások, viselkedési szokások az élet minden területén szigorúak voltak. A klasszikus fűzőnek ebben az időszakban gyakorlatilag már nyoma sem volt, a kombiné és a melltartó lépett a helyére. A túlságosan mély dekoltázs vagy a túlságosan rövid szoknya is ellentétes volt a test korlátozott nyilvánosságának ekkor még általános felfogásával. Ez alól lényegében csak a strand jelentett kivételt, bár az 1940-es évek végének fürdőruhái még nagy testfelületet takartak.

A negyvenes évek végén már hosszabb szoknyákat, ám keskenyebb derekú öltözékeket álmodtak meg a hallgatók az Iparművészeti Főiskola tantermében

Az 1926-ban megnyílt, egykor hatalmas kínálattal és mozgólépcsővel büszkélkedő Blaha Lujza téri Corvin Áruházban 30 évvel később szemmel láthatólag már nem volt túl nagy a választék a férfikötött pulóverek között

A gimnáziumokban megkövetelték az egyenruha és/vagy egyen sapka viseletét. A hivatalnokok számára sem volt megkerülhető az öltöny és a nyakkendő. A tanácsadó könyvek szerint: „A dolgozó nő öltözködjék egyszerűen és jól. Törődjön magával. Legyen hiú, ez minden nőnek kötelessége.” A korabeli kiadványok azt is részletesen leírták, miként öltözködjön a ház asszonya otthon. Ezek szerint reggel illendő volt a

hálórúha fölé – az évszaktól függően – vászon, selyem vagy flanel köntöst ölteni, majd a reggeli után ezt házi ruhára cserélni. A gyermekek viselete sem változott meg lényegesen: a kislányok derékban elvágott felsőt, ráncolt szoknyát, a fiúk nyáron kantáros rövid-, télen hosszúnadrágot hordtak, hétköznap kockás inggel, ünnepnap fehérrel. Kabátjuk, zakójuk a felnőttekének szabását utánozta.

MUNKÁSLÁNYOK A KIFUTÓN

A ruházkodási szokások a negyvenes-ötvenes évek fordulóján markánsan átalakultak. Az Asszonyok című képes havilap 1949. februári száma „Hogyan öltözködjön a szovjetember – bátrabban, szívesebben, érdekesebben” című, egész oldalas összeállításában már határozottan a szovjet minta követését ajánlotta olvasói figyelmébe. A „dolgozó nők” igényeinek kielégítésére 1948–49 után már nem volt szükség divatszalonokra, egyediségre, szépségre. A többé-kevésbé unifor-

Senki sem lelkesedett

az egyenszabású ruhákért

mizált öltözködés korszaka következett. A korabeli divatlap sem az egyedi ízlést, hanem az általánosított konfekcióipari sok tízezer darabos sorozatokban készülő termékek dicséretét zengte az év tavaszán. A vásárlóközönség azonban nem lelkesedett az egyenszabású ruhákért, mivel azok silány anyagból készültek, rosszul szabottak voltak. Az „ötvenes években” az öltözködés erőltetett egységesítése is a társadalmi változásokat fejezte ki. Politikai és ideológiai követelménnyé vált, hogy a külső megjelenésben is kifejezésre jusson a régi, polgári világgal való szakítás. A ruhák kiválasztásánál a meghatározó szempont az olcsóság és a beszerezhetőség lett. A választék beszűkült, miközben jelentős áruhiány jelentkezett. A városi férfiak tipikus ruhadarabjai közé tartozott a zöld vagy szürke lódenkabát, az úgyneve-

zett micisapka és a svájcsapka. A nők többsége kartonruhát, szoknyát és kockás flanelblúzt viselt. Az egyre ritkább divatbemutatókon manökenek helyett gyakran munkáslányok léptek a kifutókra, amelyek felett gyakran Rákosi, Lenin és Sztálin portréja volt látható.

FECSEKÉ ÉS MACKÓK

1956/57 fordulóján a divatban is jelen levő ideológiai kötöttségek enyhültek, a puritánság mint kötelező öltözködési ideál fokozatosan veszített jelentőségéből, a nőiesség, az egyéniség vállalása egyre kevésbé minősült politikai kérdésnek. Ugyanakkor a szocialista neveléssel ellentétes volt a fiatal generációk „megbotránkoztató” öltözködése és hajviselete. Előfordult, hogy a hosszú hajú fiúkat a rendőrök nyírátták meg. Az új divatjelenségek – mini, midi,

Az 1960-as években a politika elengedte a szoknyák szélét, amelyek így egyre csak rövidültek, a lengyel származású Bodó Sztenya manöken (jobbafent) mind többet mutathatott magából a divatlapok oldalain

maxi, farmer – azonban jelentősen átalakították az öltözködési szokásokat, s egyben fokozatosan elveszítették a megjelenésük idején meglévő ellenkulturális tartalmukat. A hatvanas évtized második felében a szoknya határozottan megrövidült, sőt az alig combközépig érő miniszoknya divatja is ekkor bontakozott ki. A férfiak öltözködésének rendje a hatvanas évek első felében egyszerűbb volt, a divathullámok változása, a divatkövetés kevesebb gondot jelentett. A nappali viselet legáltalánosabb és leg-

gyakoribb színe a sötétbarna, a szürke és ezeknek különböző árnyalatai voltak. A nyakkendő továbbra is a hétköznapi elegancia részének tartották. A cső és a trapéz nadrág háttérbe szorult, s a hajtóka nélküli egyenes szabás vált divatossá, télen a szőrmével díszített felöltők lettek népszerűek.

76

A fiatal generációkhoz tartozó – 14-18 éves – fiúk ünnepi ruházatát az öltöny és a nyakkendő jelentette. A lányok az alkalmatól függően fehér blúzt és fekete szoknyát vagy díszesebb, jobb anyagú ruhát, az iskolai eseményeken matrózblúzt is hordtak.

A szabadidő eltöltésében fokozatosan növekedett a strandolás szerepe. A nők körében a kétrészes, bikinifazonú fürdőruha egyre jobban háttérbe szorította az egyrészes modelleket. A – fiatal – férfiak körében a hatvanas évekre vált divatossá a háromszög alakú, vékony vászonból készített, középen csikkal díszített, úgynevezett „fecske fürdőnadrág.”

Míg eleinte tiltották, később pedig megtűrték a nyugatot jelképező farmert, a hetvenes évek végétől már magyar márka jelent meg a piacon. A

Trapper a szovjet tömb első saját készítésű farmere volt.

Gyakran előfordult, hogy a hosszú hajú fiúkat rendőrök nyírátták meg.

1971-ben például még csak rövid frizúrával léphetek be a Budai Ifjúsági Park területére.

JÓPOFA MAGYAR TRAPPER

A hatvanas-hetvenes évek fordulója számos vonatkozásban korszakhatárnak tekinthető a magyarországi városi öltözködés történetében. A korábbi időszykokhoz viszonyítva a divat önálló iparággá vált. A termelők és a kereskedők egyaránt törekedtek arra, hogy a nyugat-európai termékekkel is versenyezni tudjanak. Így a „márkákat” állítsanak elő és forgalmazzanak. Ilyen volt például a Trapper farmer. A divatlap beharangozó cikke szerint „a Levi's, a Wrangler, a Lee után nem kell már bemutatni a Trapper márkát. (...) A Trapper farmer semmivel sem rosszabb, mint ismertebb márkatársai, sőt erősebb azoknál, s ráadásul még olcsóbb is, nem is kevés! Bőr-emblémjét sem érheti rossz szó: ízléses, modern, jópofa, ahogyan effajta holmihoz illik, az anyag »kéksége« ugyancsak kitűnő, vagyis szépen fakul...”

A hetvenes éveket már a különböző irányzatok egymásmelletti-sége, a sokszínűség jellemezte. A nők ruhatárába a mini és a midi, a Chanel-kosztüm és a farmer-nadrág egyaránt bekerült. S fokozatosan növekedett a népies, az egykori falusi viselet elemeit felhasználó ruhák népszerűsége is. A férfiak öltözködésében a zakók, kabátok hossza és fazonja gyakorlatilag évente változott. A fiatalok továbbra is gyakran keveredtek vitába a szüleikkel, az iskolával, általában az idősebbekkel a hagyományokat figyelmen kívül hagyó, a másságot is határozottan kifejezni akaró viseletükkel és viselkedésükkel. A beat- és a rockzene térhódításával együtt járó szubkulturális divatjelenségek – a farmernadrág, a hosszú haj – elfogadása hosszabb időt vett igénybe. Voltak időszykokat és divatokat jelző ruhadarabok, mint például a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján az igen szűk szabású, csőfazonú farmernadrág, a „baboskendő” vagy

**A divat és
az autó változik,
a stílus örök**

a „szimatszatyor”, amely a Magyar Néphadseregben rendszeresített gázálarctáskából változott át a tizenéves korosztály ruházatának közkedvelt kiegészítőjévé.

A nyolcvanas évek elején a női divat színei között népszerűek voltak a mély árnyalatok és az ellentétes színek, főként a fekete és a fehér. A szabásban és a fazonban a lezserségé, valamint a kényelemé lett a főszerep. Hangsúlyosak a vállak, egyenes a ruhák vonalvezetése, lazán, könnyedén követik a test vonalát, a szoknyák hossza ismét növekedett. A férfiak körében a klasszikus, szolidan elegáns formák és ruhadarabok hódítottak. A nadrágok és ingek anyagai között a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján előtérbe került a kordbársony.

Ugyancsak erre az időszakra tehető a sportruházat térhódítása is. A „mackókorszakot” követően fokozatosan igényesebb kivitelű szabadidőruhák kerültek forgalomba. Az erre szakosodott hazai gyártók közül a Váci Kötöttárugyár Senior márkanévvel forgalmazott együttese próbálták felvenni a versenyt a nyugati termékekkel. A nők számára a különféle házi-

**Szövőnők
dolgoznak egy
körkötőgép
mellett a Váci
Kötöttárugyár
egyik üzemében
1974-ben (balra)**

**Az iskolaköpeny
nem ideológiai in-
dítatásból szüle-
tett meg, prakti-
kus szerepe volt,
ennek ellenére
mindenki utálta.
Az iskolakezdés
előtti napokban
ugyanakkor szinte
már lehetetlen
volt kapni az
áruházakban.
(Fent középen:
Pataki Ági
manöken)**

munkákhoz továbbra is előszeretettel ajánlották a kötényt, a csinos otthoni ruhát vagy az otthonkát.

A serdülő fiúknak szövet- vagy farmernadrágot ajánlottak inggel és/vagy pulóverrel, a lányoknak a nadrágszoknya és blúz kombinációját vagy a kötényruha-blúz összeállítást javasolták a divattervezők. A kamaszok többsége számá-

ra azonban a farmer-nadrág, flaneling, bársonyng, farmerdzseki, a lányoknál a farmernadrág és farmerszoknya, a pamuttrikó volt a legvonzóbb és a leggyakrabban hétköznapi öltözkészítés. Az általános és középis-

kolák többségében a rendtartás változatlanul megkövetelte a diákoktól a – többnyire – kék színű iskolaköpeny viseletét, amelynek kötelező jellege aztán a nyolcvanas évek végére vesztette érvényét. Ehhez hasonló volt a története a kisdobos-, az úttörő-, az ifjúgárdista- és a KISZ-egyenruháknak.

A női fürdőruhadivatban tartós trendnek bizonyult a textíliák zsugorodása, egyre kevésbé számított illetlennek, ha a hölgyek igyekeztek a lehető legnagyobb testfelületet mentesíteni a ruhák takarásától. A nyolcvanas évek újdonsága volt a melltartó nélküli, elől háromszög formájú, hátul csak néhány pántból álló tanga, illetve az egyrészes fürdőruha.

A TURIK KORA

Miután a divatkövetés önmagában már nem bizonyult elégségesnek az elithez tartozás jelzésére, ezért – elsősorban a fiatalok körében – csoportképző tényezővé váltak az egy-egy ismert személyiség, popsztár ízlését követő,

Magas presztízse volt a nyugatról származó holminak

esetleg valamely foglalkozáshoz, tásokat és élénk színeket kedve- szabadidős tevékenységhez kö- lö fiatalok képviselték.

A női öltözködésben a nyolcvanas évek második felétől három meghatározó irányzat létezett egymással párhuzamosan. A klasszikusra a tiszta vonalak, a finoman összehangolt színek és a finom alkalmak alkalmazása volt a jellemző. A sportos és folklóros stílus a kényelmességet állította előtérbe bő szoknyákkal, meleg pulóverekkel és szabadidőruhákkal. A harmadikat, az úgynevezett avantgárdot a meghökkentő merészséget, formai új-

A férfiak esetében a divatirányzatok kevésbé fontos szerepet töltek be. 1985-ben az öltözködési és divatkövetési szokások szerint öt nagyobb csoportot különítettek el: a konzervatív öltönyös viselethez ragaszkodókat, a sportos vagy más megfogalmazásban a jeans stílust kedvelőket, a selyemsálás, aranyláncos, pecsétgyűrűs, kissé feminin típusúakat, testre szabott öltönnel, szűk, hasig kivezett avantgárdot a meghökkentő merészséget, formai új-

Sütő Enikő a
Habselyem
Kötöttáru gyár ter-
mékeit mutatja be
1984-ben Kádár
Jánoséknak, akik
élénk érdeklődés-
sel figyelik a
manőket

A Budai Ifjúsági
Park 1984-es
parkbúcsúztató
koncertjén már
az volt a ritka, ha
valaki rövid hajjal
érkezett, azon
pedig jót mulattak,
aki esetleg öltönyt
húzott a szomorú
eseményre

gárpukkasztás számtalan fajtája (a hobó, a punk, a rocker, a szakadt, a digó vagy a rockabilly), végül pedig a rosszul öltözött, a divattal szemben közömbös, tömegfogyasztóként viselkedőket. Új jelenség volt a fogyasztásban a nyugatról beáramló használt ruhák iránti óriási kereslet. A százával megnyitott „bálásruha-boltokban” a szegények mellett a középrétegek tagjai is rendszeresen vásároltak. A közvélekedésben még mindig magas presztízse volt a „nyugatról” származó használt holminak s nem utolsósorban a személyes ügyességnek, annak, hogy ki milyen divatos és praktikus holmit tudott magának „túrni”. Az egyenlőtlenségek növekedése az öltözködésben is láthatóbbá vált, bár ez leginkább a jómódúak és az elszegényedők külső megjelenésében volt tetten érhető. Ezzel párhuzamosan a divat társadalmi fontossága is csökkent, általános társadalmi elvárásokról, a közvélekedés által fontosnak tartott öltözködési szabályokról már egyre kevésbé lehetett beszélni a kilencvenes évek elején. ◀

A skót identitás fő jelképének számító skót szoknya (angolul kilt, skót gael nyelven: fèileadh) habár ősi viseletnek tűnhet, mai formájában igen csak rövid múltú. Elődje, az úgynevezett great kilt, azaz nagy kilt még jóval nagyobb ruhadarab volt, és a vállon átvetve, derékban övvel felkötve hordták. Alkalmas volt pokrócnak is, rossz időjárás esetén pedig köpenyként védte viselőjét. A mai skót szoknya gyakorlatilag ennek az alsó fele, redőzöttsége pedig a kilt eredeti méretéből fakad. A nagy kiltet a felföldi skótok viselték, első említése az 1590-es évekből való. A XVII. és XVIII. század folyamán a Stuart-házhoz hű lázadók egyik jelképévé vált. A mai, úgynevezett sétálókilt a XVIII. század elején jött létre, éppen egy angol úriember közreműködésével.

Thomas Rawlinson lancashire-i mágnás invernessi vállalkozásánál az 1720-as években vezet be felföldi munkásainak a kisebb kiltet, amelyben kényelmesebb volt dolgozni. Maga is ezt viselte körükben, majd a helyi klán, a glen-garryi MacDonnellek tagjainál is megjelent. Tö-

lük a brit haderő felföldi egységei vették át, és az egyenruha részévé vált.

A folytatódó felkelések hatására a hatóságok 1746-ban a civilek számára megtiltották viselését, a rendelkezés egészen 1782-ig érvényben volt. Eddigre a felkelések rég abbamaradtak, és egyre növekvő romantikus nosztalgia társult a ruhadarabhoz.

A továbbra is szinte kizárólag a felföldiek által hordott kilt 1822-ben lett az egyetemes skótság jelképe, amikor IV. György király látogatása alkalmából az alföldiek is magukra öltötték mint ünnepi népviseletet. A látogatás előkészületeihez köthető egyébként a különböző klánokat jelképező tartán (skót kockás) minták megállapítása is – korábban ezek csak régiókat jelöltek.

Az uralkodó később is mutatkozott kiltben, e hagyományt utódai szintén követik egyes alkalmakkor. A köznapi viseletből a XIX. század folyamán sajátos formaruha lett. Bár a hagyomány szerint az „igaz skót” semmit sem hord szoknyája alatt, az időjárás, illetve a higiénia gyakran bírja jobb belátásra a kilt viselőit.

MI VAN a SKÓT SZOKNYA ALATT?

ANGOL
TALÁLMAÑYBÓL
SKÓT NEMZETI
JELKÉP

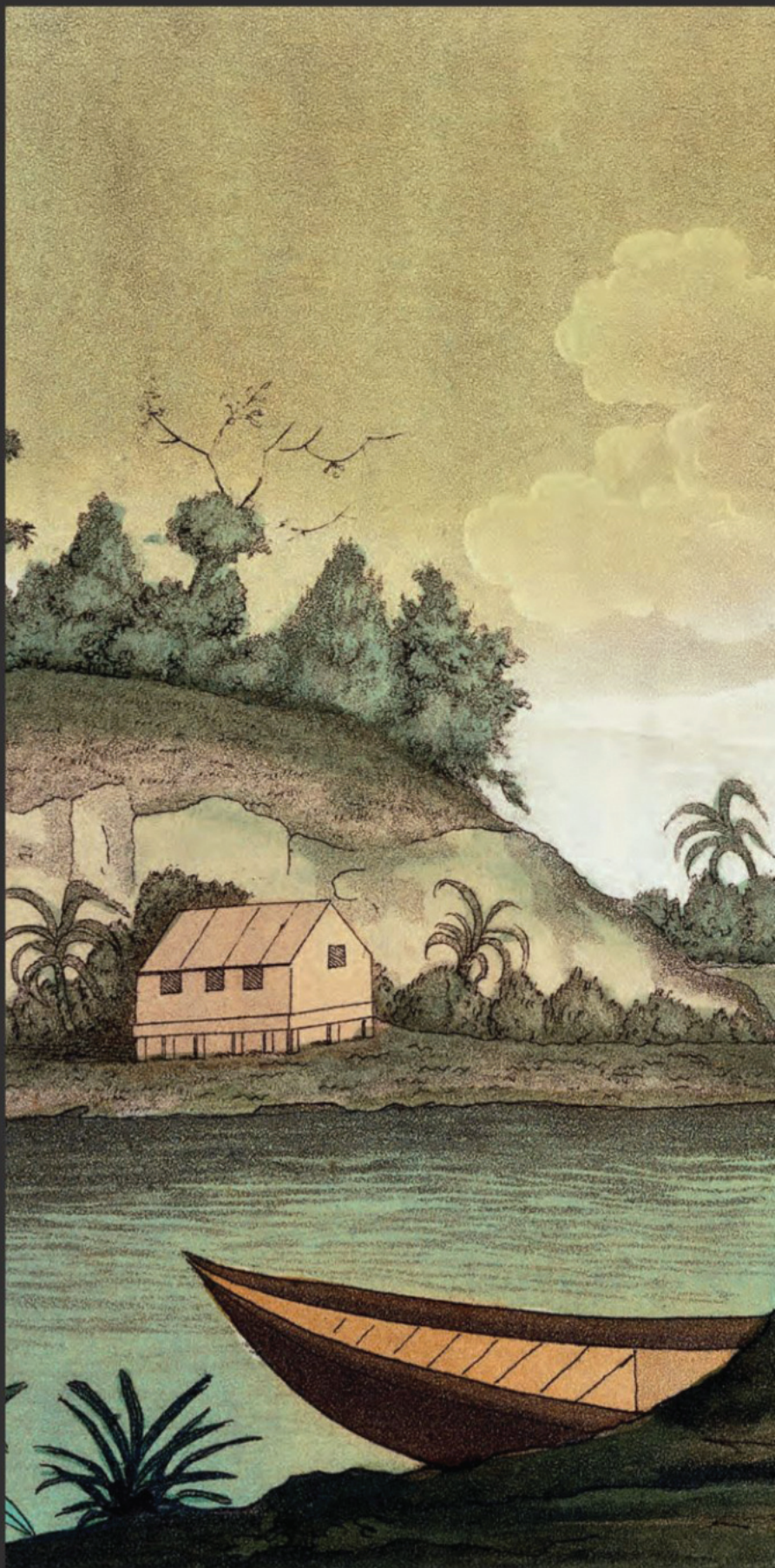

Balázs Géza

Testeden a JEL

A TETOVÁLÁS ARANYKORSZAKAI

MIÉRT TETOVÁLNAK AZ EMBEREK? AZÉRT, MERT ÍGY SZEBBNEK, VÉDETEBBNEK GONDOLJÁK MAGUKAT, ÉS PERSZE KÖZÖLNI IS AKARNAK VELE VALAMIT. A TETOVÁLÁS MINT A SZEMÉLYI MŰVÉSZET, A TEST-MŰVÉSZET EGYIK SZOKÁSA ŐSI, EGYETEMES JELENSÉG, AMELY A TERMÉSZETES TESTET KULTURÁLIS TESTTÉ ALAKÍTJA. SZINTE MINDEN KORBAN ÉS MINDEN NÉPNÉL MEGFIGYELHETŐ. ELTERJEDÉSE ÉS GYAKORLATA HULLÁMZÁST MUTAT. A VILÁGOS BŐRŰ NÉPEKNÉL A PONT- ÉS VARRÁSOS TETOVÁLÁS, A SÖTÉT BŐRŰEKNÉL A HEGTETOVÁLÁS A JELELMZŐ. VISSZAFOGOTTABB, MERT NEM ÖRÖKLETES BEAVATKOZÁS, DE ROKON FORMÁJA A TESTFESTÉS (EGYES HELYEKEN HENNÁZÁS).

Darwin a tetoválást biológiai alapokra vezeti vissza, gyökereit a szexuális vonzerő növelésében látja. Ez tekinthető esztétikai indítéknak is, amelyhez a mágikus funkció is kapcsolható. Mindez másodsorban jelző szereppel bír (társadalmi hierarchia, ideológia), legújabb motivációja pedig pszichológiai (érzelmi): kapcsolatok, szeretet, szerelem, eszmék iránti kötődés; illetve ide sorolhatók a kimondottan erotikus, obszcén szövegek és képek is.

84 AZ ELSŐ „KERESZTESEK”

A tetoválásra vonatkozó legelső adat az Alpokban 1991-ben talált, Ötzinnek elnevezett – körülbelül 5300 évesre becsült – gleccserember, jégember múmiáján található: 47 kékesfekete, szénporral készült vonal 15 csoportban, és egy kereszt alakú rajzolat. A kutatók valamilyen gyógyító szándékú eljárásra gyanakodnak, ha így van, akkor ez leginkább a mágikus funkció gyakorlatát jelenti.

1948-ban az Altaj hegységben (Pazirik) előkerült, i. e. 390-re datált tetemen hegyi kos, hegyi kecske, szamár, szarvas, tigris és hal ábrája látható (alsó ké-

Ötzi (fent balra) számos betegségben szenvedett, a tetoválásai pedig – egyes elméletek szerint – mind olyan testtájakon helyezkedtek el, ahol gondjai lehettek. Elképzelhető, hogy panaszai enyhítésére szolgáltak. Végül egy nyíl okozhatta a halálát.

Charles Clerke kapitány (jobbra) James Cook társaságában jutott el a polinéziai szigetvilágba, ahol számos tetovált őslakossal találkozott

pen). A mesészerű állatalakok ugyancsak mágikus célból lehetnek tetoválva.

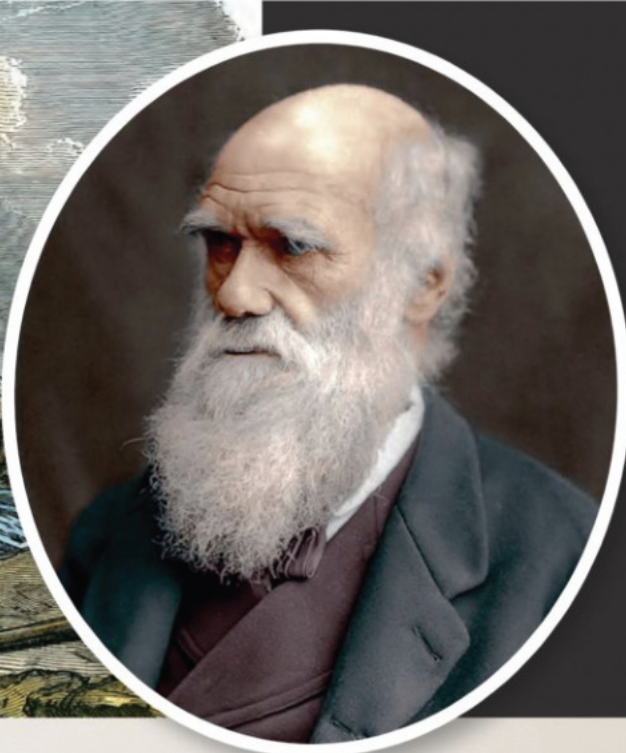
Bizonytalan jelek utalnak az óegyiptomi tetoválásokra. Hitelesnek tűnnek az i. e. V. századi görög vázafestészetben szereplő, tetoválnak tűnő barbárok. Cicero említ egy testőrt, aki „trhák jelekkel volt bepontoszva”. De vannak adatok a frígek, asszírok, ókori britek tetoválására is. Az Őszövetségben szerepelnek utalások a test bevagdósására Mózes könyvében, vagy esetleg tetoválására Izajásnál: „Ez azt írja kezére: »Jahve«, az meg Izrael nevével dicsekszik.” Több adat van az őskeresztények tetovált kereszttel való önmegjelölésére. A középkorban a Szentföldről visszatérő zarándokok sokszor ugyanígy helyeztek el magukon vallásos szimbólumokat. Az egyiptomi kopt keresztények a mai napig tetoválnak keresztet a testükre (magam egy kairói taxisorfőr kezén láttam kopt keresztet).

BÜSZKESÉG ÉS BOLDOGSÁG

A tetoválás minden földrészen és minden kultúrában ismert, de legmagasabb művészi szintre

a csendes-óceáni szigetvilágban és Japánban emelkedett. Első említője, megnevezésének európai elterjesztője, James Cook kapitány a polinéziai szigetvilágban, Tahitiban figyelte meg: „Testüket mintákkal díszítik, a föld sok más népéhez hasonlóan, s ezt tataunak nevezik. (...) Különös dolog, hogy ilyen büszkék ezekre a jelekre, holott megkülönböztető jelentőségük nincs, mégsem láttam olyan tahitibeli nőt vagy férfit, akinek teste érettebb korára mintázatlan maradt. Lehet, hogy a szokás forrása babonából fakadt, annál valószínűbb ez a következtetés, mert szemmel látható előnnyel a szokás nem jár, viszont annál több fájdalmat kell elszenvedni miatta”. Darwin lelkesedve számolt be ugyanerről: „A tahitival együtt fürdő fehér ember olyannak látszott, mint a kertészművészettel meghalványított növény a nyílt mezőn virító erőteljes, szép, zöld növényhez képest. A férfiak legnagyobb része tetoválva van, s ékítményeik oly kecsesen alkalmazkodnak a test görbületeihez, hogy nagyon kellemes hatást keltenek.”

A fehér vademberek még tetoválva sincsenek...

A polinézok tetoválására – csak úgy, mint a tárgyaik díszítésére – a szimmetriára való törekvés jellemző. Mikronézia világosbarna bőrű lakosai szinte mind tetoválva vannak, a betűk felrajzolását a „fehér ember sajátjának” tekintették. A „fősziget”, Ponape lakosairól jegyezték fel, hogy „a legbonyolultabb mintákkal gazdagon borított végtagjaikat” büszkén mutogatták az ír bálnavadászoknak, s egyúttal részvétellel nézegették azok dísztelen karjait. „A ponapeiek tekintete világosan ezt fejezte ki: Még tetoválva sincsenek. Ezek a fehér vademberek...”

Az új-zélandi maoriknál társadalmi helyzetet is jelölt a tetoválás (Tā moko). Fent balra: maori törzsfőnök testfestése készül, jobbra:

Charles Darwin.

Louis Isidore Duperrey a La Coquille hajó parancsnokaként az 1820-as években járt a Fidzsi-szigeteken, a tetovált helyiekről részletes ábrázolások készültek (alul)

A japánok felfogása szerint a tetoválás jó egészséget biztosít, és boldogságot kínál a túlvilágon, ahol a tetovátlanokat nem fogadják kedvezően. Indiában – ha nem is általánosan – a hindu nők a homlokukat, arcukat, kezüket, karjukat és lábukat díszítik így. Az amerikai indiánoknál – a XVI–XIX. századi források szerint – ez a szokás valamennyi törzsnél létezett. Éder Xavér Ferenc jezsuita szerzetes a perui indiánokról írta: „Tetoválják magukat. (...) Ezek – éppen úgy, mint azok, akik egykor Jeruzsálembé zárándokoltak, és karjukra az üdvözítő vagy a kereszt képét vésték – mindkét kezük fejét és az arcukat majom, krokodil vagy valamilyen madár soha le nem törölhető képével tetoválják.” Észak-Afrikában – a világosabb bőrszínhez igazodva – a ponttetoválás, a Szaharától délre eső területen a hegtetoválás terjedt el. Az ázsiai térségből a vogulok és osztjákok tetoválásáról adott hírt Munkácsi Bernát: „A vogul nők és olyik ember kezüket rajzzal tűzdelik. Ezt a rajzot a kéztetőre, a kézszárra (alkarra), a lábtetőre vagy térdfőre tűzdelik.(...)”

A polinéziaiak mellett az amerikai indiánok és a japánok is tetoválás garmadájával ékesítették bőrfelületeiket, ugyanakkor Európában sem számított őrögtől valónak a testfestés

Ha ékesség céljából rajzolnak: szárnyas állat alakját, vagy láb-állat alakját rajzolják, vagy pedig közönséges vonalmintákat mintáznak.”

A ZARÁNDOKHELYTŐL A SZALONIG

Valószínűleg Európában a kezdetektől fogva nem volt ismeretlen a tetoválás. A legtöbb említés a Szentföldről visszatértek „Krisztus a kereszten” és egyéb, profán tetoválásaival kapcsolatos, de az olaszországi Loretóban is szokássá vált a zarándokok körében. Egy 1563-ból származó feljegyzés fontos motivációra, a mások követésére (divatra) utal: „a fürdőmesterek és az őket utánzó, ostoba fiatalok önként tetoválják magukat”. Az európai (és amerikai) tetováláskultúrában a XIX. század hozott fordulatot. Először a világjáró kereskedelmi és hadi tengerészek, majd a velük érkező (elrabolt) bennszülöttek közvetítették a testdíszítés ezen szokását, amely aztán két szélső társadalmi réteg: a bűnözők és prostituáltak, valamint a

jobb módú polgárok és az arisztokraták között lett kedvelt. Egész lista ismeretes tetovált híres emberekről: VII. Edward, II. Miklós cár, György görög király, Oszkár svéd király, Vilmos német császár, Waldemár dán herceg, Heinrich porosz herceg, az Osztrák–Magyar Monarchiában: Erzsébet királyné, Rudolf trónörökös, Ferenc Ferdinánd főherceg. Vannak följegyzések Széchenyi István tetoválásáról és fényképek Horthy Miklóséről.

De nem lehetett ismeretlen a tetoválás a parasztságnál sem. Lükő Gábor egy 1961-ben végzett Baja környéki néprajzi gyűjtésen figyelte meg idős parasztasszonyok karján a csillagos végű görög keresztet és saját monogramjukat. Az aszszonyok megemléstették, hogy aratás közben fiatalabb és idősebb férfiakon is láttak tetoválást. Leginkább a karjukon, de a vállukon, mellükön is voltak ábrák és betűk.

A tetoválás szokása a XX. században popularizálódott, és elterjedt a polgári rétegek, később pedig az „ellenkultúrát”

龍史進

利安園や花川連
我最大守と討へん城中幸
華別の賀氏とて
華別の大寺幸あ義
後華山と登成と振
補す朱武のうしろ縣守
名吏家村のひん入全身

**A sárkány régóta
népszerű motívum**

大橋
師若狭

鬼上
方
年
半
筆

88 képviselő fiatalság (hippik, szekták, rocksztárok) körében. Korábbi társadalmi jelölő szerepe mellett fölerősödött az esztétikai motiváció, valamint meghatározóvá vált a pszichikai (identitást, érzelmeket kifejező) funkció. A magyarországi tetováláskultúrában a rendszerváltozás cezúrát jelent. Az addig szinte kizárólag a társadalom periferiáján élő (javítóintézetekben felnőtt, börtönviselt) férfiakat jellemző szokás visszaszorult, és egyfajta globalista jelenséggént eluralkodott szinte a teljes ifjúságra, mindkét nemre kiterjedő – jó részt már az erre szakosodott

Burmában és Egyiptomban sem volt ismeretlen a testdíszítés (fent).

..... • .....
Maud Wagner kötél tánccsóból lett az USA első ismert női tetoválóművésze (balra lent).

Horthy a legenda szerint alkoholmámorában varratta magára a sárkányát.

szalonokban, egyéni elképzelés és minták alapján készített – divattetoválás. Ebben keverednek a hagyományos törzsi, távol-keleti motívumok, a modern, főleg amerikai, hollywoodi mítoszok ábráival; a figurális és nonfiguratív rajzolatok; az egyedi, alkotói és másolt megoldások; és megszorodtak az írásos, esetenként művészi-tipográfiai, kép-, fogalmi és betűírással tetoválások.

KIVARRVA, KISZURKÁLVA

A tetoválás, tatuálás, tetu szót Cook kapitány nyomán ismerte meg a világ. A polinéz nyelvben

tataunak hangzott. Hangutánzó eredetű: a tat-tat-tat a tetoválási eljárás apró ütéseire emlékeztet. Az angolban tatow, a XIX. század elejétől tatoo alakban él. Az első magyar nyelvi adat – totue formában – 1796-ból Benkő Ferenc nagyenyedi tanár írásából származik. 1813-ban Horváth Zsigmond csengei evangélikus lelkész amerikai „esmer tetésében” a tátoviroz olvasható. A „tetovál” alak először Bródy Sándornál fordul elő 1886-ban. A már említett Horváth Zsigmond 1810-ben fordította le Cook tahiti hajónaplóját. Ilyen kifejezéseket használt: a bennszülöttek testüket „kidörgölhe-

„Testen

kidörgölhetetlenül

béedzett cifraságok”

89

tetlenképpen befestik, kipettegetik, megíratják feketére, meg-billyegzik”. Más szerzőknél 1816-ban pontozásról, megbökődésről esik szó. 1831-ben Zádor Elek geográfiai könyvében „testen béedzett cifraságokról” tesz említést. A Magyar Nyelvőr 1872-ben felhívást tett közzé sokféle „jelenkori” nyelvi jelenség megfigyelésére, köztük a tetoválásra is: „Van-e külön elnevezés arra, a népnél, s ha van, miként mondják, midőn különösen ifjú legények nagyobb részt kedvesük nevét, de más jegyeket, alakokat

is karjokra írnak, rajzolnak, vagy tuskével, tűvel beszurdalnak?” Hamarosan válasz érkezett: „Kiszolgált katonák (kik között némelyek karján azon évszám van felírva a melyben szolgálatukat végezték) vagy kocsisok karján látható. Akitől kérdeztem (visontai lakos) azt mondta, hogy náluk majdnem minden legénynek van. Nevei kiverett, tüdzött, cifrázott vagy gyakran azon alakról nevezik el, a melyet mutat p. o. szíves”. Gunda Béla adatközlése szerint a ráckeresztúri legények a tetoválásra használják a

Amerikai
tengerész karjára
készít tetoválást
az 1940-es évek-
ben egy művész,
aki előszeretettel
varrta ki saját
magát is

Magyarországon
is hódított az
„öntetoválás”

kiverés, kiszurkálás szót (ígés alakban: kiverik, kiszurkálják), a debreceni cigányoknál pedig a zöngésedett és hangzócserés detomálás szót is följegyezte. A kiverés, kiszurkálás elnevezések csoportnyelvi szinten ma is élnek. A mai magyar nyelvben elterjedt a tetkó rövidítés, illetve a kivarrva használata. Tudományos, elsősorban orvosi, bőrgyógyászati szakszövegekben találkozhatunk a tetováció, tatuáció kifejezéssel. Ritkábban használják a bőrdísz, bőrrajz elnevezést. ◀◀

DÜRER KORA

NÉMET RAJZOK ÉS METSZETEK
A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM
GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Albrecht Dürer műhelye: Landsknecht lovass, 1502

2020.
06. 20.
–
2020.
10. 18.

Főtámogató:

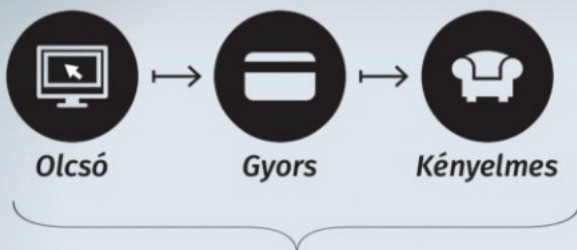
Médiatámogatók:

SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM

múlt-kor műtárgy.com patika 90.9 jazz.hu PESTI 41
FÖLDGÖMB artmagazin LAM Hosszú rádió IME mafab.hu

MI SPÓROLUNK ÖN HELYETT IS! RÁADÁSUL MOST **MÉG TÖBBET** ADUNK!

Az új ár az eddigi 4 helyett már 5 lapszámra vonatkozik, így az összeg az őszi különszám automatikus postázását is tartalmazza előfizetőinknek.

ELŐFIZETÉS 1 ÉVRE: 6490 FT*

MEGTAKARÍTÁS: 18%

A Múlt-kor negyedéves történelmi magazin megrendelhető a szerkesztőség címén,
e-mailen: elofizetes@mult-kor.hu,
továbbá a www.mult-kor.hu/elofizetes weboldalon
vagy átutalással: 10402166-21605772.

FORRÓDRÓT / UTÁNRENDELÉS: +36 70 614 7677

Köszönjük, hogy bennünket választ.

Bővebb információk:
www.mult-kor.hu/elofizetes oldalon.

* Bankkártyás fizetés esetén bárki számára elérhető!

Murai András

Meztelen testek üzenetei

KÉPEK A SZOCIALISTA
KORSZAK FILMJEIBŐL

A SZOCIALISTA RENDSZERBEN A MEZTELENSÉG ÉS A SZEKUALITÁS NEM TARTOZOTT A TELJESEN TILTOTT TÉMÁK KÖZÉ, ENNEK ÁBRÁZOLÁSA AZ ÉVTIZEDEK ALATT LASSAN, DE BIZTOSAN TÁGÍTOTTA A HATALOM ÁLTAL HÚZOTT HATÁROKAT. EGYRE TÖBB A RUHÁTLAN TEST, EGYRE MERÉSZEBEK A SZERETKEZÉST MUTATÓ JELENETEK, S A HETVENES ÉVEK VÉGÉTŐL, A NYOLCVANAS ÉVEK ELEJÉTŐL MÁR OLYAT IS MEGTEHETNEK AZ ALKOTÓK, AMIRŐL KORÁBBAN LEGFELJEBB

ÁLMOZTAK: A SZERETKEZÉS NYÍLTABB, NATURALISTA MEGJELÉNÍTÉSÉT. MIRE HASZNÁLTÁK A MEZTELENSÉG ÉS A TESTI EGYÜTTLÉT ÁBRÁZOLÁSÁT AZ ALKOTÁSOK? SOK ESETBEN EZEN KERESZTÜL FOGALMAZTAK MEG TÁRSADALOM- ÉS RENDSZERKRITIKÁT. A SZEKUALITÁS TÉMÁJA A HETVENES ÉVEK VÉGÉTŐL KÜLÖNÖSEN ALKALMAS VOLT AZ ILLÚZIÓMENTES, KIÁBRÁNDULT ÉLETÉRZÉS ÉS A KIÜRESEDETT KAPCSOLATOK KIFEJEZÉSÉRE.

Az 1969-ben bemutatott A veréb is madárban (fent) Medveczky Ilona mellei villannak fel a függöny takarásában, az egy évtizeddel későbbi Angi Verában (balra) már számos munkáslány kapitalista csökevénynek egyáltalán nem nevezhető idomai rajzolódnak ki a fürdőhelyiség párjában

újságok) és verbális (felvilágosító könyvek, cikkek az Ifjúsági Magazinban) megjelenítése.

PUCÉRKODÁS CSAK VALUTÁÉRT

Magyar játékfilmben meztelen női testet először a hatvanas évek második felében mutat(hat)nak meg, igaz, még ritkán és pár másodperc erejéig. A merészebb megjelenítések kezdete valószínűleg nem független a világ nyugati felén lezajló szexuális forradalom hatásától.

1966-ban a Harlekin és szerelmese című, Fehér Imre rendezte játékfilmben a szabadságot jelképező Balatonon vitorlázik egy szerelmes pár, s a nő, Sáfár Anikó az egyik jelenetben megszabadul a fürdőruhájától, és a kamera pár pillanatra különböző beállításokban mutatja domborulatait. Az 1969-ben bemutatott vígjátékban, A veréb is madárban – Hintsch György komédiájában – is felvillan a női mell, Medveczky Ilonáé, igaz, a függöny sejtelmes takarásában. A jelenet a nyugati valutára éhes magyarok kritikája miatt is érdekes. Az emlékezetes vetkőzés egy balatonfüredi szállodában játszódik. Ebben az időben, 1968-tól már a Balatonnál is működött sztriptíz bár, a siófoki Pipacs mulatóban.

Az 1979-ben készült, a Rákosi-diktatúra idején játszódó Angi Vera (Gábor Pál rendezése) egyik jelenetében fiatal munkáslányok vidáman zuhanyoznak – természetesen meztelenül. A pongyoláját a többiek előtt magán tartó idősebb nő rájuk pirít: „Eltársak! Ne úgy viselkedetek, mint a polgárasszonyok a gőzfürdőben! Nem szégyellitek magatokat!” Mire azt feleli egyikük: „Miért?! A szép női mell talán kapitalista csökevény? Történelmi kategória, aminek el kell múlnia?” A jelenet egyszerre szól az

ötvenes években az ideológiának szigorúan alárendelt és szabadságtól megfosztott természetes emberi vágyról és a Kádár-rendszer – bár ugyanazon ideológiát hirdető, mégis – megengedőbb, elnézőbb meztelenségábrázolásáról. Míg a személyi kultusz éveiben a meztelen test megmutatása szigorúan tilos és teljesen elképzelhetetlen volt, addig a puha diktatúra évtizedeiben, folyamatos kontroll mellett, de egyre nagyobb teret kapott a szexualitás vizuális (filmek, naptárak, képes

Fedetlen keblek rejtett értelmei

Ezzel élcelődik a filmbeli jelenet, amelyet csak a nyugati valutával rendelkezők nézhetnek végig. A konferansziét parodizáló Abody Béla újra és újra megszakítja a számot, s küldi ki a bárból a szocialista országokból érkezett vendégeket. A cipzár lehúzásakor „a forintért vásárolt jegyek nem érvényesek”, s mielőtt a fedetlen keblekről lehullna a lepel „meg kell válnunk a dinárral és rubellel fizető vendégeinktől”. A veréb is madárban a sztriptíz a csóró kelet-európaiak paródiája, akik saját hazájukban sem nézhetnek végig egy vetkőzőszámot – a prűdéria és a cenzúra gazdasági érvekhez kapcsolódik.

Míg a Még kér a népben (fent) az ellenállást jeleníti meg a meztelenség, Sáfár Anikó (balra) már a szabadság mámorában úszva szabadul meg ruháitól a Balatonon

SZÉP ÉS KISZOLGÁLTATOTT TESTEK

Az 1970-es évek elején a meztelen női test látványa két, majdnem azonos évben bemutatott filmben egészen más feladatot lát el: Huszárik Zoltán Szindbád-jában a szépséget és az elmúlást képviseli, míg a Jancsó Miklós rendezte Még kér a népben – kollektív szimbólumként – a kiszolgáltatottságot és az ellenállást.

Az élet élvezetének öröme és az élvezet mulékonyságának szomorúsága együttesen járja át a magyar filmtörténet klasszikus darabját, az 1971-es a Szindbád. Ebben a költői filmben a meztelen női testek a szépség és a halál kifejezői. Huszárik műve a belső utazás filmje, ahol elmosódik jelen és múlt, valóság és képzelet között a hattyú, s a helyét nem találó, vándorló főhős – az „örök hajós” szerepében felejthetetlen Latinovits Zoltán – emlékeiben fel-felvillan a régi szeretők, egykori szerelmek emlékfoszlányai. A csábító nemcsak hogy élvezi a nők társaságát, de nem is létezhetne nélkülük. Szindbád a nőkhöz való vi-

Az élet titokzatos tájain bolyongó
Szindbád felkeresett szeretőinek
mezítelensége egyszerre szimbolizálja
az elmúlást, az álommal vegyes
emlékeket és a szépséget

szonya határozza meg, megnyugvást mégsem talál egyiküknél sem. Úriemberként viselkedik, de mindegyiküket elhagyja: mindig elvágyódik, máshol akar lenni, vándorol egyik szeretőjétől a másikig. A film sokat idézett, híres jelentében, mikor Szindbád Vendelin pincér társaságában fogyasztja többfogásos ebédjét, az érzéki gyönyörök kapcsolódnak össze: az erotika, a női szépség és az evés öröme, s mindettől elválaszthatatlanul megjelenik a szerelmes nő halálán keresztül az elmúlás szomorúsága.

Ha meztelen nő, akkor Jancsó – valószínűleg ez jut eszébe a Kádár-rendszerben szocializálódott átlag magyar filmnézőnek. Pedig Jancsó Miklós történelmi paraboláiban a ruhátlan testek kevésbé hordoznak erotikus tartalmat. A hatalmi szerepcserék és a történelmi folyamatok „természetét” vizsgáló jellegzetes jancsói világ egyik visszatérő motívuma (többek között a tánc, a lovak, a gyertyák, a szereplők és a kamera koreografált mozgása mellett) az erőszaknak és hatalomnak

kiszolgáltatott meztelen női test. Az 1965-ös Szegénylegényekben, a magyar filmtörténet egyik remekében már határozottan a megaláztatás elemeként tűnik fel: csendőrök sorfala között vesszőzik meg a betyárokhoz tartozó Julit, hogy ezzel a kegyetlenséggel kényszerítsék vallomásra a foglyokat. Ezt követően a meztelenség állandó elemévé, mondhatni, ornamentikája részévé válik Jancsó munkáinak, amely a kiszolgáltatottság mellett a szabadságot és a felszabaddultságot is jelképezheti. Így történik az 1972-es Még kér a népben: három, ruhájából kilépő lány a meztelenség-

gével „fegyverezi le” a sztrájkolók ellen felvonuló katonákat. A fiatal, meztelen nő itt a szabadság és az élet jelképe a rombolást és halált hozó hatalommal szemben.

LEFOKOZOTT ÉRZELMEK

A hetvenes évek végétől egyre több filmben jelenik meg a testi együttlét a korábbiakhoz képest bátrabban, s ez a nyíltabb megmutatása az érintkezésnek rendszerint a filmek groteszk világképének fontos része. A Kádár-rendszer második felében a filmek gyakori témája a kilátásta-

Jancsó Miklós
ruhátlan teste
nem hordoznak
erotikus tartalmat,
a Szegénylegények
mezítelensége
a megaláztatással
egyenértékű

lanság közérzete, amit a perspektíva nélküli hősök képviselnek, s a történetek többnyire a korszak nyomorúságos lakáshelyzetére épülnek. A magánszféra élehetetlen színtereiben a férfi-nő kapcsolatok is degradálódnak, amit tökéletesen fejez ki az érzelmeiktől megfosztott szeretkezések látványa. A közönség groteszk ábrázolásának kiváló példája Szomjas György Falfűró (1985) című alkotásának azon jele, amelyben a főszereplő, a lakótelepi életből kitörni vágyó Géza a panel „végzet asszonyával” szeretkezik. Háttérben az aktuális tévésorozat, az Álarcos párbeszédeit halljuk, a ka-

A végzet asszonya, a kalandfilm és a fűró

landfilm és a lakótömb „hőseinek” párhuzamos montázsa teszi nevetségesé az aktust, és a groteszk hatást betetőzi, amikor Géza a lábával véletlenül beindítja a falfűrőt. Az alkalmi légyottok helyszínei és körülményei jelentősen hozzájárulnak a férfi-nő kapcsolat lefokozásához, ne-

vetségessé és kiábrándítóvá tételéhez. A Könnyű testi sértésben (Szomjas György, 1983) a zúgó és villogó neon fényében, az Ajándék ez a napban (Gothár Péter, 1979) a félig kész lakás padlóján üres sörösüvegek társaságában, az Őszi almanachban (Tarr Béla, 1984) a konyhában, a BUÉK-ban (Szörényi Rezső, 1978) szilveszter éjjelén a munkahely végcéjében történik az aktus. Örömteli egymásra találás helyett sebtében lebonyolított, őszinte érzelmeket nélkülöző testi együttlétek: a privátszféra a csalódások, megcsalások és kiüresedett kapcsolatok világa – ezt közvetíti a Kádár-kori filmek egy-néhány szexjelenete.

E korszakban, amikor meztelen testet mutatnak, az többnyire női test. A férfi meztelenség ritka, szemből fényképezve még ritkább. Ha mégis, akkor az inkább humorforrás, mint a Te, rongyos életben (Bacsó Péter, 1983) nevetség tárgyává váló, lefegyverzett és levitézlett rendőr.

NŐI SZERELEM

1982-ben készült a szocialista rendszer egyetlen, két nő szerelmét ábrázoló filmje. A Kádár-korszakban a nem heteroszexuális kapcsolat tiltott témának számított, az Egy másikra

A Könnyű testi sértés (jobbra) és az Ajándék ez a nap (lent) szeretkezései kiüresedettek, és minden intimitást nélkülöznek, míg a Falfűró (fent balra) együttléte csak pusztán groteszk

A BÚÉK-ban (balra)
Esztergályos Cecíliaék a
WC-ben lesznek túl
a kiábrándító aktuson,
az Őszi almanachban pe-
dig a konyhában kerül rá
sor. A Te rongyos életben
(alul) Udvaros Dorottya
fegyverrel kényszerít
éneklésre egy levet-
között rendőrszázadost.

nézve (Makk Károly) azonban másik szempontból is tabusértő: 1958-ban játszódik. A forradalom utáni, a Kádár-korszak kemény és elhallgatott időszakában, s ebben a megtorlásoktól fenyegetett légkörben beszél a rendszer másságot nem tűrő intoleranciájáról. A történet egyik főhőse újságíró, aki bátran kimondja véleményét, és sem magánéletében, sem politikai állásfoglalásában nem hajlandó kompromisszumot kötni. Sorsa így nem is lehet más a diktatúrában, mint bukás. A tragikus kimenetelű szerelmi történetben meztelen női testet három különböző helyzetben mutat a film. Kiszolgáltatottan, rögtön a film elején, mikor lemossák a lebénult testet, máskor a durva, erőszakos férj áldozataként, valamint a két nő sejtelmesen és szépen fényképezett szerelmi együttlétekor.

Az egyik jelenetben beviszik Évát a rendőrségre, mert nyilvános helyen, egy parkban, a padon ülve ölelte és csókolta egymást a leszbikus szerelmespár. „Nem vagyunk Amerikában” – szembesíti a nőt identitásával a rendőr, utalva arra, hogy az „elhajlások” a hanyatló nyugat termékei. Az epizód nem csupán a filmbeli történet idejének, az ötvenes évek végének vona-

las, a másságot nem tűrő erőszak-szervezetéről szól, hanem láttelep a mű forgatási idejének közérzetéről is. Sokat elárul a Kádár-rendszer szűk látókörű, előítéletes viszonyairól, hogy a két női főszerepet végül is lenygel színésznők vállalták.

„ORGAZMUMUS”

1986-ban az Egészséges erotikát, Tímár Péter közönségkedvenc filmjét közel 700 ezer néző látta. A bohózat a semmi közepén álló ládagyárban játszódik, amelyet a film szereplői „ládagyárnak” neveznek, ahol munkásnők gyártják az eladhatatlan faládákat, munkájukat pedig az üzem egyetlen férfi dolgozója felügyeli. Az üzemve-

zetőnek javasolja az újonnan érkező tűzoltótiszt, hogy biztonsági célból szereljenek fel megfigyelőkamerákat – természetesen a női öltözőkben is. A két kukkoló férfhoz egyre többen csatlakoznak, s fellendül az üzlet: a vetkőző-öltöző nők látványáért cserébe veszik a ládákat, mint a cukrot. A film a teljesen értelmetlen termelés és a tökéletesen alkalmatlan

*Kétszínű hozzáállás
az erotikához*

A Koltai Róbert játszotta tűzoltótiszt hiába ostromolja Hajdúnét az Egészséges erotikában (jobbra az Egymásra nézve lengyel színésznői)

A szocializmusban hivatalosan nem létező prostituáltak és transzvesztitákat a K1-ben munka közben láthatjuk. A cikk témáját a szerző Tóth Eszter Zsófiával közös, Szex és szocializmus című könyvében (2014) is feldolgozta.

vezetők groteszk ábrázolása mellett a hatalom kétszínűségét a meztelenség látványával, illetve annak kukkolásával gúnyolja ki. A vezető beosztású férfiakat a burleszkszerű mozgás (a felvételnél a színészek visszafelé moztak), az értelmes beszéd helyett a töredékes és zagyva szóhasználat (például az „orgazmumus”, ahogy a ládagyár vezetője mondja izgatottan a munkásnőkkel kitöltetett szexológiai kérdőív válaszain csámcsogva) és neveltséges gesztusok sora jellemzi. Ez utóbbiak közül a legemlékezetesebb a kukkolással párosított kefirrázás (az ötletet Tímár a rendezőasszisztens-től vette, aki a stáb megbeszélésein évés előtt alaposan felrázta a kefirdobozát). Az Egészséges erotika a szocialista rendszer modellszerű kritikája, a mindent figyelő paternalizmus gúnyrajza, nem csoda, ha a bürokraták csak kis kópiaszámmal engedték vetí-

teni, de így is jelentős közönség- és kritikai sikert ért el.

TARZAN A RÁKÓCZI TÉREN

A rendszerváltozás küszöbén, 1988-ban már nyíltan lehetett beszélni az addig elhallgatott társadalmi problémákról, így a szocialista erkölccsel összeférhetetlennek ítélt prostitúcióról is. A K1 (Dobray György) az e témában készült első dokumentumfilm (ahogy a két évvel későbbi K2 is) marginalizált csoportokról szól, azokról a prostituáltakról és stricikről, akik deviánsnak ítélt tevékenységük miatt a szocializmus nyilvánosságában mint ha nem is léteztek volna – miközben

nagyon is virágzott a szexuális kereskedelem. „Az ország legveszélyesebb helye”, mondja Tarzan, a Rákóczi tér nagy tekintélyű stricije, s ennek a térnek a szereplőit szólaltatja meg a film: kurvákat, klienseket, futtatókat, a meleg közösség tagjait, transzvesztitákat. Nemcsak beszélnek, hanem látjuk őket munka közben. Az alkotók bejutottak e sajátos világ belső köreibe, s még egy „üzletet” is kifigyelhet a kamerájuk, a félig meztelen testek gyors együttlétének felvétele ennek menetét tárja fel. Ez a K1 érdeme: a prostitúció addig „láthatatlan” világát teszi láthatóvá, s lebontja, árnyalja a testüket áruba bocsátó emberekről a szocializmus hivatalos megnyilvánulásaiban kialakított egysíkú megítélést. ◀

УДОСТОВЕРЕНИЕ
Я ниже подписавшийся
тель Общества И-

ARCIVESCOVO DI UDINE

Universitat
Hungria
de Junio de
Montevideo
Vul.
Verdoes
Poubis
Minguan

Az igazolvány tulajdonosa

Neve:

Nagy Sándor
gépkocsivezető
Pusztaborító

Foglalkozása:

Születési helye:

1908 év

junius hó 23 nap

Petrás Éva

Jezsuita, szabadkőműves, titkos ügynök egy személyben

Nagy Töhötöm
fordulatos élete

NAGY TÖHÖTÖM 1946-BAN FÉNYKÉPSOROZATOT ÁLLÍTOTT ÖSSZE SAJÁT ARCKÉPEIBŐL, AMELYNEK AZ ÁLARCOK MÖGÖTT CÍMET ADTA. A FOTÓKON ÁLRUHÁKBAN LÁTHATÓ: AZ EGYIKEN MINT „SOFŐR A CSONKA GÉPGYÁRBAN”, A MÁSIKON MINT „ERDÉLYI KÖZÉPISKOLAI TANÁR” SZEREPEL, A HARMADIKON „FINN EGYETEMI TANÁR”, MAJD „DEPORTÁLÁSBÓL HAZATÉRŐ ZSIDÓ KERESKEDŐ”, „HAJÓFŰTŐ A FEKETE-TENGEREN” ÉS „VATIKÁNI DIPLOMATA”. A SOROZAT UTOLSÓ DARABJÁN AZONBAN „RENDESEN ÉS NORMÁLISAN” – ÁLRUHA NÉLKÜL – JEZSUITAKÉNT LÁTJUK. A KÉPEK HÍVEN TÜKRÖZIK JELLEMÉT: KALANDVÁGYRÓL ÉS KOCKÁZATVÁLLALÁSRÓL, ALKALMAZKODÓ-KÉPESSÉGRŐL ÉS TETTREKÉSZSÉGRŐL, AMBÍCIÓRÓL ÉS INTELLIGENCIÁRÓL ÁRULKODNAK. EZEK VOLTAK NAGY TÖHÖTÖM FORDULATOKBAN ÉS HAJTÚ-KANYAROKBAN GAZDAG ÉLETÉNEK ÁLLANDÓ ELEMEI.

EGY „RENDES” ÚT KEZDETE

„Az ő sorsa számomra érthetetlen és félelmetes labirintus” – írta róla egykori katolikus hivatásrendi munkatársa, s ezzel a véleménnyel bizonyára nem volt egyedül. Pedig Nagy Töhötöm élete sokáig rendes kerékvágásban haladt. Székelyudvarhelyi eredetű erdélyi családban, a Torontál megyei Bozitópusztán született 1908. június 23-án. Gyermekkorát a Hunyad megyei Piskin töltötte, majd a gyulafehérvári Katolikus Főgimnáziumban kezdte el középiskolai tanulmányait. Befejezni azonban – családjá Magyarországra áttelepülése miatt – már a kisújszállási Református Gimnáziumban tudta 1926-ban. Érettségi után Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetemre jelentkezett, de még ugyanebben az évben, 1926-ban belépett a jezsuita rendbe.

Először Érden volt novícius két évig, majd 1928 és 1931 között bölcseletet tanult Szegeden. Egyszerű fogadalmát is ott tette le 1928. november 13-án. Filozófiai tanulmányai után több rendtársához hasonlóan a kalocsai gimnáziumba került, ahol 1931-től 1934-ig kollégiumi nevelőtanár és testnevelő volt. Az 1934/35-ös akadémiai évben az innsbrucki teológián tanult, majd ez irányú tanulmányait Szegeden folytatta. 1937-ben szentelték pappá. 1938-ban Kerkai Jenő helyettesítését kapta a KALOT-nál – a Katolikus Agrárfiújsági Legényegyletek Országos Testületénél –,

Nagy Töhötöm Sándor a
második világháborút
követően az egyik első
magyarként érkezett XII.
Piusz pápa (jobbra fent)
vatikáni udvarába

mivel ebben az évben a szervezet említett vezetője a jezsuita rendben kötelező, harmadik próbaévét töltötte Budapesten. Nagy Töhötöm tehát ideiglenesen átvette tőle a központ vezetését. Amikor pedig rá került a sor, ő 1939-ben Firenzébe ment a harmadik próbaévét letölteni. Hazatérve tovább folytatta munkáját a KALOT-ban, annak országos helyettes elnöke lett.

MINDSZENTY TÁMOGATÓJÁBÓL KRITIKUSA

1944 novemberében Kerkai Jenő a legmegbízhatóbb munkatársával, Meggyesi Sándorral Dunaföldváron keresztül Debrecenbe ment, hogy a KALOT további működéséhez szükséges engedélyt kieszközölje. Nagy Töhötöm ugyancsak a fronttal szemben haladva szintén eljutott Debrecenbe munkatársával, Ugryn Józseffel. 1945. április elején pedig Kerkaival úgy döntöttek, hogy a KALOT-nak az új körülmények közé való átmentése érdekében Nagy folytassa a háttértárgyalásokat, ám ezúttal Rómá-

ban. Ezzel kezdődött el Nagy Töhötöm Rómába való szökéseinek és futárútjainak sorozata.

Első kiküldetésén, 1945 nyarán az egyik első fecske volt a világháború után Rómába érkező magyarok közül, így személyesen XII. Piusz pápának és tanácsadóinak is beszámolhatott a magyarországi helyzetről. A pápa magántitkárának kérésére ő készítette javaslatot a Serédi Jusztinián házala miatt megüresedett esztergomi érseki szék betöltésére. Első helyen Mindszenty József veszprémi püspököt, másodikként Bánáss László debreceni prépostot, harmadik személyként Shvoy Lajos székesfehérvári püspököt ajánlotta, de még másokat is szóba hozott. A jelöltek-ről részletes jellemzést készített. A pápa végül két nappal később több más, de mindannyiszor azonos irányba mutató információ figyelembevételével hozta meg döntését, és nevezte ki Mindszenty Józsefet esztergomi érseknek. Nagyra mint futár a továbbiakban nemcsak a jezsuita rend központja, hanem a Vatikán is számított, így a döntést

Nagy az esztergomi érseki székhely betöltésére Mindszenty Józsefet (balra) ajánlotta első helyen a pápának, később azonban viszonyuk annyira megromlott, hogy az új rendszerrel történő mindenféle megalkuvást elutasító hercegprímás elérte a szerzetes Latin-Amerikába helyezését

követően azonnal értesítették és megbízták, hogy hozza haza a Mindszenty kinevezéséről szóló levelet.

Nagy Töhötöm kezdetben azt remélte, hogy tanácsadóként hatással lehet az újonnan kinevezett esztergomi érsekre, viszonyuk azonban rövid időn belül megromlott. Mindszenty ugyanis sem a KALOT-ot, sem a Kereszténydemokrata Néppártot nem támogatta úgy, ahogyan a mozgalom és a párt körül tevékenykedő és ezek túléléséért, működéséért küzdő jezsuita szerzetesek javasolták neki. Az egyre egyházellenesebb belpolitikai légkörben a modus vivendi keresése Mindszenty számára elfogadhatatlan volt, míg Nagy Töhötöm (és Kerkai Jenő) az elutasító álláspontot tartotta történelmileg elhibáztattnak. 1945, illetve 1946 folyamán Nagy még négy alkalommal ment Rómába, és beszámolt a magyarországi helyzetről. Mindszentyvel való kapcsolata időközben annyira megromlott, hogy a bíboros kieszközölte a jezsuita tartományfőnöknél Nagy Töhötöm elhelyezését. Sőt ahhoz is ragaszkodott, hogy nemcsak Magyarországon, de Európában se maradhasson. Így a jezsuita rend általános rendfőnöke Dél-Amerikába küldte.

LÁZÍTÁSSAL VÁDOLTÁK

Nagy Töhötöm 1947. január 4-én indult Rómából Montevideóba. Bár áthelyezése küzdelmének kudarcát jelezte,

Uruguay után Buenos Airesben (jobbra) sem engedték kiteljesedni, így végül otthagyta a jezsuita rendet

paradox módon mégis ennek köszönhetette, hogy – Kerkai Jenővel ellentétben – elkerülte a börtönt. A Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályától ugyanis 1947. március 10-én már idézés érkezett üres lakására. Ő mindazonáltal száműzetésnek élte meg Dél-Amerikába kerülését.

Elsőként Uruguayban rendezkedett be. Megtanult spanyolul, és tanított a montevideói szemináriumban. Ezután a KALOT mintájára szociális parasztmozgalom szervezésébe kezdett, ám igyekezete megtört a montevideói érsek konzervatívizmusán. Mozgástere egyre szűkült, míg végül az érsek minden mozgalmi lehetőséget elvett tőle, a végén már csak katekizmust taníthatott és gyóntathatott. Ekkor úgy döntött, áttelepül Argentínába, ahol kezdetben a fővárosban a jezsuita rend dél-amerikai kollégiumában oktatott. Ám ott azzal vádolták, hogy szociális tanításai

val fellázítja az egész nemzetközi jezsuita kollégiumot, ezért a Buenos Aires-i érsek eltiltotta a tanítástól. Ekkorra Nagy komoly hivatásválságba került, ezért az általános rendfőnökhöz fordult, s kérte, hogy bocsássák el a jezsuita rendből. Döntését részben az elszenvetett sérelmekkel, részben korábbi hitkétyeivel indokolta. Végül a pápa 1948 őszén engedélyezte számára a laikus státust.

TITKOS TÁRSASÁGBAN

Nagy Töhötöm tehát ismét új életet kezdett, s az elkövetkező 22 évben Argentína vált a hazájává. 1948 szeptem-

berében meg is nősült. Felesége Pölöskey Paulina, egy erdélyi eredetű emigráns magyar család gyermeke lett. Leányuk, Krisztina 1949 szeptemberében született. Amikor Nagy Argentínában immáron világiként berendezkedett, a kato-

Száműzetésként élte meg Dél-Amerikába kerülését

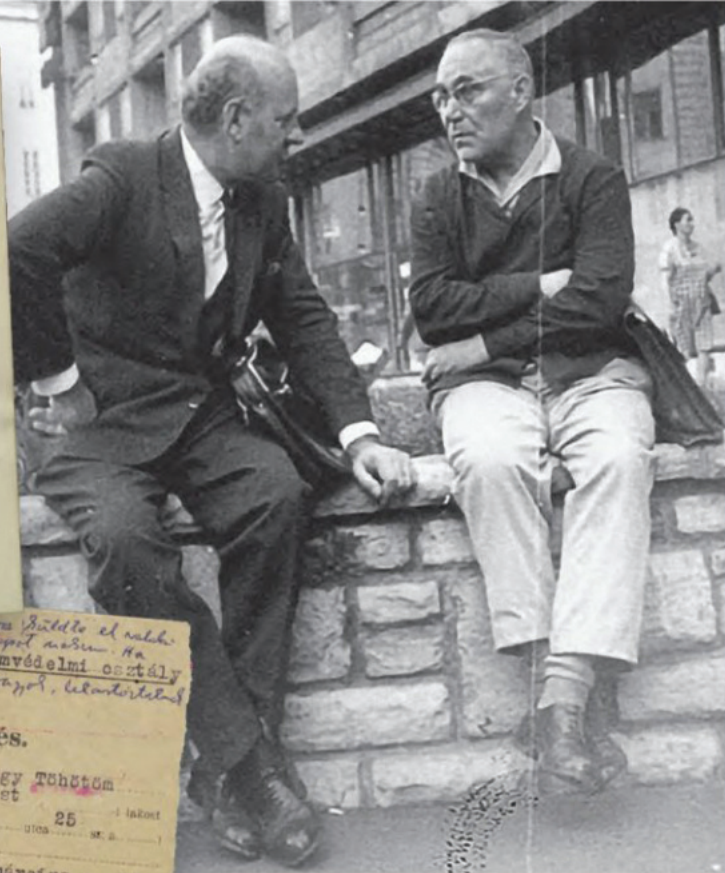
SEÑAS PERSONALES
SIGNALEMENT

Profesión { *Prof. Universitario*
 Lugar y fecha del nacimiento { *Salamanca*
 Lieu et date de naissance { *23 de Junio de 1908*
 Residencia de hecho { *Buenos Aires*
 Residencia ocasional { *Brasil*
 Rostro { *Oval*
 Visage { *Redondo*
 Color de los ojos { *Verdes*
 Couleur des yeux { *Verdes*
 Color del cabello { *Castaño*
 Couleur des cheveux { *Castaño*
 Señas particulares { *Ninguna*
 Signes particuliers { *Ninguna*

HIJOS - ENFANTS
 Nom Age
 Nombre Edad

FOTOGRAFIA DEL PORTADOR
PHOTOGRAPHIE DU TITULAIRE

D. Leonardo T. Nagy
FIRMA DEL PORTADOR
SIGNATURE DU TITULAIRE

A m. rendőrség államvédelmi osztály
 823
 1947. 7. 25.

Idézés.

Felnevem: *Pater Nagy Tőhötöm*
 Budapest
 Mária 25

1947. 7. 25.

13. sz. út. 11. sz. ház. 1. sz. lak.

1947. 7. 25.

1947. 7. 25.

„Évek múlva küldte el valaki ezt a lapot nekem. Ha otthon vagyok, letartóztatnak” – véste tollal az őt elkerülő 1947-es idézésére (jobbra fent Kerkai Jenő öccsével, Györggyel az Üllői úton)

likus egyház után újabb spirituális ottont keresett magának. Így került a szabadkőművesség vonzásába. Feljegyzései szerint 1952-ben valódi kilétét és múltját eltitkolva, álnéven lépett be az argentin „Estrella del Oriente” páholyba. Beavatásakor arra a kérdésre, hogy mit vár a szabadkőművességtől, egyszóval választ adott: „Új tartalmat életemnek.” A különböző fokozatokat nagyon gyors ütemben teljesítette, és amikor magyar nyelvű szabadkőműves-páholy alakult Buenos Airesben, ő is hozzájuk csatlakozott.

Ekkortájt érlelődött meg benne az a terv, hogy összeköti a katolikus egyházat a szabadkőművességgel, amelyre – úgy érezte – kivételes helyzete predestinálta. Tapasztalatait és nézeteit 1963-ban spanyolul, 1965-ben magyarul is megjelentette Jezsuiták és szabadkőművesek címmel.

ISMÉT HAZAI „SZOLGÁLAT”

Élete újabb fordulatát ennek a könyvének köszönhette, amelynek egy példányával a Buenos Aires-i magyar követségen jelentkezett, és ezzel felhívta magára a Magyar Népköztársaság belügyi szerveinek figyelmét. A felbukkanásáról szóló jelentések ugyanis Budapesten landoltak, ahol komoly háttér munka vette kezdetét azért, hogy a horogra akadt halat saját céljaiknak megfelelően fogják ki. Nem csupán a lehetséges hazatelepítés propagandahasznát látták meg benne, hanem egy olyan személyt, akinek egy-

házpolitikai területen való esetleges ügynöki beszervezése sokoldalú információszerzési lehetőségekkel kecsegtetett. A magyar szervek ezért meghívták családjával együtt, hogy 1966 nyarán látogassanak haza. Magyarországi tartózkodása alatt Nagy Tőhötöm több ízben találkozott a belügyi embereivel is, míg végül 1966. szeptember 15-én együttműködési nyilatkozatot írtak alá vele. Ettől kezdve 1979-ben bekövetkezett haláláig ügynökként foglalkoztatták. Feladata elsősorban a magyar katolikus egyház képviselőinek és a Vatikánnak a dezinformálása volt, de később hírszerzési feladatokat is kapott megbízóitól.

Nagy Tőhötöm feleségével és lányával végül 1968-ban költözött haza. A szervek lakáshoz Budapesten a Pusztaszeri úton, álláshoz pedig az Akadémiai Kiadó szerkesztőségében juttatták. Kiadói fizetésén kívül még havi 3000 forintot kapott az állambiztonságtól,

további mellékállást vállalt latin-amerikai országok budapesti nagykövetségein fordítóként.

Nagy tehát ismét híreket szerzett, hozott és vitt, meg-meglátogatta jezsuita barátait itthon, másokat Ausztriában és Rómában, és mindvégig hűségesen tartotta magát ahhoz a „legendához”, miszerint azért települt haza, hogy szellemileg kibontakozhasson, és szolgálhassa Magyarország és az egyház ügyét.

1979. február 21-én 71 éves korában váratlanul érte a halál. Úgy tűnik, Nagy Tőhötömnek nemcsak élete és neve, de temetése is kettő volt. Hazai barátai, ismerősei jelen voltak, amikor a Farkasréti temetőben örök nyugalomra helyezték. Hamvait azonban az Argentínába visszatelepülő özvegye magával vitte, és az Argentin Szabadkőműves Nagypáholy által Buenos Airesben fenntartott árvaház nagy akácfája tövében szétszórta. ◀◀

ÁLLARCOK MÖGÖTT.

1.

Sofőr a náci alatt a Csonka gépgyárban. 1944. III. 19.
Csonka gépgyárban.

2.

A romániai út számára. 1945. IV.

3.

Bukarest. Deportált zsidó, 1945.
(főzenei műkereskedő; majd osztrák disznónagykereskedő).

4.

Bukarest. Hajómunkás. 1945.
Hajófűtő a Fekete-tengeren.

5.

Romániai pap. 1946.

6.

Vatikáni igazolvány. 1946.
Diplomata útleveleiben.

7.

Középiskolai tanár, 1946.
és helsinki egyetemi tanár.

8.

Jövendölés 1939-ből.
(Börtönreállítás?)

9.

Közönségesen.

10.

Rendesen és normálisan.

1. Sofőr a náci alatt a Csonka gépgyárban 1944. III. 19.

2. A romániai út számára 1945. III.

3. Bukarest, deportált zsidó (főzenei műkereskedő, majd osztrák disznónagykereskedő) 1945.

4. Bukarest, hajómunkás (hajófűtő a Fekete-tengeren), 1945.

5. Romániai pap 1946.

6. Vatikáni igazolvány diplomata útleveleiben, 1946.

7. Középiskolai tanár és helsinki egyetemi tanár, 1946.

8. Jövendölés 1939-ből (börtönreállítás?)

9. Közönségesen

10. Rendesen és normálisan

ARTCORE
ANTIK & DESIGN
WWW.ARTCORE.HU
INFO@ARTCORE.HU

A HIRDETÉS FELMUTATÓJA 10% KEDVEZMÉNYRE JOGOSULT ÜZLETÜNKBEN

Történelmet írunk. Önnek is. Ajándékba is.

Már **digitálisan** is elérhető a Múlt-kor történelmi magazin!

Regisztráljon oldalunkon, lépjen be fiókjába és böngésszen a teljes archívumban – bármikor, bárhol a világban.

Válogasson korábbi lapszámainkból, kedvezményes digitális előfizetési csomagjainkból!

A **Prémium** digitális előfizetés tartalmazza:

- aktuális lapszám
- különszám
- további 4 lapszám
- korlátlan hozzáférés a teljes archívumhoz

Az első 500 Prémium előfizető mindössze 9990 forintért juthat hozzá a digitális előfizetés nyújtotta kedvezményekhez.

Regisztráljon **még ma**, és tölts le a Múlt-kor jubileumi különszámának **ingyenes** digitális verzióját!

További információ: mult-kor.hu/digitalis-elofizetes

Balázs-Piri Krisztina

A stílus vörös királynője

**ROTSCHILD KLÁRA,
A HALHATATLAN DIVATLEGENDA**

A GAZDAG BANKÁRCSALÁDNAK CSAK NÉVROKONA VOLT. A LEGENDA SZERINT A PÉNZEMBER, PHILIPPE DE ROTSCHILD AZ 1960-AS ÉVEKBEN BUDAPESTEN JÁRVA ELLÁTOGATOTT A SZALONJÁBA, ÉS BEMUTATKOZÁS UTÁN MEGKÉRDEZTE AZ AKKOR MÁR A NEMZETKÖZILEG IS HÍRES INTÉZMÉNY VEZETŐJÉT: „ASSZONYOM, ÖNBEN MELYIK ROTSCHILD-ÁG LESZÁRMAZOTTJÁT TISZTELHETEM?” A VÁLASZ RÖVID VOLT: „TEKINTSEN CSUPÁN A DIVAT KIRÁLYNŐJÉNEK!”

Rotschild Kláráról a legkorábbi ismert kép az 1931-es esküvőjén (balra) készült. A násznép a Gellért Szállóban állt a kamera elé.

Több mint negyven éve halott már, de a legendák úgy, olyan hűségesen kísérik alakját, ahogy valamikor kicsi, Vogt nevű uszkárja követte gazdája tipegő lépéseit a Belvárosban. A kutyust a Vogue divatmagazin nyomán keresztelték el, és Jovanka Broz Tito ajándéka volt. A jugoszláv államelnök felesége ezzel is szerette volna kifejezni háláját a számára készített pompás toalettekért. És nem ő volt a szalon egyetlen, magas rangú diplomatafelesége: megfordult ott

110 Andrej Gromiko szovjet külügyminiszter, Franz Vranitzky osztrák kanclár és Reza Pahlavi iráni sah világ-szép hitvese is. Mi több, még a köztudottan puritán Kádár Jánosné is készült itt – valószínűleg a hatvanas évek végén – egy tisztaselyem kosztum. És akkor még nem szóltunk a korszak leghíresebb színésznőiről, Horthy Hannáról, Házy Erzsébet opera-énekesnőről, Tolnay Kláiról, Psota

Gervay Marica színésznő éjszakai ruhapróbán (jobbra) a Rotschild-divatsalonban, amelynek ismertségét egy botrányos per alapozta meg (lent: Edelsheim Gyulai Lipótné fekete selyem, kazakos toaletteben)

Irénről, Töröcsik Mariról, Halász Juditról vagy a világhírű szovjet filmcsillagról, Tatjana Szamojlováról.

És hogyan is maradhatott volna ki a sorból az Amerikában élő Gábor Zsazsa, aki a legenda szerint nem akart fizetni a ruhákért, de hazautazása után a tőle megszokott stílusban azt kürtölte szét, hogy őt Budapesten csúnyán lenyúlták, becsapták.

Sokan vélik úgy, hogy a vörös divatdiktátorként is emlegetett Rotschild Klára a szocialista divattörténelem talán legnagyobb rejtélye. A történet valamikor

az 1950-es évek legelején az állami konfekcióipar megteremtésével kezdődött, és lényegében csak a hatvanas évekig finomodott annyira a helyzet, hogy a vásárlók nyolcvan százaléka elégedett lehessen a késztermékkel. A „Rotschild-jelenség” éppen ezért különösen izgalmas: hogyan működhetett az apró termetű nőruha-tervező „birodalma” a diktatúrában? Annál is inkább kérdés ez, mivel Klára karrierje jóval a második világháború előtt, még az „antivilágban”, az „átkos” Horthy-korban kezdődött.

ÁLLÓCSILLAG A PÁLYÁN

Magáról úgy beszélt, mint aki egy „szabászszalonban látta meg a napvilágot”, arra célozva, hogy édesapja Rothschild Ábrahám (így, th-val) ismert úri, édesanyja, Spirer Regina pedig jó nevű nőszabó volt, akiknek szalonját a Belvárosban kedvelte a korabeli arisztok-

Rotschild Klára egyik legnagyobb sikere volt, hogy ő tervezhette Horthy menyének, Edelsheim Gyulai Ilonának az esküvői ruháját

rácia. Az 1903-ban született Klára már gyerekkorában addig tekergette a babáin a maradék kelmét, amíg nem sikerült valami extravagánsat alkotni a rongyokból – vagy lehet, hogy ez is egy legenda? A későbbi divatdiktátor állítólag sem rajzolni, sem varrni nem tanult meg, sikereinek egyik titka félelmetes vizuális memóriája lehetett. Munkatársainak ugyanis képes volt szóban felidézni, szinte „lerajzolni” a trendeket irányító nagy világcégek bemutatóin látott modelleket. Mindenesetre 1935 őszén már a pesti művészvilág egyik legprominensebb személyisége, a korabeli legolvasottabb bulvárlap, a Színházi Élet divatrovátának nagy hatalmú vezetője, maga Guthy Böske áradozott a frissen nyílt Rotschild Klára-szalorról, amely joggal lett a szülők vállalkozásának vetélytársa. Tegyük hozzá: a sikerhez nem csupán a jól csengő Rotschild név, de egy igen szomorú történet is hozzájárult.

1930 és 1933 között a sajtó gyakran foglalkozott a Rotschild kontra Somogyi perrel, ami sokat megmagyaráz a di-

vat koronázatlan királynőjének későbbi életéből és halálának körülményeiből. Történt ugyanis, hogy 1930-ban Klára megpróbálta behajtani a „közveszélyes” milliomosként és „botránygavallérként” emlegetett Somogyi Pál Károlytól a felgyülemlett adósságát. A férfi fizetés helyett azonban agyba-főbe

*Sem rajzolni, sem varrni
nem tudott, de bámulatos
memóriával bírt*

verte a fiatal nőt. Ez annyira megviselte Klárát, hogy öngyilkosságot kísérelt meg: megmérgezte magát. (Megmentették, de hosszú pszichiátriai kezelésre szorult, ahogy ez idegkimerültsége miatt később is előfordult vele.) A pert mindenesetre megnyerte, a botrányból kárpótlásként megítélt pénz és ismert-

ség pedig megalapozta a Belváros szívében megnyitott szalon sikerét. Rotschild Klára ráadásul máshoz is értett: a pénz és ismertség mellett a szalon a gyorsaságával és a nemzetközi összetételben olcsóbb áraival méltán vívta ki a magyar és külföldi arisztokrácia nőtagjainak az elismerését. A korabeli „leading lady” közé – így hívták a kor stílusikonjainak számító szépségeket – olyan nagy nevek tartoztak, mint Apponyi Geraldine – I. Zogu albán király későbbi felesége – vagy az Edelsheim Gyulai család nőtagjai. A szalon második világháború előtti történetének legnagyobb sikerére Horthy Miklós családjá-

hoz kötődik: itt tervezték a kormányzó menyének, Edelsheim Gyulai Ilonának az esküvői ruháját, amelyet a ceremónia előtt a Váci utca egyik virágüzletének kirakatában állítottak ki, és a korabeli sajtó tudósítása szerint „amíg kint volt, rendőrnek kellett fenntartania a rendet, olyan tömegek bámulták.”

A világháború után sem szűnt meg a szalon csillogása, a Különlegességi Női Ruhaszalonnra átkeresztelt üzlet egy kis kapitalista Párizst csempészett a diktatúra szűrkeségébe (balra Bein Klára igazgatójával)

Nem véletlenül nevezték a szocialista Mata Harinak

Simonovics Ildikó divattörténész évtizedek óta foglalkozik a „Rotschild-jelenséggel”. A múlt évben megjelent, A vörös divatdiktátor alcímű könyve a legendákkal, rejtélyekkel és elképesztő történetekkel övezett életút állomásait mutatja be. Interjúalanyainak többsége személyesen ismerte a divat koronázatlan királynőjét, és őszintén vall arról, milyen volt Rotschild Klára a munkában, a magánéletben, és hogyan építette fel különleges birodalmát. Felidéződnek a korabeli újságcikkek, és ritkaságszámba menő fotók mesélnek egy kivételes asszony nem kevésbé kivételes életéről.

112 A sikerek mögött néha megint csak legendák állnak, a mítoszteremtésben maga Rotschild Klára is közreműködött. Évtizedeken át tartotta magát a híresztelés, hogy a magyar szalon tervezte Faruk egyiptomi király feleségének esküvői ruháját, ezt maga a tervező erősítette meg több ízben. Mindössze annyi valóságalapja lehet a dolognak, hogy valóban volt kapcsolat a szalon és az egyiptomi királyi család között, és 1938-ban, az esküvő évében Klára asszony járhatott Kairóban: legendás karkötője, amelyet mindig a bal csuklóján viselt, állítólag a király ajándéka volt. (És ha már a karkötőnél tartunk, azt is rebesgették, hogy kettő volt belőle, az egyik megmaradt, a másikat azonban a divatkirálynő megrögzött szerencse-

játékosként Nizzában vagy Monte-Carlóban veszítette el.)

A WUNDER – BUNDA

Már a vészkorszakban járunk, Rotschild Klára valószínűleg kitűnő kapcsolatainak köszönhető, hogy a zsidótörvények alatt is csupán átmenetileg volt – névleg – keresztény tulajdonosa az akkor már férjnél lévő asszony Glücksthalné Rotschild Kláraként vezetett szalonjának. Ungvári Tamás író – aki rokonságban állt Klarával – érdekes epizódban elevenítette fel gyermekkorának egyik legkülönösebb élményét, amikor 1943-ban tizenhárom évesen ugyancsak divatszabó szüleivel az akkor már megszállt Párizsba utaztak,

és velük ment Rotschild Klára is Balenciaga legújabb modelljeit megtekinteni. „Felszálltunk a vonatra. Hegyes-halomnál felvettük a sárga csillagot – Magyarországon akkor még nem kellett viselni – Párizsban meg levettük, bár nem lett volna szabad, csak ott nem vették ezt olyan szigorúan. (...) Emlékszem, tankok voltak a Champs-Élysées-n, de arra még jobban, hogy milyen szép ruhákat láttunk.” Rotschild Klára valószínűleg még ennél is élénkebben emlékezett a szép ruhákra, hiszen szinte memóriájába tudta vésni az öltözékeket. Nem véletlenül nevezték később szocialista Mata Harinak, hiszen a legbonyolultabb Givenchy-, Dior- és Nina Ricci-modelleket is képes volt egyetlen szemrevételezés után le-

Andrej Anatolij Gromiko szovjet külügy-miniszter felesége (jobbra kalapban) és a budapesti szovjet nagykövét neje is felkereste a híres szalont, amely a Váci utca egyik éke lett

koppintani, majd olyan plasztikusan leírni, hogy a lelkes munkatársak a legkisebb részletet is realizálni tudták a szabásasztalon. A kész műremekeket szinte gyermeki örömmel fogadta: „Bundaschön! Bundaschön!” – tapsolt karosszékében. Nem beszélt egyetlen idegen nyelven sem, de hallotta, hogy német vevői valahogy így lelkesednek, ha valami tetszik nekik („wunderschön”, vagyis csodaszép).

113

JOVANKA TEREBÉLYESDŐ BÜSZTJE

A világháború azonban őt is megtépázta. Bár szűkebb családjáé szerencsésen túlélte a vészkorszakot, férjét 1944-ben elveszítette. Ő maga egy védett házban élte túl az üldöztetést. 1949-ben üzletét ugyan államosították, mégis talpra tudott állni: valószínűleg mindig megtalálta a megfelelő kapcsolatokat. Bár az Államvédelmi Hatóság emberei megfigyelték, a jelentések nyugati újságírókról és a kliensekről szóltak, nincs nyoma annak, hogy esetleg „szívésséget” tett volna az elvtársaknak. Nevét 1956-ban említették először a korabeli sajtóban, a forradalom után, a kon-

A legendás C. R. monogram abszolút márkává vált

szolidálódó 1960-as években már annál gyakrabban szerepelt. 1957-ben még egy szépségverseny zsűrijében is feltűnt, Pátzay Pál szobrászművész, Ráday Imre, Bordy Bella színművészek és Gertler Viktor filmrendező társaságában. Az igazán nagy dobást azonban a szalon jelentette, amelynek tulajdonképpen a Különlegességi Női Ruhaszalon lett volna a tiszteességes, szocialista neve, mégis egy darabka kapitalista Párizst szimbolizált a Váci utcában. Homlokzatán vörösréz betűkkel csak annyi állt: Clara. Belépve valóságos időutazáson vehetett részt a vendég, a fogadóteremben minden olyan eleganciát sugárzott, mintha Rotschild Klára nem is boltvezető, hanem tulajdonos lett volna. De szimbolikusan az is volt: párizsi kirándulásait évente kétszer az állam fizette, ám ő, akárcsak Honthy Hanna, olyan sztáralűrőket vett fel, mintha a megelőző korban élne. Mindezt alighanem azért tehetette, mert az ország vezetői hamar rá-

jöttek: a divat nemzetközi nagyhatalom. A Clara szalonban készült darabok címkéjébe belevarrták a legendás C. R. monogramot, ami az 1960-as évek végétől abszolút márkává vált. Klára ugyanis párizsi összeköttetései révén – az állami valutakeretből – tudott divatos, modern és jó minőségű anyagokat és kellékeket hozatni; aligha véletlen hát, hogy a szalonjában, a Gundelben, esetleg a Gellért Szállóban, nemegyszer a Petőfi téri lakásának csodálatos kilátással bíró tetőteraszán megrendezett divatbemutatói jelentős társadalmi események lettek, ahol a kemény valutával fizető nyugati megrendelők mellett a kor legdivatosabb színésznői és táncdalénekesei is felvonultak. A modellek pedig komoly beszédtemát jelentettek: nemcsak az isteni Lollo, azaz Gina Lollobrigida magyaros motívumokkal hímezett nagystélyije hozta lázba a publikumot, de hasonló izgalommal meséltek Mary

Gábor Zsazsa (balra), Jovanka Broz jugoszláv „First Lady”, sőt a puritán életmódjáról híres Kádár Jánosné is a szalon vendégei voltak (lent: Mary Zsuzsi a híres „aligszoknyában” 1968-ban)

Zsuzsi miniruhájáról, amelyet az 1968-as legendás táncdalfesztiválra készített a szalon, ezzel szentesítve az „aligszoknyákat”, amelyeket a klasszikus ízlésű Rotschild Klára persze a divat elleni merényletnek tartott. A legtöbb legenda mégis Jovanka, a jugoszláv államelnök, Joszip Broz Tito felesége köré szövődött. Állítólag mellszobrát küldték el a szalonba, a márványt maga Ivan Mestrovic mester faragta ki. A legenda persze megint csak legenda, hiszen egy márvány büsztre nem lehet ruhát próbálni. Volt viszont egy méretre készített Jovanka próbababa, amelyet később vatelinnal kellett kitömködni, hogy a varrónők lépést tudjanak tartani az édességkedvelő,

A divat magyar nagyszasszonyán 1971-ben fogimplantációt hajtottak végre, ám a rosszul beültetett fogsor kilökődése iszonyatos fájdalommal járt, és hiúságán is óriási csorbát ejtett

hízásra hajlamos asszony méretváltózáisaival.

BÚCSÚLEVÉL NÉLKÜL

Klárát – aki szinte csak a munkájának élt – imádták a munkatársai. A Rotschild-manökenek közé bekerülni igen nagy rang és megtiszteltetés volt. De cserébe mindent alá kellett rendelniük a szalon szabályainak. Előnyt élveztek a nyelveket beszélő, viselkedni tudó, művelt „úrilányok”, közöttük volt a bájos mosolyú Patz Dóri, az éteri megjelenésű Pogány Klári, a kreol szépségű Csató Mari, a későbbi Windischgraetz hercegnő, Gottesmann Kati. No meg Kállay Kati, akit a legendás fotóriporter, Norman Parkinson vá-

A Rotschild-szalón fénye kitartott a rendszerváltás utánig. A gyönyörű ékszerkardigán (alul) a divattervező életét bemutató kiállításon volt látható idén a Nemzeti Múzeumban.

lasztott modelljei közé 1967-ben a Life-ban megjelent riportjához. A következő generációból többek között Tálas Kati, Schmidt Bea és Pataki Ági került be a nagy csapatba, utóbbi eredetileg spanyol tolmácként dolgozott, őt személyesen „Klári néni” fedezte fel a szervezők között: következő bemutatóján már Ági öltötte magára minden divatbemutató utolsó, záró modelljét, a legendás mennyasszonyi ruhát. Ilyenkor a manöken kezét fogva meg-

jelent maga az idős korában is rendkívül ápolt, naponta fodrászhoz járó, fehér haját olykor rózsaszínű vagy kékes árnyalatúra festető tervező: a közönség tapsolt, ő pedig élvezte a sikert. Ezért olyan nehéz elhinni, hogy 1976. november 13-án, élete 73. évében kivetette magát hete-

115

dik emeleti lakása konyhájának lighthófra néző ablakából. Sokan kétségbe vonták, hogy öngyilkos lett. De a körülmények azt mutatták, hogy csakis így történhetett. Hosszú időn át sokat szenvedett sikertelen fogbeültetése miatt, és ez a kudarc egy végtelenségig hiú asszony számára szinte elviselhetetlen volt. Ráadásul régről megvolt szuicid hajlama, és még arra is gondolhatunk, hogy „nagy öregként” megérezhette: vetélytársai megpróbálják kiszorítani a pályáról. Búcsúlevelet nem hagyott hátra. Csak számtalan legendát, amelyek mind a mai napig éltek kivételes emlékét. ◀◀

7 HALÁLOS divattrend

„A SZÉPSÉGÉRT MEG KELL SZENVEDNI!” – TARTJA A MONDÁS, AMELYHEZ AZONBAN ELFELEJTIK HOZZÁTENNI, HOGY AZ EMBEREKNEK, AKIK ŐSIDŐK ÓTA PRÓBÁLNAK LÉPÉST TARTANI AZ ÉPPEN AKTUÁLIS TRENDKEL, NEMEGYSZER AZ ÉLETÜKBÉ KERÜLT A DIVAT KÖVETÉSE.

GÚZSBA KÖTÖTT KÍNAI LÁBAK

116 A kínai nők életét több mint ezer éven át keserítette meg egy szörnyű kínokkal terhes szokás: az úgynevezett láb-elkötés. A X. századtól a XX. század elejéig divatozó testtorzítás során a női lábakat egy többméteres szövetdarabbal gyakorlatilag gúzsba kötötték, hogy minél kisebbnek látszódjanak, és lótuszvirág formájúak legyenek, ami a kínai kultúrában az erotikus varázst testesítette meg. A láb elnyomórítása a jólétet szimbolizálta. A fiatal hölgyek – miután levágták lábkörmeiket – először megmártóztatták lábfejeiket egy ecet, vizelet és gyógynövények keverékéből álló oldatban, majd a lábujjakat behajlították, s átkötötték egy akár 3 méter hosszúságú szövetdarabbal, amelyet

heti 2-3 alkalommal (a tehetősebbek naponta) cseréltek. Eközben a lábujjak csontjai lassan eltörtek, beékelődtek a talpba: a láb pedig a végletekig eldeformálódott. Szörnyű belegondolni, hogy az első beavatkozásra 4–9 éves korban került sor, s állítólag 2-3 év múlva már elérték a kívánt lótuszformát.

Az 1912-ben betiltott hagyomány hajnalán még csupán a magasabb társadalmi osztályoknál (elsőként a császári udvarban) terjedt el e szokás, azok között, akik lényegesen könnyebb életvitelük miatt megengedhették, hogy elnyomorított lábaikat ritkán használják. Egy évszázad elteltével azonban a női társadalom jelentős részében hódított már a láb-elkötés,

amelynek hiánya igencsak „parasztosnak” hatott. A szegényebb, földeken dolgozó leányok ugyanis nem engedhették meg a kis – olykor 7-8 centiméteres – lábakat, amik a poklot jelentették volna munka közben.

A végtag deformálását sokszor a férfiak kényszerítették ki, akik általában nem is látták mezítelenül a nők lábát, csupán a pöttömnyi selyemcipellőt. A fájdalmas eljárás következtében a kínai hölgyek lábujjaiban megszűnt a vérkeringés, üszkösödés, vérméregzés, sőt a lábak teljes elrothadása fenyegette őket. Egy becslés szerint körülbelül 10 millió nő eshetett át testének ilyenfajta megnyomorításán, tíz százalékuk pedig bele is halt e sajátos divatba.

2

FULLASZTÓ FÜZŐ

118

A fűző évszázadokon át népszerű volt a nők, de még a férfiak körében is. A szebbik nem tagjainál az alak kiemelésére, a férfiaknál pedig a tartás tökéletesítésére, és nem utolsósorban a pocak elrejtésére szolgált. Minden korban más és más volt a fűződivat, de különféle alkalmakkor vagy időszakokban, például terhesség idején, lovaglaskor, utazáshoz vagy bálon is eltérő fűzőt viseltek.

A kortársak által hasznosnak és kifejezetten nőiesnek tartott, ám rendkívül ellentmondásos ruhadarab népszerűsége a XIX. században érte el a tetőpontját, habár nem kevés kellemetlen

mellékhatása adódhatott. Korlátozta például a szabad mozgást, emésztési zavart, légzési nehézségekből fakadó ájulásokat, székrekedést okozott, sőt még a belső vérzést és a szervek károsodását is előidézhette. Az „elnyomás” szimbólumává váló fűzők ellen ágáló feministák szerint gerincferdülést is okozhatott, ráadásul az első időkben halcsontokkal, később acélal merevített fűző olykor felhorzsolta a nők bőrét, és a sebek gyakran végzetesen elfertőződtek.

A derékméretet akár negyven centiméterre is összeszoríthatta a homokóra vagy darázsderék elérését szolgáló fűző, ami a mai 90-60-90-es női ideáltól igen messze állt. Egyes tanulmányok szerint a ruhakiegészítő miatt 15-35 kilogrammnyi nyomás nehezedett a törzsre, a tüdőkapacitás pedig a légzőszerv alsó lebenyeinek összeszorulása miatt jelentősen csökkenhetett.

Már a fénykorszakában heves vitákat gerjesztett az orvosok között is a fűző

viselése és annak egészségkárosító hatása. Számos pletyka keringett halálos mivoltáról, a szöbészédek szerint a túlon túl szorossra húzott fűző miatt 1859-ben egy fiatal lánynak a bordái átszúrták a máját, míg 1903-ban egy 42 éves asszony halt meg annak következtében, hogy a fűzője hirtelen elpattant, és az acéltartók belefúródtak a szívébe.

Meg kell említenünk azokat a történeteket is, akik szerint a rendeltetésszerűen használt fűzőkkel kapcsolatos, halált emlegető negatívumok csupán mítoszok, és a hosszú távú egészségkárosító hatásai olyan, XVIII–XIX. században élt orvosok szakvéleményén alapulnak, akiknek értekezéseit egytől egyig megcáfolta a modern orvostudomány. Bár a ruhadarab még ma sem kopott ki teljesen a divatból, a XX. században a melltartó elterjedése révén jelentősen visszaszorult a használata. (A témáról bővebben Dosszié rovatunkban olvashat.)

3

ÉGŐ
KRINOLIN

A fuldokló hölgyeket a korszakos divat deréktól lefelé sem kímélte. A XVIII–XIX. században elterjedt krinolin célja gyakorlatilag az volt, hogy a hosszú szoknyák harang alakú, széles formáját biztosítsa, amit lószőrrel, valamint kemény, alig hajlítható acélhálózattal értek el. Eltekintve a kényelmetlenségtől, valamint attól, hogy a ketrecszerű ruhadarabban még az olyan hétköznapi feladat, mint a leülés is bonyolalmakkal járt, az a broncs halálos veszélyekkel is fenyegetett.

A korabeli divatdiktátorok valószínűleg nem gondoltak bele, hogy a heves szélrohamoknál kvázi vitorlaként funkcionáló szoknyába belekapó szél

könnyedén felboríthatja a hölgyeket. Többször is megtörtént például, hogy a meredek partszakaszon vagy mólón sétáló nőket egyszerűen a tengerbe fújta a szél. Nem egy esetben pedig az újságok arról számoltak be, hogy a krinolinok ruhái belekabalyodtak a lovas kocsik küllői közé. A legextrémebb esetben alighanem Henry Wadsworth Longfellow amerikai költő feleségével történt meg 1861-ben. Az asszony házi könyvtárukban egy asztal mellett éppen pecséteket készített a gyermekeivel, amikor felte-

hetőleg a gyertya lángja belekapott a krinolinjába, és pillanatok alatt lángba borította azt. Férje hiába rohant, hogy eloltsa a tüzet, vagy megszabadítsa nejét a ruháitól, a krinolin szorítása nem engedett, szerencsétlen Fanny belehalt a súlyos égési sebeibe. 1863-ban pedig a chilei Santiagóban egy templomtűz során több mint kétezren veszítették életüket, ugyanis – bár a templomajtó nyitva volt – a széles szoknyájú asszonyok közül csak kevesen és igen körülményesen tudtak kimenekülni.

Habár a nyugati kultúrában ma a napbarnított vagy a mesterségesen szoláriumban beburnított bőrt tekintik vonzónak, a korábbi századokban a hófehér arcbőr volt a sláger. Mindez a felsőbb társadalmi rétegek kiváltsága volt, ugyanis például, aki a földeken, a tűző napon dolgozott, ritkán őrizhette meg a „szépségét”. Az ókortól kezdődően körülbelül az 1920-as évekig a halvány, sápadt bőr elérése érdekében a nők különböző praktikákhoz folyamodtak, amelyek nemegyszer végzetesnek bizonyultak.

A testfelületre kent, ecettel kevert, ólomércet, időnként arzént is tartalmazó fehéritőoldat nem okozott ugyan azonnali halált, de a szert használók lassú mérgezés áldozatai lettek – így például maga I. Erzsébet (1558–1603) angol királynő is, aki himlő okozta bőrhíbeit igyekezett eltüntetni.

Ő emelte divattá a fakó bőrszínt, ránk maradt portréiról majdhogynem egy porcelánbaba képe köszön vissza. Hogy sminkje teljes legyen, arccsontjainak pirosposzsgás mivoltát és ajkainak színét higanytartalmú cinóberfestékkel imitálta.

A különféle fehéritőszerek használatának egyebek mellett émelygés, fejfájás, étvágytalanság, hányinger, álmatlanság, zavartság, paralízis, valamint rothadó fogak voltak a következményei. A kozmetikai ólommérgezés egyik első dokumentált áldozata az 1760-ban, mindössze 27 éves korában elhunyt ír származású nemesasszony, Maria Gunning, Coventry grófnéja volt, aki híressé lett hófehér bőrével. Habár bizonyítottá vált, hogy a fehérség elérése érdekében használt oldat hosszú távon halálos, a trend sokáig nem változott, és a készítmények sem újultak meg.

5

GYILKOS
GALLÉR

121

Bár a listánkon szereplő legtöbb divattrendet a nők követték, a magas nyakú merev gallér a XIX. században a férfiak „kiváltsága” volt. A kor felfogása szerint az erős férfinyak ellenállhatatlanabb és nagyobb szexuális potenciált rejtett. A szinte kivétel nélkül mindig fehér színű gallért szecsekkel erősítették az inghez.

A kiegészítőt gyakran „apagyilkosnak” nevezték, ugyanis több esetben halált, pontosabban fulladást okozott, amikor a viselője egy-egy éjszakai mulatozás után már nem tudott megszabadulni tőle elalvás előtt. Mikor az

ittas feje előrebukott, a keményített gallér elszorította a levegő szabad áramlásának útját. Olykor pedig más módon okozott halált: a fő nyaki ütőér vérellátását tette elégtelenné a nem egyenesen tartott fej és a merev nyakú gallér kombinációja, aminek eredményeképpen az agy nem kapott elég oxigént.

A New York Times 1888-ban „Megfojtotta a gallérja” címmel hozott címlapján egy történetet. Egy bizonyos John Cruetzi holttestére bukkantak egy parkban az ott sétálók, akik először azt hitték, csupán alszik az úr,

ugyanis egy padon ült, a feje pedig előre hanyatlott. A halottkém megálapítása szerint a férfi felönthetett a garatra, és valóban egyszerűen elaludt a padon ülve, ám a merev nyakú gallérja – miközben feje lebukott – egyszerre szorította el a légcsövét, és csökkentette a vérellátását. Fulladás és gutaütés jeleit egyidejűleg lehetett észlelni a testen. Hasonló eset volt, amikor 1912-ben a William F. Dillon nevű férfit emésztési zavar kínoztta, aminek következtében megduzzadt a nyaka, a gallér pedig lassan megfojtotta.

A XVIII–XIX. század fordulóján pikáns divat hódított Európában: a muszlinszövet, amely még a XVII. században jelent meg az öreg kontinensen. (Elsőként Moszul városában láttak ilyet az európai kereskedők, ezért nevezték el így, azonban a szövet kelet-indiai eredetű.) A főként fehér színű, jól szellőző, ám igen áttetsző és sokat láttató finomszövésű anyag praktikus volt a forró égövi országokban, ám a mérsékelt éghajlatú területeken élő nők egészségét veszélyeztette. Ebben a néhány évtizedben a fűző kevésbé volt elterjedt, helyette a test természetes alakjának kidomborítása számított divatosnak. A leheletvékony muszlinból készült ruha alatt a szebbik nem tagjai csak egy vékony, testszínű selymetrikót viseltek, és gyakran mezítláb jártak-keltek a házban. A téli hónapokban rendezett bállok után a fiatal lányok tömegével lettek náthások, felfáztak, nem kevesen tüdőgyulladást is kaptak. A felelőtlen öltözködési trend miatti megbetegedést „muszlinbetegségnek” nevezték el.

Nem segített a halálos divatot visszaszorítani a forradalmi Franciaországban hozott törvény sem, amely a fényűzést korlátozandó kimondta: egyik ruhadarab sem lehet 3,5 kilogrammnál nehezebb. Nos, a muszlinanyag nem volt az – 1803-ban állítólag emiatt tört ki Párizsban a híres influenzajárvány. Az egészségtelen divatnak Napóleon vetett véget, aki betiltotta az indiai batiszt és a muszlin behozatalát. Ezzel a lépésével a francia császárnak nem csupán a lyoni selymgyártást sikerült felélénkítenie, de a fiatal francia lányokat is megmentette a muszlinruhák okozta kórságoktól, sokukat a haláltól.

VELENCEI MAGAS TALPÚ

Tehénpata – így csúfolták a Velencében a XV. századtól a XVII. század közepéig divatos, fából vagy parafából készült „holdjáró” cipőt (korabeli nevén: chopine), amelynek eredeti célja az volt, hogy a nők ruhái a sáros, szemetes és szennyes utakon is tiszták maradjanak, s nem mellékesen viselőjét kiemeljék a többiek közül. Az itáliai cipőkészítők, illetve a megrendelők egy idő után azonban elvetették a súlykot, s a kulturális, valamint a társadalmi és anyagi helyzetet hirdető talpak akár az 50-60 centiméteres magasságot is elérhették.

A chopine-t – amelybe papucszerűen felülről lehetett cipőstől belebújni – főként a gazdag patrícius nők hordták.

Az ingataggá váló, sétálgatásukkal igencsak komikus hatást kiváltó arisztokrata hölgyek ezt követően nemcsak átvitt értelemben, hanem szó szerint is kedveseikre, valamint a szolgálóikra támaszkodva tudtak csupán haladni.

Az egyesek szerint Spanyolországból származó, néhány városban egyébként súlyos parafahiányt okozó, Észak-Európát pedig szinte teljesen elkerülő hóbotot végül betiltották, ugyanis több áldozatot is követelt. Az akárcsak pillanatokra magára hagyott asszonyok könnyen felborultak, a balesetekből még halálos kimenetelű tragédia is lett, több állapotos hölgy pedig elvetélt.

A magas sarkú cipő „primitív” formáját az egyház egyébként támogatta, mondván, ebben a nők nem tudnak táncolni, amely tevékenység időről időre az erkölcstelenség netovábbjának számított. Az egyház erkölcscsőszői azonban csalatkoztak reményeikben, a szebbik nem kitartó képviselői ugyanis a tehénpatában is megtanultak táncot lejtetni.

Álom a föld mélyén

TITOKZATOS ÓRIÁSHORDÓK PEST-BUDÁN

Gombos Zoltán kertészmérnök 1965 nyarán elindult a tabáni Váralja utcán Bajusz Gyula bácsival, a földmunkagép-kezelők művezetőjével, hogy szemügyre vegyék a másnap eltolandó föld- és romrétegeket. Megpillantottak valami fura, csálé fedlapot. Alatta feneketlen üreg volt. Egyikük sem mert lemenni. Pár nap múltán barlangászok egy tizenkét méteres létrával ereszkedtek le a legalább 30 méteres pincébe, amely tele volt földdel és törmelékkal, a legalján pedig megláttak egy irdatlan nagy, teljesen ép vörösmárvány hordót.

Erre már a régészekről a borászokig összefutott mindenki. Kiásták valahogy a homloklapját, amelyen ez vált olvashatóvá: „Quercu ferro munita durabilis opus nobilis Carolus Mayerffy invenit posterorum comodo operas agente mart aprili 1826 urnae 300”. Azaz: A vassal megerősített tölgynél tartósabb művet nemes Mayerffy Károly talált fel az utódok javára, a munkát 1826. március–áprilisban végezték, ürtartalom 300 [akó]. A furcsa hordót megmérték: 281 hektoliteres volt.

A járatokat feltárva kiderült, hogy a pincének az igazi bejárata az Attila út 21. felől van. A Dél-budai Vendéglátóipari Vállalat még azon a télen nekifogott egy borozó kialakításának, de rögtön félbe is hagyták, a pince ma is szinte járhatatlan.

Mayerffy itt minden

Mayerffy Károly (1786–1871) bajor származású pest-budai dinasztia szülötte. Franz Mayer serfőzőmester fiainak neve 1786-tól „magyarosodott” meg, akkor kapott a család nemességet „nagyrevi” előnévvel. Az ötből a leghíresebb – Ferihegy névadója – Mayerffy Xavér Ferenc (1776–1845), akinek pestszentlőrinci mintagazdaságát az 1814-es császárlátogatáskor I. Ferenc osztrák császár, III. Frigyes Vilmos porosz király és I. Sándor orosz cár is megtekintette. Budai birtokaiból adományozott öt holdat Schams Ferencnek a Gellért-hegy olda-

lában létesítendő vincellériskola – a Kertészeti Egyetem őse – céljaira.

Bevilaqua Borsody Béla A magyar serfőzés történetében (1931) egész fejezetet szentelt a családnak. Surányi Miklós 1935-ben annak alapján írta A nemesi címer című regényében: „Ebben a virágzásnak induló városban alig volt olyan utca, vagy tér, amelyben a Mayerffyak keze nyomát ne hirdette volna valami intézmény, üzlet, iparvállalat, vagy legalább egy fa, amelyet a pesti szépítési egyesület szellemében valamelyik Mayerffy ültetett. A Dunán Mayerffy-hajók jártak, a korcsmákban Mayerffy-féle bort és sört árultak, a fuvarosok valamelyik Mayerffytól vásárolták nagycsontú, erős, kövér lovaikat, a mészárszékekben az ő pusztáikról

vagy bérleteikről való hízott marha húsát vágták, a gyapjúkereskedők a Mayerffy-féle juhászat számadóitól vásárolták a gyapjat, a házakat Mayerffy Károly kemencéiből szállított téglákkal rakták fel, a pesti kovácsmesterek céhe, valamint a kocsigyártók szintén bevásárolták maguk közé az egyik Mayerffyt, mivelhogy Károly úr kovácsműhelyt és kocsigyárat is berendezett. (...) A malmok Mayerffy-féle búzát őröltek, a kofaasszonyok a közeli Mayerffy-kertekből való gyümölcsöt és zöldséget árultak és a pesti polgári céllövő cég lelke Mayerffy Ferenc úr volt, akinek a polgárság a maga részéről nyerhető legszebb kitüntetést – a főlovászmesteri oklevelet is – átnyújtotta.” Károly ingatlanokkal rendelkezett Budán is – például az Attila utcai házzal és egy jókora sashegyi szőlővel –, de azt is tudni, hogy 1826-tól ő volt Temes vármegyében Landerer Lajos fűskúti birtokainak kezelője, 1840-ig pedig a temesvári kincstári sörház bérlője. Három gyerekéből Károly a szabadságharc után száműzetésben, várfogságban szenvedett. Landerer is hosszan kényszerült bujdosni, nem is annyira a 12 pont meg a Nemzeti dal, hanem a bankönyomda miatt. Végül temesi birtokán húzódott meg, ahol 1854 februárjában meghalt, Mayerffy pedig már 1853-ban mint „a Landerer Lajos-féle ingatlan vagyonok és tartozások átvevője” szerepelt egy hirdetményben.

Bort márványba, bort!

Térjünk vissza a hordóhoz! Feltalálója 1827-ben így mutatta be azt egy könyvecskében németül és magyarul is – minő véletlen – Fűskúti Landerer Lajos betűivel: „Előterjesztése azon Hasznoknak, melyeket a’ Márvány-Hordók a’ Fa-Hordókhoz képest ajánlanak.” Írásában a találmány előnyei között kiemelte, hogy abban „ezer esztendőig” eláll a bor, ám azt is elismerte, hogy szállításra alkalmatlan. A hordó kivitelezője Áprili Márton süttöi kőfaragómester volt, aki 1825 ősztől vagy fél esztendeig dolgozott rajta.

A kortársak csodájára jártak. Széchenyi is följegyezte naplójában, hogy 1828. szeptember 5-én megtekintette. Másfél évszázaddal később Buza Péter (a Budapest folyóirat 1982. áprilisi számában)

részletesen írt az unikális bortárolóról: „A félhengert formázó tartály alapja – mely a kőzúzalékkal egyenletesre döngölt földön nyugszik – négy egymáshoz illesztett részből áll. Teljes területe négyszer két és fél méter. Magassága két méter nyolcvan centiméter. Kerületén 14 »kődonga« simul egymáshoz.” Mayerffy ugyanakkor még ennél is nagyobb hordóról álmodott. Tervét 1833-ban a Honművész ígígyen harangozta be: „Pesthez közel Mayerffy Ferencz ur olly nagy szőlőkertet ültetett, mely talán leg nagyobb leend egész Európában, mivel mintegy 400 holdnyira fog terjedni, 's közép termésakor mintegy 24,000 akó bort fizethet. Ugyan ezen kert mellett egy iszonyú pinczét is épített, melybe több fér 50,000 akónál. Ezen jeles gazdának öccse nem sokára Európában a' leg nagyobb hordónak birtokosa leend, mely márványból készül, 's 4200 akó bor fér bele; nagy része már készen vagyon.” A következő évben a Garasos Tár beszélyírója is – bár kérdőjellel – megemlékezett róla: „s még néhány száz akós márványhordóban sétáltam Budán Mayerfi pinczeiben; azonban ez régibb eset, azolta ezer akós márványhordókat is készítete (?) Mayerfi.”

Itt a hordó, hol a hordó?

De hányat és hol? Legalább egyet ugyanott vagy a közelben? – tehetjük fel kérdéseinket. A Pesti Hírlap szerint 1844. március elején két óvatlan munkás halálát lelte benne: „A' Ráczvárosban Mayerffy ur pinczejében van egy roppant 3000 akós márványhordó, mely – lehuzatván belőle a' bor – megkényszeríteték; az egy fontnyi kénkögőzet már elpárolgottnak vélt vinczellér le szállt a' hordó teremnagságú öblébe, 's legott kábultan rogyott össze, két társa vígázatlanul sietett segítségére, 's hasonlólag elkábulva a' kénkögőtől, összerogytak, csak az utolsónak menteték meg élete, a' másik kettőt halva huzák ki a' hordóból.” A Honderű ugyanerről ugyanaznap kissé másként számolt be: „Mayerfi urnak krisztinavárosi házában egy nagy, mintegy 3–4 ezer akós márványhordója van, mely azonban több osztályokra, melyek' mindenikébe mintegy 300 akó bor fér, akkép van szakítva, hogy az egyes osztályok külön is használtathatok. Szükségessé lett tiszt-

toztatás vagy más kezelés végett a két suhancz e hordó' üres osztályába lebozsátkozék, ott nem vélt sírját lelendő. Ők ugyanis nem csak hogy már bortul elázva ereszkedének le a hordóba, hanem még oda is innivalót vittek le magokkal, minek azon szomorú eredménye lőn, hogy a hordóbani fojtóbb lég hozzájárultával eszméletüket elveszték s megfúlhattak.” Nos, hogy az Attila út meddig Tabán és mettől Krisztinaváros, az Pestről nézve sokaknak ma is mindegy, nekünk viszont fontos lenne tudnunk, hogy az ismert óriáshordónak hol lehetett a még nagyobb testvére. Bevilaqua Borsody Béla a Budai Naplóban 1930-ban a „dunaparti” Mayerffy-ház pincéjét emlegette, mint ami a családi címerrel ékesített hatalmas hordóról volt híres.

Kőbányán viszont, ahol Mayerffy Ferencnek voltak birtokai, megvan annak hasonmása, amelyet Szablyár Péter írt le pár szóban 2004-ben az Élet és Tudományban: „[a felhagyott kőbányákat] borkereskedők bérelték vagy vették meg. (...) Erre emlékeztet egyebek között egy mives, márványból faragott homloklapú, járható méretű boroshordó a Kőbányai Könnyűfémmű Petrőczy u. 4. szám alatti pinceraktárában. A fóliatermékek gyártásához szükséges segédanyagok raktározására használt, óriási szelvényű (akár kamionnal is bejárható!) pince bejárata közelében alussza Csipkerózsika-álmát ez a bortörténeti kuriózum, amely pesti ikertestvére a budai Váralja utcai Mayerffy-féle márványhordónak.” Jó lenne felébreszteni őket. ◀

A Mayerffy-család címere.

WWW.DIGITALSTAND.HU

Herczeg Renáta

Erdei tündérház a bozótfüggöny mögött

GALGAMÁCSA KIRÁLYI VADÁSZKASTÉLYA

**A Gödöllői-dombság
vadban gazdag ecskendi
erdőjének sűrűjében, Kálló
és Galgamácsa között,
de inkább utóbbihoz
közel egykor kápolnára
emlékeztető királyi
vadászcastély rejtőzött.
Az épület, mint egy erdei
tündérház a semmiből
emelkedett a sűrűben,
majd amilyen gyorsan
elkészült, olyan hamar le is
pusztult. Története mesébe
illő, látomászerű lehetett
volna, ám a falakat az „erdő
boszorkányának” átka
sújtotta, és egy rossz ígézet
szállta meg.**

A XVIII. században Grassalkovich Antal által épített gödöllői pazar kialakítású barokk kastélyt a kiegyezés után a magyar állam adta koronázási ajándékkul a császárnak és feleségének. Felújították, és fejlesztették a környékét. Mivel Ferenc József kedvelte a vadászatot, a vadban gazdag területre egy kisebb vadászcastélyt álmodtak a magyar urak azzal a nem titkolt szándékkal, hogy az uralkodó több időt töltsön Magyarországon, s így talán jobban megkedveli birodalmának ezt a területét és a magyarokat is.

Das ist ein Skandal!

Az építkezés levezénylésével Lónyay Menyhért pénzügyminisztert bízták meg, aki a legnagyobb titokban irányította a munkákat, s csak akkor jelentette be a császárnak és a nagyközönségnek a vadászcastély felépültét, amikor az elkészült. 1870-ben a bozótból font

„bársonyfüggöny” széthúzása után azonban elszabadultak az indulatok. Nagy volt a megdöbbenés, s a remélt óriási öröm helyett hatalmas botrány kerekedett az ajándék körül. Az akkori ellenzék elsősorban a vadaskert kisajátítási eljárását nehezményezte, az építész pedig a kastély stílusát nem találta megfelelőnek. A végső döfés Őfelségétől érkezett, a császár ugyanis kijelentette, hogy ilyen botrányokkal terhelt épületbe ő sosem fog ellátogatni. Ferenc József természetesen többször vadászott az erdőben, tudósítások szóltak a különleges trófeákról, amelyek a gödöllői lakosztályát és a lépcsőházát díszítették, de az ékszerdobozként csillogó vadászcastélyban tartott vacsorákról nem esett szó, így feltételezhetjük, hogy a koronás uralkodó betartotta ígéretét. Felesége, Erzsébet császárné bár néha megpihent itt, de hiába voltak ónémet stílusban berendezve termei, nem érezte magát otthonosan bennük.

Az épületet Schulcz Ferenc pécsi építész tervezte romantikus stílusban. A német-osztrák katedrálisok ihlette kéttornyos főhomlokzatát a pompát sugárzó gótizáló hármablakok, lépcsős oromzatok, kis fatornyok, karéjos ablaklezárások tették túlzóan mesterkéltté. A hátsó homlokzat pedig a maga egyszerű favázas szerkezetével a svájci vadászházakat próbálta megidézni, továbbá törekedtek az olcsóbb megoldásokra, falazatát polikróm téglából rakták, amelyet sokszor a kőművesek maguk faragtak késsel simára. Ez a ket-

129

Ahol a Habsburg is megbotlik

A csigalépcsővel összekapcsolt többszintes belső alagsorban a kiszolgálóhelyiségek kaptak helyet: konyha, raktár és a lovászok pihenői, a földszinten pompás ebédlő a hozzá tartozó zárt erkéllyel, szobákkal, az emeleten

*Gazdagon
terített asztal
a föld alól*

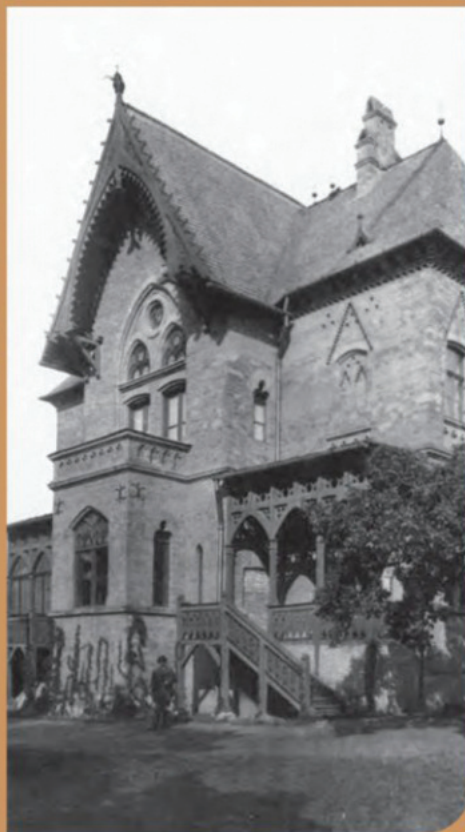
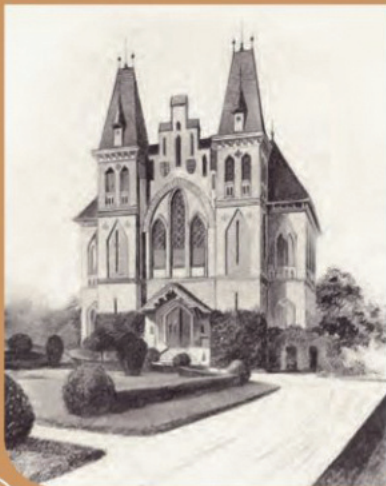
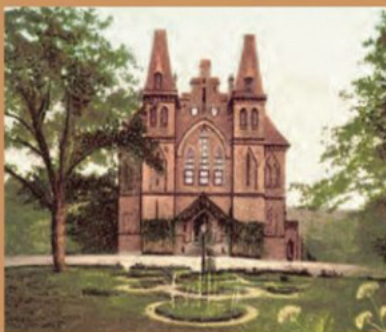

a csúcsíves boltozatú szalont ugyan-
csak kis szobák vették körül. Stornó
Ferencnek a 64 vármegyéről készített
színes címerai a magyaros reprezen-
tációt szolgálták, amit különböző va-
dászjelenetek freskói is gazdagítottak.
Igazi fejtörést okozott a helybeli
ácsoknak az építész elképzelése, hi-
szen az angol lovagvárakat megidéző
csúcsíves boltozat addig még nem ké-
szült hazánkban, így a galgamácsai
vadászcastély ebben úttörő lett. Egy
technikai újdonság pedig még felejt-
hetetlenebbé tette az ugyan ritkán,
de itt tartott lakomákat: az alagsor-
ból a teljesen megterített asztalt egy
étellift szállította a földszintre.
A szerkezet használatával el lehetett
kerülni, hogy a személyzet az étkezés
folyamán jelenlétével zavarja a lako-
mán részt vevő főúri társaságot.

A Habsburg-házból talán a legtöbb
időt a császár leánya, Mária Valéria
töltötte itt, aki szerette ezt a vidéket,
ifjúkorának nagy része Gödöllőhöz
és környékéhez kötődött, talán gyer-
meki képzeletét is megragadhatta az
erdei „házikó” varázsa.

A XX. század elején a Magyar Királyi
Erdőgondnokság kezelésében volt az
épület, amelynek az 1920-as évektől
a kiépülő új államfői hatalom repre-
zentálásában jutott meghatározó sze-
rep. Horthy Miklós és családja nyá-
ranta rendszeresen Gödöllőn (is)
tartózkodott, az uradalom területére
pedig a kormányzó a vadászházban
gyakorta hívott reprezentatív hazai
és külföldi vendégeket. A vadászház
„hazafias és erkölcsi” kötelességnek
minősült, ezért ebben az időben na-
gyobb élet folyt a kiskastély falai kö-
zött is. Egy ilyen alkalommal Habs-
burg-Lotaringiai József Ágost a
bokáját törte, így rossz emlékekkel tá-
vozott. 1938-ban az erre gyakorlato-
zó magyar katonák rendeztek az üres
épületben hatalmas murit, élvezve
annak minden pompáját.

1945-ben az elvonuló oroszok viszont
felgyújtották, ami a lángok martalé-
kától megmenekült, abból a lakosság
válogatott. Eltűnt az álom, eltűnt az
átok, csak egy vaddisznó által nemré-
giben kitúrt kandallótöredék jelzi,
hogy mélyen a föld alatt még folyta-
tódik az épület „tetemén” a tündérek
és boszorkák harca. ◀◀

A Z A G R E S S Í V K Ö Z L E K E D É S É L E T E K B E K E R Ű L H E T .

“Vezessünk óvatosan, legyünk türelmesek
és vigyázzunk egymásra!”

Bartal Tamás, vezérigazgató

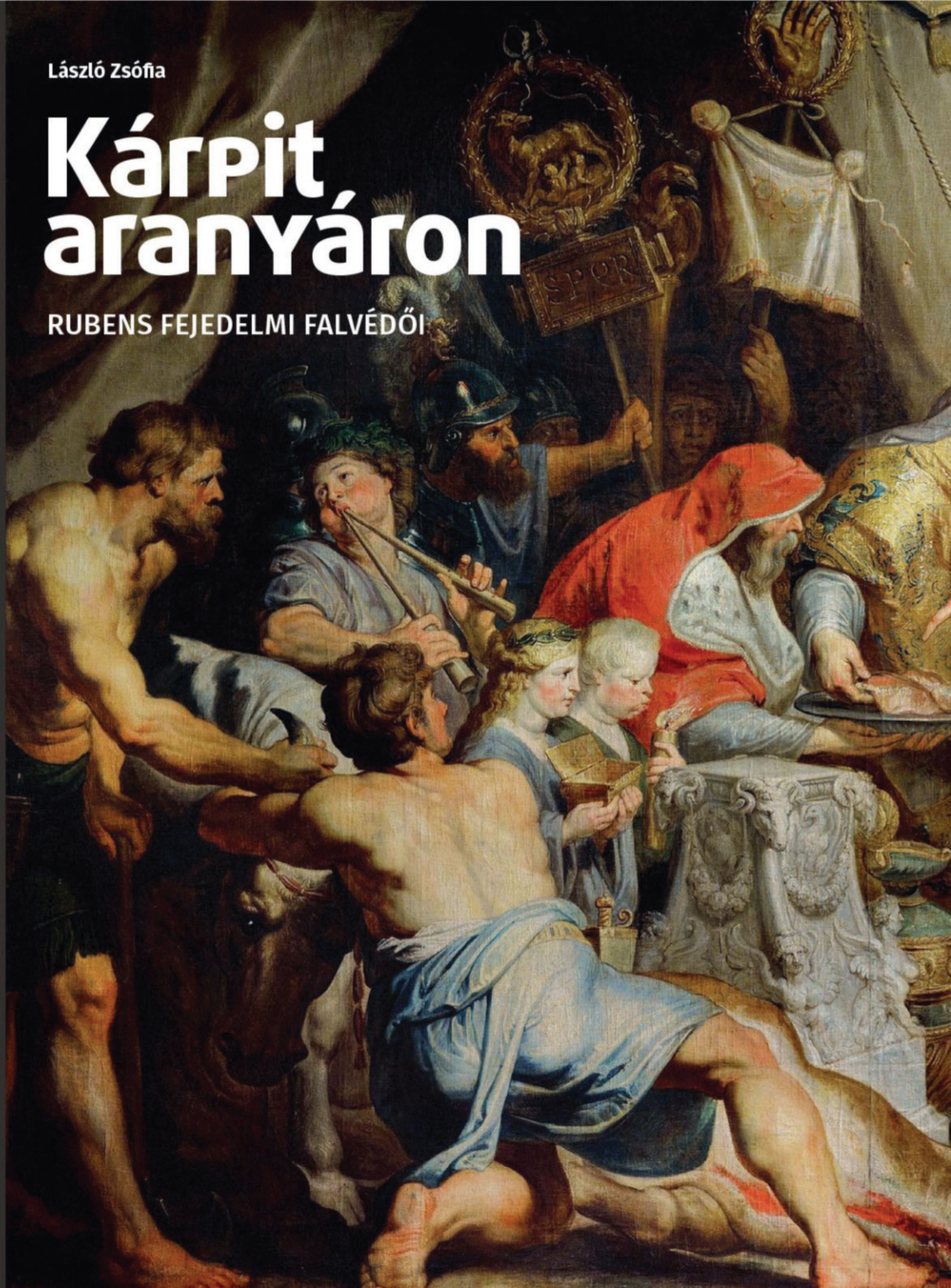
NEMZETI
ÚTDÍJFIZETÉSI
SZOLGÁLTATÓ ZRT.

László Zsófia

Kárpit, aranyáron

RUBENS FEJEDELMI FALVÉDŐI

PETER PAUL RUBENSNEK,

A XVII. SZÁZADI EURÓPA EGYIK LEGSOKOLDALÚBB ÉS LEGKERESETTEBB FESTŐJÉNEK NEM VOLTAK MŰVÉSZEK A FELMENŐI KÖZÖTT. NAGYAPJA ÉS NAGYBÁTYJA VISZONT KÁRPITKERESKEDŐ VOLT, ÍGY ALAPOS ISMERETEKSEL RENDELKEZETT A KOR LUXUSÁNAK SZÁMÍTÓ MŰREMEK KÉSZÍTÉSÉRŐL. GAZDAG FESTŐI ÉLETMŰVE MELLETT NÉMILEG HÁTTÉRBE SZORULTAK GOBELINJEI, PEDIG RUBENS ALAPVETŐ ÚJÍTÁST HOZOTT A KÁRPITOK TERVEZÉSÉNEK ÉS KIVITELEZÉSÉNEK FOLYAMATÁBA.

A flamand mester 1616 és 1635 között négy nagy kárpitsorozatot tervezett: az első Decius Mus római konzul történetét, a második Konstantin császár uralkodását, a következő az Eucharisztia diadalát, az utolsó pedig Akhilleusz életét mutatta be.

Ezeknek a műalkotásoknak a létrehozása óriási és messze nem egyszemélyes feladat volt: nagy létszámú csapat dolgozott együtt egy-egy projekten bonyolult logisztika alapján, így nem csoda, hogy igen borsos árat kellett fizetnie annak, aki ilyesmivel szeretne volna dekorálni a palotáját.

SZÍNPOMPÁS ÚJÍTÁS

Amikor Rubens 1616-ban hozzákezdett első hímezett faliképsorozata megtervezéséhez, a dél-németalföldi kárpitművészet már túl volt első aranykorán. A XVI. századra Antwerpen, ez a Schelde partján fekvő százezer fős metropolisz a távolsági kereskedelem és a luxustermékek piacának központja lett. Az 1600-as évek elejére

azonban a vallásháborúk, a spanyol zsoldosok fosztogatása, valamint a protestáns hitűek elvándorlása nyomán a város lélekszáma a felére esett vissza. A folyó blokádja miatt pedig a világkereskedelmi csomópont is egyre inkább Amszterdamba helyeződött át. A század első évtizedeiben aztán a spanyol udvar helytartóinak, Habsburg Albertnek és Izabella főhercegnőnek köszönhetően Antwerpen gazdasága újra felvirágzott. A főhercegi pár, az általuk támogatott egyházi intézmények és a visszaköltöző jómódú polgárok egyaránt megrendelésekkel árasztották el a képzőművészeket, s ezzel párhuzamosan újraindultak a kárpitmanufaktúrák is. Rubens nemcsak családtagjainál láthatott első osztályú kárpitokat, hanem itáliai és spanyolországi útjain is rangos gyűjteményekkel ismerkedett meg. A legnagyobb hatást Raffaello Sixtus-kápolnába tervezett gobelinjei gyakorolták rá.

Saját tervein átvette az itáliai mesztől a monumentális alakokat, sőt a Decius Mus-sorozat harmadik,

Minden korábbinál színpompásabb művek

A jóslat kinyilatkoztatása című jelenetén konkrét motívumokat kölcsönzött Raffaello Lystrai áldozat című művéről. Fő célja azonban az volt, hogy túlszárnyalja a vatikáni alkotások festőiségét és színgazdagságát. Ennek érdekében a szövéshez mintaként szolgáló, vízfestékkel papírra készült kartonok helyett a leendő falvédőkhöz oldalfordított, minden részletében kidolgozott, teljes értékű olajfestményeket készített. Ez a módszer minden korábbinál színpompásabb műveket eredményezett.

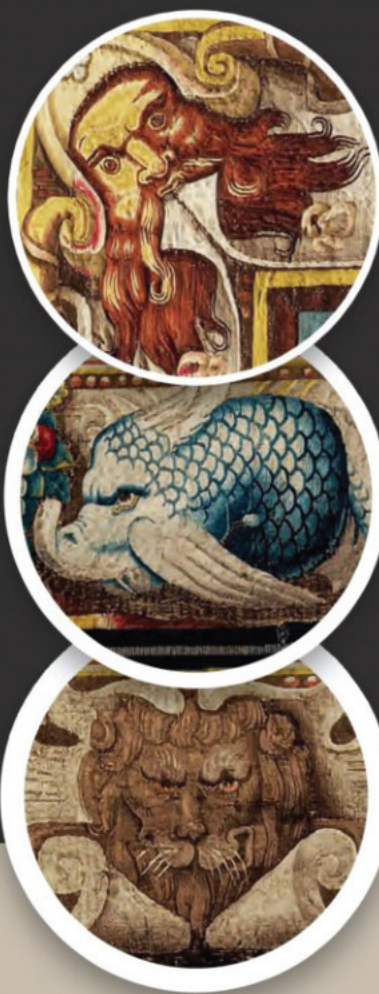
A DECIUS MUS-PROJEKT

Rubens ezt alkalmazta tehát a már említett első kárpitsorozatának megtervezésekor is, amelynek megrendelőiről ma is csak annyit tudunk, hogy gazdag és a reprezentációra nagy hangsúlyt fektető genovai nemesek voltak. A művekre vonatkozó legkorábbi dokumentum, egy 1616. november 9-én kelt szerződés is titokban tartotta az eredeti megrendelők személyét. Az okiratban tekintélyes brüsszeli szövömesterek, ifj. Jan Raes és Frans Sweerts

vállalták a Rubens tervei alapján készülő kárpitok elkészítését, amelyeket az Antwerpenben működő genovai textilkereskedő, Franco Cattaneo részére kellett leszállítani.

A hat óriási méretű kárpit terveinek elkészítése intenzív munkát igénylő megbízás volt, aminek Rubens csak úgy tudott eleget tenni, hogy jól szervezett műhelyében sok feladatot osztott ki különböző specialistáknak. A kartonok kivitelezését azonban mindvégig személyesen felügyelte, a befejező szakaszban korrigált, vagy végső simításként át is festett egyes részeket. A festmények elkészítésében Van Dyck, Jan-Carlo de Witt, Gonzales Coques és Jan-Baptist van Eyck is közreműködött.

A történelmi témájú sorozat a közársaság kori Róma nemes lelkű és

A jóslat megerősítette a konzulok álmát

Rubens jól ismerte az ókori római szokásokat

136 önfeláldozó konzuljának, Publius Decius Musnak állít emléket. A képzőművészetben soha korábban nem ábrázolt jelenetek Titus Livius A római nép története a város alapításától című könyvének elbeszélésén alapultak.

A TUDÓS FESTŐ

A sorozat egyik legérdekesebb jele a jóslat kinyilatkoztatása. Ennek részletgazdagsága arról tanúskodik, hogy Rubens jól ismerte az ókori római szokásokat. A festő klasszikus műveltségét egykori tanára, Justus Lipsius művei alapozták meg. Latinul és görögül is kiválóan tudott, a legműveltebb humanisták is irigyelték gaz-

dag könyvtárát, amelyben számos, a vonatkozó források tartalmazó mű állt a rendelkezésére. Hosszú itáliai tartózkodása során alaposan tanulmányozta az antik művészetet, később annak gyűjtőjeként is hírnevet szerzett. Rubens maga tervezte palotájának dekorációi szintén az ókori filozófia és művészet tiszteletéről tanúskodtak: a látogató az épületben sétálva lépten-nyomon antik filozófusok mellszobraival, Plinius és Cicero művei nyomán készült ábrázolásokkal találkozhatott. Ez a széles körű műveltség tette lehetővé, hogy Rubens Livius szűkszavú elbeszélését számos izgalmas részlettel egészítse ki.

A cselekmény egy hatalmas sátor előtt játszódik. Az oltár és az áldozati állatok körül szolgák, zászlótartók, segédpapok, középen pedig pompás ornatibusban maga a pontifex maximus, azaz a főpap látható. Decius Mus alakjának és öltözködésének részleteit Rubens a római Capitoliumon látható Mars Ultor-márványszoborról kölcsönözte. A római sereg néhány katonája a Köztársaság és a légiók zászlóit, hadi jelvényeit emeli a magasba, amelyeken látható a nyitott tenyér, a capitoliumi

Decius Mus
halála
festményen
és szőttösen
egyaránt
megrendítő

Publius Decius Must i. e. 340-ben választották római konzullá. Pár év múlva a latinok elleni háború döntő csatája előtt Decius és konzultársa ugyanazt az álmot látták: egy méltóságteles férfialakot, aki kijelentette, hogy az istenek az egyik féltől a sereget, a másiktól a vezért kívánják engesztelő áldozatul: amelyik sereg vezére feláldozza magát, annak népe fog győzni. A konzulok megosztották egymással éjszakai látomásukat, majd a harcba vonulás előtt állatáldozatot mutattak be. A történet drámai csúcspontján a jóspap megmutatta

Deciusnak az áldozati állat máját, amelyről hiányzott a „fej”-nek nevezett lebeny. Azaz a jóslat megerősítette a konzulok álmát, Decius bizonyosságot szerzett a sorsáról. A hadvezérek elmondták az összehívott seregeknek az istenek rendelését, nehogy csata közben rémületet keltsen az egyik konzul önkéntes halála. A harc kezdete után nem sokkal a Decius által vezetett bal szárny nem tudta feltartóztatni a latinok előrenyomulását, így hátrálni kényszerült. Decius ekkor elmondta az áldozati imát, és az ellenség sűrűjébe vágatott. Emberfe-

farkas, a sas és egy táblán a SPQR (Senatus Populusque Romanus) felirat is. Mindezek a részletek többek között a Traianus-oszlopról lehetnek ismerősek a művelt kortársak számára.

A SZÖVŐMŰHELY TITKA

A képregényszerű sorozat festményein a figurák valamennyien balkezesek, a kompozíciók pedig a kész kárpitokhoz képest olyanok, mintha tükörben látnánk őket. Ennek az az oka, hogy a szövők a kárpit hátoldalán dolgoztak. A hatalmas méretű szövőszéken a falvédő szerkezeti alapját adó függőleges fonalakra tintával rajzolták át a kompozíció főbb vonalaait. A szövés során ezeket a jelöléseket követték, de a fonalak között átnézve néha rápillantottak a velük szemben elhelyezett festményre is. Mindeközben úgy használták az orsót, mint mi a varrótűt: ezzel bűjtötték át a színes szálakat a függőleges láncfonalak között. Más szövetfajtáktól eltérően itt ezek a színes fonalak nem futnak végig a szövet teljes szélességén, hanem a minta hátán visszafordulva önálló zárt színfoltot alkotnak. Ezekből jön létre a kárpit előoldalán a festményekhez képest oldalfordított, helyes irányú kép. A festményhez hasonló színgazdagságot a megfelelő színűre festett fonalak biztosították, a megrendelők gazdagságát pedig a bőkezűen alkal-

letti lénynek látszott, mintha az ég küldte volna, hogy áldozatként lecsillapítson minden isteni haragot, s hogy a pusztulást övéitől elhárítva az ellenségre fordítsa. Először a latinok hadijelvény-hordozóit ejtette rabul a rémület, majd továbbterjedve az egész sereget. Amikor Decius a rázuhogó dárdák alatt végre összerogyott, a latin csapatok már fejüket vesztve menekültek, üresen hagyva a csatateret. Az önfeláldozó konzul holttestét csak másnap találták meg, és hősnak kijáró ünnepélyes temetést rendeztek neki.

mazott arany- és ezüstsálak hirdették. A Decius Mus-sorozat esetében a szín-skála több mint 50 árnyalatból állt. Nagy szakértelmet igényelt a fonalak anyagának összeállítása is, hiszen fontos volt, hogy melyik veri vissza jobban, vagy éppen nyeli el a fényt. A fonalak színét adó festékeket porrá őrölt növényekből, ásványokból és rovarokból készítették. Ezek használata egyáltalán nem volt egyszerű, a festék összetétele a kívánt színtől és a megfestendő anyagtól is függött.

MŰVÉSZI SOROZATGYÁRTÁS

A Rubens által elkészített hatalmas festményeket 1618-ban Brüsszelbe szállították – ez önmagában sem lehetett kis feladat –, ahol ifj. Jan Raes műhelyében elkészült az első kárpitsorozat. A festmények azonban ezután sem váltak haszontalanná, hiszen a kompozícióikat követve elvileg bármennyi falvédőt le lehetett szőni. Mivel a téma rendkívül népszerű lett, így még a XVIII. században is készültek Rubens festményei alapján Decius Mus-kárpitképek. Összesen 20 alkalommal szőtték le a teljes ciklust. Az egyik legszebb a spanyol királyi gyűjtemény ékessége. IV. Fülöp uralkodása alatt kerülhetett Madridba, méghozzá 1630 körül, amikor az uralkodó újabb falikárpitok vásárlására adott megbízást. Ezekkel kívánta díszíteni az akkoriban épült madridi palotájának termeit. A király rögtön két sorozatot rendelt, az egyik, a drágább, nemesfémekkel átszőtt, pazar kivitelezésű darab ifj. Jan Raes brüsszeli műhelyében készült 1625 és 1629 között, ugyanott, ahol az első sorozat majdnem egy évtizeddel korábban. A szövőmester nevét büszkén hirdette a kárpit szegélyén olvasható felirat. ◀◀

138

Tízévnnyi aprólékos restaurálás után 2020. februárban egy hétig újra az eredeti helyén lehetett megtekinteni Raffaello monumentális kárpitsorozatát. A művek Szent Péter és Szent Pál életének egy-egy jelenetét: a csodálatos halfogást, a béna meggyógyítását, a lystrai áldozatot, az Athénban prédikáló Szent Pált, valamint az első vértanút, Szent Istvánt megkövezését jelenítik meg. Raffaello vázlatai alapján a kárpitokat Brüsszelben, Pieter van Aelst híres műhelyében szőtték le selyemből és gyapjúból, arany- és ezüstfonállal. A sorozat már a kortársakat is elkápráztatta, Vasari így írt róla: „A mű olyan csodálatosan sikerült, hogy aki

ránéz, elámul, és azon tűnődik, miképpen tudták hímzéssel így ábrázolni a hajat és a szakállt, és hogyan lehetett selyemszállal ilyen pompásan visszaadni az emberi test lágyágát; a gobelin bizony inkább csoda, mintsem emberi mesterség műve, mert a vizek, állatok, házak olyan remekül hatnak, hogy nem szövetnek, hanem valóban ecsettel készült ábrázolásnak tetszenek.”

2020 / 2021 ÉVAD NEMZETI

Móricz Zsigmond

FORRÓ MEZŐK

Rendező: **Berettyán Nándor**

Szilágyi Andor

LEÁNDER ÉS LENSZIROM

Rendező: **Márkó Eszter**

Márai Sándor

A KASSAI POLGÁROK

Rendező: **Szabó K. István**

William Shakespeare

RÓMEÓ ÉS JÚLIA

Rendező: **Vidnyánszky Attila**

Szabó Magda

AZ AJTÓ

Rendező: **Eirik Stubø**

Anton Pavlovics Csehov

IVANOV

Rendező: **Szász János**

A LIBERALIZMUS DISZKRÉT BÁJA

Rendező: **Vidnyánszky Attila**

Mihail Bulgakov

A MESTER ÉS MARGARITA

Rendező: **Aleksandar Popovski**

Hubay Miklós

ŐK TUDJÁK, MI A SZERELEM

Rendező: **Rátóti Zoltán**

Várjuk Önöket a következő évadban is!

Blankó Miklós

140

Történelmi járványnevek

A SPANYOLNÁTHÁTÓL A KORONÁIG

A KORONAVÍRUS MEGJELENÉSÉT KÖVETŐEN A MAGYAR NYELVI SZOLGÁLTATÓ IRODA (WWW.E-NYELV.HU) TANÁCSADÓI HAMAR MEGKAPTÁK AZ ELSŐ KÉRDÉSEKET A BETEGSÉGHEZ KAPCSOLÓDÓ SZAKSZAVAK HELYESÍRÁSÁRÓL. KÖZBEN TUCATSZÁMRA KELETKEZNEK ÚJ SZAVAK IS: KORONAVÍRUS-KRÍZIS, JÁRVÁNYKÓRHÁZ, VÉCÉPAPÍRKRÍZIS, COVIDINKA.

KORONÁSOK KÖTŐJELLEL

Megjelenésekor sok helyen még coronavirusnak írták a Covid-19 elnevezésű pandémiát. Mostanra – helyesen – átálltak a hivatalos hazai szervek a koronavírus írásmódra, magyarosították a latin Coronavirinae kifejezést. A betegség a corona 'koszorú, glória, korona' jelentésű szóról kapta a nevét, ugyanis mikroszkopikus alakja egy uralkodói fejekre hasonlít, tehát egy már ismert, névvel rendelkező tárgy-alakúval vontak párhuzamot a névadók. Többen kérdezték, hogyan kell írni ezt az összetett szót, ha a járvány utótagot is hozzáillesztik: korona vírusjárvány, koronavírusjárvány? Nos, a válasz: nem. Mivel kettőnél több összetételi tagból áll, és szótagjainak száma meghaladja a hatot, azért a harmadik utótagot kötőjellel kell kapcsolnunk (A magyar helyesírás szabályai 139. pontja alapján): koronavírus-járvány vagy ugyanígy: koronavírus-beteg.

KORONEOLOGIZMUSOK

Veszelszki Ágnes nyelvész rendkívül találóan így nevezi a koronavírushoz köthető új szavak csoportját. Pár hét alatt több száz ilyen született meg nyelvünkben. Jól mutatja ez a szókincs bővülés alapját: egy új jelenségre új szó keletkezik. Életünkbe olyan eszközök, cselekvések sora került be, amelyekre korábban nem volt példa. Ezekre hol régi szavakat elevenítettünk fel, hol már meglévők kaptak nagyobb hangsúlyt, de a kreatív nyelvhasználók új szavakat is teremtettek. A teljesség igénye nélkül pár kedvenc példám: homofisz (otthoni munkavégzés), karanténpedagógia (távoktatás), koronababa (a vírus előidézte együtt-

létben megfogant bábik), karantén-szakáll (a mindennapi borotválkozást ezúttal mellőző férfiak arcszőrzete), nyuggersáv (9 és 12 óra között a 65 éveseknek fenntartott vásárlási időtartam), karanténfergés (tétlenség a karanténban), videóinni (videócsatlakozás közben iszogatni a barátokkal). A koronavírus-járvány tehát a nyelvre is hatást gyakorolt, amely így a kialakult helyzet verbális lenyomataival gazdagodott. (A fenti szavak Veszelszki Ágnes E-nyelv Magazinban megjelent gyűjtéséből származnak.)

„AMERIKAINÁTHA”

A koronavírus-járvány az emberek figyelmét a korábbi fertőző betegségek történetére, társadalmi, gazdasági és életmódbeli következményeire irányította. A gimnáziumi tananyagban ugyan nem kötelező része a spanyolnáthajárvány, most mégis mindenki részletesen (és többnyire tévesen) számol be az egykori járvány súlyosságáról. A köznap nyelvén spanyolnátha valójában egy influenzavírus volt, amely a háborútól legyengült társadalmakat 1918-ban és 1919-ben súlyosan terhelte, és a világ akkori lakosságának 3-5 százalékát elpusztította. De miért lett spanyolnátha? A magyarázat a következő: a hadban álló országok titkolták ezt a betegséget, és a független Spanyolország sajtójában közölték az első híreket a járványról. Az európai köztudatba ezért úgy került be a betegség, mintha a spanyolok körében jelent volna meg először, holott minden bizonnyal az Amerikai Egyesült Államokból került be a kontinensünkre, főként a britek közvetítésével. A betegség neve

tehát inkább amerikainátha (vagy angolnátha) kellett volna, hogy legyen.

A PESTIS AZ CSUMA

Talán többet hallhattunk az iskolában a nagy pestisjárványról, amely az emberiség történetének legtöbb áldozatát követelő járványa volt. Több száz éven át újra és újra felbukkant Európában a betegség, de a legnagyobb pusztítást 1347 és 1353 között hozta. Régi magyar nyelven a pestist – a vélhetően török eredetű – csomának vagy csomának nevezték. A 'csomó' jelentés a betegség tüneteként fellépő nyirokcsomó-duzzanatra utal. A pestis szó a latinból került be a magyar nyelvbe, de annak pontos eredete maig tisztázatlan. A járványok maradandó nyomot hagynak a társadalmakon és a közgondolkodáson, így a nyelven is. A karantén hozta új élethelyzet új szokásokat teremt, amelyek régi szavak előhívását és új kifejezések megteremtését követelik meg. Ahogyan a szokások, úgy az új szavak egy része is meg fog maradni a koronavírus-járvány eltűnése után is. Az ilyen nehéz élethelyzetek bizonyítják leginkább a (nyelvi) kreativitás, a (nyelvi) játékoság és írónia határtalanságát. ◀

141

Átnézzük. Kijavítjuk.

iroda@e-nyelv.hu
+36 30 318 9666

MAGYAR NYELVI
SZOLGÁLTATÓ IRODA

e-nyelv.hu

Benedek Tibor
(1972–2020)

Ezeket olvastuk:

1

CSIFFÁRY GABRIELLA: A tábornok kertje. Híres magyarok szenvedélyei | Corvina Kiadó

II. Rákóczi Ferenc a száműzetés unalmas éveiben bútorkat készített (Mikes Kelemen szerint a szakálla állandóan tele volt forgáccsal), Kossuth Lajos és Görgei Artúr a kertészkedésben találta örömét, míg Jókai Mór vagy Mikszáth Kálmán kártyával múlatta az időt, Kodály Zoltán pedig a hegyek szerelmese volt. Beatrix királyné szeretett sakkozni, Bláthy Ottó pedig annyira imádta a sakktáblák szerkesztését, hogy az 1900-as évek elején bejelentette, lemond jól fizető állásáról a Ganz-gyárban, hiszen az akadályozta hajnali szenvedélyét. De vajon milyen hobbit választott magának Rejtő Jenő? És Arany János?

2

FISLI ÉVA (SZERK.): Fényképtárgy | Magyar Nemzeti Múzeum

Mi a feladata manapság egy történésznek a fényképekkel? Mire tanít egy fotóarchívum? A fénykép elválasztható-e a történet és az időtől? Mit kezdjen az ember a fotográfia történelmi átalakulásával, az eddig megfogható tárgyak „anyagtalánosodási” folyamatával? Elgondolkodtató, sőt megkerülhetetlen kérdéseket tesznek fel a Nemzeti Múzeum legújabb, online letölthető (forgalomba nem kerülő, ingyenes) kötetének új utakat kereső szerzői, akik képi forrásait tárgyi múltunkban veszik szemügyre.

3

MITROVITS MIKLÓS: Tiltott kapcsolat | Jaffa Kiadó

Lengyelország viszonyítási pont volt az 1970–1980-as években. A magyar ellenzékiek csodálva tekintettek a bátor lengyelekre, de olyan is akadt, aki az ottani események hatására vált a Kádár-rendszer bírálójává. Sokáig meglepően kevés ismeretünk volt a korabeli féllegális vagy még inkább illegális ellenzéki kapcsolatokról, ám Mitrovits Miklós kötete új megvilágításba helyezte a magyarok lengyelektől eltanult rendszerváltó technikáit.

4

GÚTH ZOLTÁN: Szibériai napló, 1948–1954 | Nemzeti Emlékezet Bizottsága

A Gulag kegyetlen világában minden a túlélésről szólt. A lopás vagy a megvesztegetés az életben maradás elfogadott módja volt. A hideg, a honvágy, az éhezés, a betegségek, az embertelen munka és a bűnözők állandó zaklatásai elviselhetetlenné tették az ottlétet. Vajon miként lehetett a földi pokolban embernek maradni? Gúth Zoltánnak két év szibériai kényszermunka és további négy és fél év száműzetés jutott, míg végre 1954-ben hazatérhetett. Napló formájú, regényes visszaemlékezése egyedülálló a magyar gulágitrodalomban.

5

ÁCS MARIANNA – CZEFERNER DÓRA – PUSZTAFALVI HENRIETTE – TAKÁCS ZSUZSANNA MÁRIA: „Asszonyoknak igen sokat kell tudni...” | Kronosz Kiadó

Hogyan köszönnek vissza a XIX. századi női naplókban a leánynevelés problémái? Miként vélekedtek akkoriban a nők tollából született alkotásokról? Milyen hatással voltak Blaha Lujza vagy Szendrey Júlia magánéletére a nőnevelőintézetekben szerzett tapasztalataik? Miért gondolták azt sokan a századfordulón, hogy a nők munkavállalása magát a nemzethalált hozza magával?

A Pécsi Nőtörténeti Műhely tanulmánykötetében izgalmas válaszokat találni e kérdésekre is.

Játék

Kedves Olvasónk!

Tegye próbára történelmi tudását, és nyerjen 1 éves Múlt-kor-előfizetést! Ha már rendelkezik ilyennel, akkor gondoljon valamelyik családtagjára, barátjára, ellenségére! Nem kell mást tennie, csupán az alábbi feladvány helyes megfejtését elküldeni nekünk postán vagy elektronikus levélben. És írja meg azt is,

milyen névre és címre szeretné a Múlt-kor magazinokat postáztatni! További nyeremények: 5 db páros belépő a Szépművészeti Múzeum aktuális kiállítására.

Múlt-kor szerkesztősége:
1024 Budapest, Buday László u. 5/b
E-mail: megfejtés@mult-kor.hu

1 éves Múlt-kor-előfizetést nyert:
Németh Dániel, Győr-Gyirmót

Páros belépőt nyert
a Szépművészeti Múzeum
aktuális kiállítására:

Csepregi András, Budapest
Darázs Krisztina, Cegléd
Juszt Anna, Szeged
Szilágyi Kitti, Békéscsaba
Vinczler Tímea, Pécel

Előző rejtvényünk megfejtése:
Előző képrejtvényünk fotója
A névtelen vár című film forgatásán
készült, a mű eredeti szerzője
Jókai Mór, rendezője Zsurzs Éva.

Melyik film forgatásán
készült a fotó?
Melyik évben mutatták be az alkotást?
Ki a film rendezője?

HALÁLI ÖTLET

EGY TÖRTÉNET SZERINT ÉLT A KÖZÉPKORI LONDONBAN EGY JOHN OVERS NEVŰ, IGEN GAZDAG, ÁM ANNÁL FŐSVÉNYEBB RÉVÉSZ. A ZSUGORI EMBER EGY NAP AZT TALÁLTA KI, HOGY LÁNYA SEGÍTSÉGÉVEL HALOTTI LEPELBE CSAVARTATVA MAGÁT A HALÁLÁT SZÍNLELI. ÚGY OKOSKODOTT, HOGY MIKOR MEGÉRKEZNEK SZOLGÁLOI, AZOK SZOMORÚSÁGUKBAN BIZONYOSAN EGÉSZ NAPOS BŐJTÖT TARTANAK MAJD, ÍGY MEGSPÓROLHATJA AZ EGYNAPI ÉTKEZÉSÜKRE KÖLTÖTT PÉNZT. A TERV VÉGÜL BALUL SÜLT EL.

144

A grafikát **Ludányi Gergely** készítette.

Ajánló

Rudolf Hess rejtélyes utazása és halála

A második világháború egyik legkülönösebb epizódja Rudolf Hess 1941-es akciója volt. Adolf Hitler – sokak szerint zavart elméjű – helyettesének szőlőrepülése és skóciai elfogása előtt sokáig tanácstalanul álltak mind a német, mind a szövetséges vezetésben. Hess hosszú élete végéig börtönben maradt, azonban számos elmélet született időközben mind indítékairól, mind ennél vadabb aspektusairól is. Például egyesek szerint Hesst még a világháború során meggyilkolták, és egy dublőr ült helyette a cellájában.

Szent Anna kultusza a középkori Magyarországon

A középkorban az egyik legkiterjedtebb kultusz Szent Anna alakja körül alakult ki. Mária édesanyjának, azaz Jézus nagyanyjának népi kultusza leginkább a termékenységhez kapcsolódott, és számos pogány elemet is tartalmazott. A magyar néphagyomány életének fő eseményeire – születésére és halálára, illetve Szűz Mária születésére – emlékeztetve Kedd asszonyaként is nevezi Szent Annát, aki a késő középkor folyamán a család és a nemzetség oltalmazójává is átlénygült: mint matriarchában benne látták ugyanis Jézus tágabb értelemben vett családjának magvát. Mivel később részesült gyermekáldásban, ezért a vajúdnő, a terhes asszonyok patrónjaként is tisztelték, de pestis idején is hozzá imádkoztak.

145

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK 2020. NOVEMBER 27-ÉN JELENIK MEG. HA VAN OLYAN TÖRTÉNETÜK, AMELY MÉLTATLANUL KIMARADT A TÖRTÉNELEM-TANKÖNYVEKBŐL, AKKOR AZT KÜLDJÉK EL NEKÜNK: editors@mult-kor.hu

az én hősöm

AZ EURÓPAI BÉKETEREMTŐ

A mából visszatekintve szinte törvényszerűnek tűnhet, hogy a második világháború borzalmaiból a kor politikusi és közvéleménye levonták a tanulságokat, és létrejöttek azok az európai intézmények, amelyek – más tényezőkkel együtt – sikeresen megelőzték az újabb nagy háborút a kontinensen. A történelem ilyen fordulata azonban nem volt magától értetődő. A sajátos világpolitikai helyzet és más strukturális adottságok mellett szükség volt mindehhez egy kiváló európai politikusgeneráció közreműködésére, mindenekelőtt pedig bölcsességére és alázatára. A gyakran „alapító atyáknak” nevezett politikusok tevékenysége közül is kiemelkedett Jean Monnet, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi és Paul-Henri Spaak hozzájárulása az európai integrációhoz.

Jean Monnet (1888–1979) volt a fő előkészítője és létrehozója az Európai Szén- és Acélközösségnek (Montánunió), mely joggal tekinthető az első európai szupranacionális intézménynek. Az első világháború után Monnet a Népszövetségben dolgozva megtapasztalta azt, hogy egy nemzetközi szervezet igazi végrehajtó testület nélkül ki van szolgáltatva a tagországok széthúzó érdekeinek és obstrukciójának. A közreműködésével sikerült is a Montánunió létrehozása során kialakítani egy erős végrehajtó jogosítványokkal rendelkező hatóságot. A szuverenitásukat féltő tagállamok ellenállása miatt ez kevésbé valósult meg az Európai Gazdasági Közösség és utódjai esetében – mely egyébként máig nehezíti az EU működését –, ami azt is jelzi, hogy Monnet-t és társait nem ritkán kudarcok is érték elképzeléseik megvalósítása során. Robert Schuman (1886–1963) francia külügyminiszterként érzékelte azt, hogy hazája közvéleménye nem támogatná a szoros politikai együttműködést Németországgal. Ezért a róla elnevezett terv a gazdasági kooperációra koncentrált, megszerezve saját kabinetje, az Egyesült Államok és Németország jóváhagyását a Montánunió létrehozásához. Konrad Adenauer (1876–1967) német kancellárként szintén kulcsszerepet játszott az európai integrációs folyamat elindításában, ami részéről különösen azért volt távlatos gondolkodásra, mert az veszélyeztette a német egység helyreállítását, ami az 1950-es évek elején még nem tűnt olyan távolinak, mint akár egy évtizeddel később. Annak ellenére törekedett a Schuman-terv elfogadtatására a német közvéleményben, hogy az egyértelműen a franciák számára tartalmazott előnyösebb megoldásokat. Alcide De Gasperi (1881–1954) olasz miniszterelnökként nemcsak az európai gazdasági kooperációt támogatta, hanem az Európai Védelmi Közösség létrehozását is, ami végül a fran-

ciák ellenállása miatt nem valósult meg. Paul-Henri Spaak (1899–1972) belga miniszterelnökként kezdetben az Európa Tanács létrehozásában játszott nagy szerepet, de miután a tagországok erősen korlátozták annak mandátumát, a Montánuniót megalakító hatok perspektivikusabbnak látszó együttműködése felé fordult, s vezető szerepet játszott a Római Szerződés kidolgozásában.

E politikusok életútja között számos hasonlóság látható: határregiókban nőttek fel – De Gasperi például politikai pályája kezdetén az akkor Ausztriához tartozó Dél-Tirolban tevékenykedett –, és Spaak kivételével valamennyien kereszténydemokrata politikusok voltak. Mégis leginkább széles látókörük és politikai étoszuk fűzi össze őket. Nem az európai hatalmi politika évszázadok óta szokásos útját követték, noha az a politikai haszonszerzés szempontjából előnyösebb lett volna a számukra: a választói támogatás megszerzésének legegyszerűbb módja a második világháború után is a más népekkel szembeni sérelmek felnagyítása, ellenségek képek fabrikálása és a bizalmatlanság kihasználása volt. Ők mégsem ezt választották, hanem az európai együttműködés, a „békeprojekt” elindítását, vállalva azt is, hogy politikai karrierjüket nem ez szolgálta leginkább. Tisztelem a béketeremtő politikusokat. ◀◀

A „Hatok” konferenciája az Európai Védelmi Közösség létrehozásáról Párizsban, 1951

Private Sentinel®

PSWATCH™

Órangyal a családban

Az időben
érkező segítség
életet menthet!

VÉSZHELYZET ESETÉN
EGY GOMBNYOMÁSRA
ÉRKEZIK A SEGÍTSÉG

Milyen helyzetekben segít
az Órangyal szolgáltatás?

**ÉLETVESZÉLYBEN –
NEM CSAK OTTHON**

**OTTHONI
VÉSZHELYZETBEN**

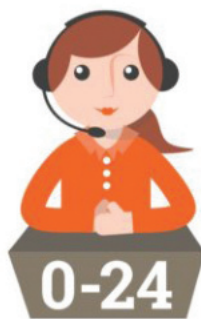

**EGÉSZSÉGÜGYI
KÉRDÉSEKBEN**

**HAVI DÍJAS
KONSTRUKCIÓBAN**

akár
2.990,-
forint

összegetől
elérhető!

- S.O.S vész hívások kezelése és 0–24 órás távfelügyelet
- 0–24 órás Teledoktor szolgáltatás
- Otthoni vészháziorvos-egység (éves 50.000 forint költséghatárig)
- Orvosi házi vizit szervezése
- Szakorvosi és diagnosztikai vizsgálatok szervezése

HASZNÁLHATÓ

- PS-órával
- mobiltelefonnal
- vonalas telefonnal

Gondoskodjon szeretteiről, és rendelje meg itt szolgáltatásunkat:

egymasravigyazunk.hu

MILLENNIUM HÁZA

AZ ARANYKOR VARÁZSA

MILLENNIUMHAZA.HU

E számunk megjelenését támogatta:

1592 Ft

